

SVERIGES STÖRSTA INTELLLEKTUELLA TIDSKRIFT

AXESS

AXESS MAGASIN TIDSKRIFTEN OM ALARMET GÅR OCH DET POLITISKA SAMTALET

I terrorns tid

Om politiskt våld, dess orsaker, väsen och
hur det förändrar det offentliga samtalet

JOHN LLOYD, RUPERT MURDOCH, CARINA BURMAN och ROGER SCRUTON reder ut begreppen.

INTERPRESS 2804-06

7 388280 407508

RETURVECKA V 41

FRIZON

JOHN LLOYD

om Rupert Murdoch
och den mänskliga
nyfikenheten.

RECENSION

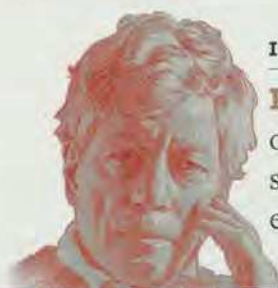
CARINA BURMAN

läser ett verk om
modernister som längtade
till det förflutna.

INTERVJU

ROGER SCRUTON

om hur det lokala
samhället kan hindra
en global miljökris.

AFRIKAS HORN.

AKUT LÄGE.

MÄNNISKOR DÖR.

VARJE GÅVA SPELAR ROLL.

Svår torka, höga matpriser, begränsad tillgång till sjukvård och en långvarig konflikt i Somalia har lett till den största hungerkatastrofen på flera decennier på Afrikas horn. Snabba insatser är direkt avgörande för de drabbade.

Ge 50 kronor genom att sms:a LÄKARE till 72 970 eller sätt in ditt bidrag på PG 90 06 03-2 nu. Märk talongen med "akutfonden."
Ditt bidrag går i första hand till Afrikas horn, i andra hand till andra akuta kriser.

MEDECINS SANS FRONTIERES
LÄKARE UTAN GRÄNSER

Socialdemokratin nya möjligheter

När föreliggande nummer utkommer är det exakt tio år sedan 11 september-attentaten. Sommarens tragiska händelser kastar i viss mån ljus över den långsiktiga skada som terrordåden har åsamkat västvärlden, samtidigt som det visar på styrkan i det öppna demokratiska samhället.

Tio år efter attacken mot New York kan vi konstatera att bin Ladin lyckades med ett av sina mål – att få ner USA på knä. George W Bushs krig mot terrorn blev betydligt mer utdraget och kostsamt än vad som förutspåddes. Enligt en forskningsrapport från Brown University i slutet av juni i år var de ekonomiska kostnaderna för de två krigen i Irak och Afghanistan uppe i astronomiska 25 biljoner kronor. Enligt samma studie har man bara i ränta på de lån som har finansierat krigen betalat motsvarande en biljon kronor. Även om USA:s finanskris naturligtvis har betydligt mer komplexa, strukturella orsaker än krigen, kan man ändå konstatera att krigskostnaderna motsvarar den summa som Standard & Poor's nyligen menade att det amerikanska budgetunderskottet måste minska med under de närmaste tio åren.

En hel del vänsterintellektuella jublar naturligtvis när det amerikanska imperiet vacklar, men frågan är vad den amerikanska kapitalismens kritiker hoppas att USA ska ersättas av som stormakt. Hur föreställer man sig egentligen livet i en värld med exempelvis Kina i USA:s nuvarande position?

Utan att överdriva risken för att den amerikanska finanskrisen fördjupas, eller för att det öppna, demokratiska samhällsidealet ska ersättas av mer effektiva kapitalistiska system, vilka inte är beroende av kortsiktiga opinioner och populistiska utspel, fäster ändå kriget mot terrorn uppmärksamheten på terrorismens långsamma verkan och diaboliska förmåga att gröpa ur den samhällskropp som den angriper.

Usama bin Ladin hade som terrorism-teoretiker i just det avseendet lärt från den tyska Röda arméfaktionens framgångar och misslyckanden. Där förutspådde man ju att Västtysklands kamp mot det öppna samhällets fiender i RAF inte skulle kunna ske med mindre än att en polisstat växte fram som i sin tur skulle göra det öppna samhället repressivt och totalitärt. Och att detta skulle öka den revolutionära beredskapen hos "folket". Dengången höll man från samhällets sida emot och fortfarande idag så drabbas den som i Sverige sätter upp idolbilder av Jan Carl Raspe på kylskåpsdörren inte av några repressalier. Tvärtom. Vilket visade på det öppna samhällets styrka och förmåga till självläkning. I fallet med de västtyska terroristerna agerade man från statens sida på många sätt föredöm-

ligt. Man slog hårt mot den väpnade kärnan, lam-slog huvudförbandet, men såg mellan fingrarna med de ideologiska stödtrupperna av sympatiserande rödvinsrevolutionärer.

Men även den norske terroristen Anders Behring Breivik tycks ha lärt av RAF och al-Qaida. I analogi med 11 september-attentaten var hans då riktat mot själva hjärtat i den norska staten: det socialdemokratiska partiet, vilket i länder som Norge och Sverige har haft samma formaterande roll i samhällsutvecklingen som den globaliserade kapitalismen har haft för New York och USA. Målet var uppenbarligen att skärpa motsättningarna i samhället till den grad att inbördeskrig utbryter mellan huvudsakligen två grupper som i mångt och mycket är varandras spegelbilder: extremistiska muslimer som förespråkar en från frihetligt liberalt tänkande oanfrätt islamism och extremistiska nationalisterna som förespråkar en från frihetligt liberalt tänkande oanfrätt nationalism. Enligt Breivik bör dessa grupper leva utan kontakt med varandra.

Liksom Usama bin Ladin och RAF är uppenbarligen Breivik tillräckligt diaboliskt listig för att räkna med att hans terrorattentat ska kunna resultera i krav på censur och åsiktskontroll, vilket fyller hans syften i så måtto att dylika åtgärder både minskar öppenheten och därmed attraktionskraften i det samhälle han hatar, samt skärper de motsättningar och klanbildningar som han hoppas ska underblåsa det hägrande revolutionära kriget.

Man bör naturligtvis inte överdriva den lockelse som grupper som reaktionära nationalisterna och reaktionära islamister har på den rotlösa västerländska människan. Men jag tror inte heller att den ska underskattas. I en liberal värld där självförverkligande är det allt överskuggande livsmålet och värdenihilismen dess ideologiska överbyggnad, finns det anledning att fundera över hur man inom ramen för det öppna samhället kan erbjuda alternativ till den moderna tillvarons nufixering, sterila konsumism och tomma normlöshet.

Kanske kan socialdemokratin just i en tid av skärpta motsättningar, tilltagande tribalism och växande extremism, återigen spela den enande roll som partiet hade i början av 1900-talet. Detta genom att erbjuda demokratiska och samhällsenande alternativ för de människor som genom att marginaliseras riskerar att sugas upp av extremiströrelser och populistiska missnöjespartier. Detta bland mycket annat – diskuterar i den nya *current affairs*-avdelning, Dossier, som introduceras i detta nummer av Axess, där vi också bland annat fördjupar oss i just terrorismens väsen.

Johan Lundberg

Johan
Lundberg

Kanske kan socialdemokratin just i en tid av skärpta motsättningar, tilltagande tribalism och växande extremism, återigen spela den enande roll som partiet hade i början av 1900-talet.

Vi kryssar längs Sydamerikas kust norrut, korsar ekvatorn och slussar genom Panamakanalen

Äventyret börjar i Santiago, Chiles huvudstad som ligger med de majestätiska Anderna som en glimrande, fantasieggande kuliss i bakgrunden. Vi tillbringar några dagar här och får en rejäl smakbit av huvudstadsregionen i detta långsmala land.

Efter tre dagar i Santiago med omnejd stiger vi ombord på det fantastiska kryssningsfartyget Celebrity Infinity och börjar en oändligt njutbar 15-dagars kryssning norrut. Under resans lopp gör vi strandhugg i fem länder, förutom flera stopp i Chile även Peru, Ecuador, Panama och Colombia innan avslutningen i Florida. En av resans höjdpunkter är att slussas genom Panamakanalen, ett mästerverk av ingenjörskonst.

En kryssning ombord på ett av rederiet Celebritys fartyg är en upplevelse där alla sinnen omhuldas. Miljöerna är vackra och trivsamma, maten är utsökt, underhållningen håller hög klass och målet är att gästerna ska må som kungligheter.

Allt detta ingår:

- Flyg Stockholm/Köpenhamn – Santiago de Chile
- Miami – Stockholm/Köpenhamn inkl. idag kända skatter/avgifter
- Inkvartering 3 nätter på förstklassigt hotell i Santiago, del i dubbelrum, inkl. frukost
- Utflykter enligt program i Santiago med engelsktalande lokalguide
- Måltider, 3 luncher och 1 middag inkl. dryck i Santiago
- 15 dagars kryssning ombord på Celebrity Infinity, del i dubbelhytt
- Helpension ombord exkl. drycker
- Hamnavgifter, skatter och dricks
- Sightseeingtur i Miami med svensktalande lokalguide
- Vård från Club Eriks

Pris per person: (del i dubbelhytt)

1 Balkonghytt:

2 Utsideshytt:

47.500:-

42.500:-

Vi reserverar oss för slutförsäljning och eventuella förändringar i pris och program som ligger utanför vår kontroll. Resegaranti ställd till Kammarkollegiet.

För mer information eller anmälan ring 08-20 55 00 eller gå in på www.eriksofsweden.se

X[®]

Celebrity Cruises[®]

CLUB ERIKS[®]
VÄRLDENS BÄSTA UPPELVELSER

Telefon: 08-20 55 00. Besök även vår butik på Saltmätargatan 8, 113 59 Stockholm. 1 Rådmansgatan, vardagar 09 – 17 eller gå in på www.eriksofsweden.se

10 SAMHÄLLE

- Egypten* Nathan Shachar om en revolution som kom av sig **10**
Centerpartiet Barbro Hedvall om att hålla den politiska kursen **12**
USA Olle Wästberg minns dagen som förändrade ett land **14**
Krönika Theodore Dalrymple hittar soundbites i sensmoralen **16**
Politik Henrik Berggren om ett parti med en amfibisk förmåga **17**
Tyskland Barbro Eberan ser en debatt ändra skepnad efter tragedin i Norge **17**

28 FRIZON

- Medier* John Lilloyd ser Murdochs avlyssningsskandal blottlägga den mänskliga nyfikenheten.

32 OPINION

- Kommunallagen* Gunnar Wetterberg om en lag som behöver ses över **32**
Konsensus Lisbeth Lindeborg om vikten av att bråka **33**

50 INTERVJU

- Mats Wiklund samtalar med filosofen Roger Scruton.

54 TRADITION

- Svante Nordin om en klarsynt och kompromisslös Antonio Gramsci.

58 KULTUR

- Litteratur* Torbjörn Elensky om författare som vill "göra", inte bara skriva **59**
Historia Mats Wiklund hittar en beännelselitteraturens pionjär i Herbert Tingsten **61**
Musik Adam Cwejman om gruppen Laibach som subversiva samhällsskildrare **62**
Museer Per Dahl diskuterar behovet av museer som folk vill besöka **64**
Krönika Tanja Bergkvist om en skola där eleverna, inte lärarna, bestämmer **66**
Notiser Okända djur samt premiär för Axess utbildning **67**

68 RECENSIONER

- Carl Rudbeck diskuterar en komplex religion i det mediala blickfånget; Carina Burman hittar modernister besatta av sina rötter; Vernon Bogdanor ser stora drömmar i nordisk socialdemokrati; Dick Harrison möter den moderna människans lömskaste fiende; David Andersson finner en Kissinger med öga för Kina; och Michael Bentley tar sig an Marx i ny klädedräkt.

90 VÄRLDENS GÅNG

- Johan Hakelius funderar över tecken i tiden.

Tesen att våld
härör från vän-
ner och fränder
vänder upp och
ner på en grund-
läggande liberal
föreställning om
att vi angriper
och angrips av
dem som är främ-
lingar för oss.

Russell Jacoby, sid 38

NIKLAS EKDAL

DOSSIER SOCIALDEMOKRATINS FRAMTID

- 19 Om Blair Albin fick råda Niklas Ekdal om socialdemokratins ledstjärnor
- 22 Goda Gåvors Givare Kjell-Olof Feldt om en ofinansierad politisk vilja
- 23 Politiken blir hjälplös Thomas Gür om att inte våga ta ställning
- 25 Terror och tolerans Lotta Gröning om terrordåden i Norge
- 26 Lär av Barcelona Maurice Glasman om fotbollslag som vägvisare

TEMA I TERRORNS TID

36 Fienden mitt ibland oss

Hat och våld uppstår oftare än man kan tro mellan människor som är lika varandra. Tesen om att fruktan för "den andre" och "främlingen" utlöser krig och konflikter motsägs av historien. **Av Russell Jacoby**

40 När samtalet tystnar

Det är meningslöst och kontraproduktivt att förbjuda lögnen och smutskastning i den offentliga debatten. Det öppna samhället klarar av att hantera obehagliga åsikter. **Av Torbjörn Elensky**

44 Våldet blir ett sätt att leva

Mänskligheten har knappast producerat en mer destruktiv version av sig själv än den nya tidens terrorister, vilka är övertygade om att de är utvalda att visa mänskligheten vägen till lyckoriket. **Av Heléne Löw**

48 Att förklara en massmördare

Frågan är hur långt man ska dra paralleller till högerextremism om Breivik visar sig vara ett isolerat fall. En psykologisk dimension kan vara en lika viktig förklaring som främlingsfientlighet. **Av Magnus Ranstorp**

AXESS

Axess Magasin är en tidskrift inom humaniora och samhällsvetenskap och utges av Axess Publishing AB.

Chefredaktör: Johan Lundberg

Redaktörer: David Andersson, Therese Bohman, Mattias Hesserus och Mats Wiklund.

Redaktionsråd: Niklas Ekdal, Thomas Gür, Peter Luthersson, Nathan Shachar, Isabella Thomas

Grafisk form: Martin Genberg, Fredrik Sandberg och Pompe Hedengren

Redigering: Fredrik Sandberg

Vinjetbilder: Fredrik Tjernström

Porträttteckningar: Johan Patricny

Korrektur: Hans Strömberg

Omslagsbild: Gustave Doré: *Kain och Abel*/IBL, kolorerad av Beatrice Bohman.

Nästa nummer: 28 september 2011

Annonser: Sara Skyttedal 08-788 50 78

Material: Redaktionen tar inte ansvar

för insänt obeställt material. Den som skickar material till Axess anses medge elektronisk lagring och publicering. **Prenumerationsärenden:** Helår 9 nummer: 499 kr. Studerande 249 kr. Kontakta Pressdata: tfn 08-799 63 31 E-post: axess@pressdata.se

Typsnitt: Freight (Display, Sans, Text & Big), Archer

ISSN: 1651-0941

Repro och tryck: Turbin/Color Print

VD: Kurt Almqvist

Ansvarig utgivare: Peter Elmlund

Ekonomiansvarig: Linda Bengtsson

Postadress: Jakobsbergsgatan 2, 6 tr.

111 44 Stockholm

E-post: redaktionen@axess.se

Telefon: 08-788 50 50

David Andersson
Författare och redaktör på Axess.

Michael Bentley
Professor i historia vid University
of St Andrews.

Henrik Berggren
Fil dr i historia och författare.

Tanja Bergkvist
Fil dr i matematik.

Therese Bohman
Kulturskribent i *Expressen* och
redaktör på Axess.

Vernon Bogdanor
Research Professor vid Institute for
Contemporary History at King's
College London.

Håkan Boström
Frilansjournalist.

Carina Burman
Docent i litteraturvetenskap vid Uppsala
universitet och författare.

Adam Cwejman
Ordförande för Liberala ungdomsförbundet.

Per Dahl
Skribent vid *Emils tankar*.

Theodore Dalrymple
Läkare, debattör och författare.

Barbro Eberan
Fil dr i tyska.

Niklas Ekdal
Författare.

Torbjörn Elensky
Författare.

Kjell-Olof Feldt
F d finansminister.

Maurice Glasman
PhD och medlem av det Brittiska överhuset.

Lotta Gröning
Fil dr i historia och krönikör vid *Expressen*.

Thomas Gür
Skribent.

Johan Hakelius
Skribent.

Dick Harrison
Professor i historia vid Lunds universitet.

Barbro Hedvall
Frilansjournalist.

Mattias Hessérus
Doktorand i historia vid Uppsala universitet
och redaktör på Axess.

Olle Häggström
Professor i matematisk statistik vid
Chalmers tekniska högskola.

Russell Jacoby
Professor i historia vid UCLA.

Martin Lagerholm
Fri skribent och litteraturkritiker
i *Svenska Dagbladet*.

Carl Johan Ljungberg
Statsvetare och PhD.

John Lloyd
Ledare för Axess Programme on Journalism
and Democracy och medarbetare
vid *Financial Times*.

Heléne Lööw
Docent i historia vid Uppsala universitet.

Svante Nordin
Professor i idé- och lärdoms historia
vid Lunds universitet.

Magnus Ranstorp
Forskningschef vid Försvarshögskolan.

Carl Rudbeck
Litteraturhistoriker och skribent.

Nathan Shachar
Författare och journalist.

Staffan Ulfstrand
Professor emeritus i ekologisk zoologi.

Mats Wiklund
Författare och redaktör på Axess.

Olle Wästberg
Skribent och tidigare generaldirektör för
Svenska institutet.

Varifrån kommer bilderna?

Jag prenumererar sedan några månader på Axess. Bra: Den vidgar mina horisonter! Speciellt er avdelning Böcker. Ofta "Food for thought". Dåligt: I alla de Axess-nummer jag hittills fått, reagerar jag på att viktiga bilder ofta saknar uppgift om upphovsmannen/kvinnan. Exempel: i Axess nr 5 finns intressanta bilder av för mig obekanta konstnärer. Sida 73: Dante? (Är konstnären okänd, måste det förstås anges.) Sida 74: Porträtt av Strindberg och Waldenström? Sida 83: Att fotot kommer från en Gudfader-film (vilken?) tog mig tid att begripa. Sida 87: Den fina laveringen med Chesterton? **Sten Jones**

SVAR: Vi ska tänka på att ange mer information om bilderna i framtiden.

I Axess nummer 5 är bilden av Dante målad av Domenico Petarlini cirka 1860. Porträtten av Strindberg och Waldenström är båda gjorda av Carl Larsson, och film-bilden är från den första Gudfadern-filmen från 1972. Upphovsmannen till Chesterton-laveringen är dock okänd.

Red.

MANADENS BILD

Kylskåpsdebatt

I dessa tider, när kylskåpsdörren har blivit ett legitimt forum för samhällsdebatten, skulle jag med ett talande inlägg vilja visa var vårt lilla studentkollektiv i Uppsala ställer sig i diskussionen, och uttrycka vår uppskattning för Lundbergs och Axess gärning för kulturkonserverismen i Sverige. I övrigt skulle jag gärna se fler program som *Kanon-TV* och *Lundberg tittar närmare på...* på Axess TV. Ni utgör ett uppfriskande unikum i Kultursverige, och formen på dessa förträffliga program passade perfekt för att föra fram intressanta frågor på ett underhållande och seriöst sätt.

Tack, och fortsatt friskt mod i arbetet med att ge den sköna kulturen en renässans i Heidenstamsk anda!

Johannes Bergfeldt

Fortstätt strida för saklighet!

Vill rikta ett stort tack till Axess för arrangerandet av debatten med bland annat Tino Sanandji alldeles nyligen. Då jag bott i flera olika länder och kan jämföra dess media kan jag slå fast att konsensuskulturen i svensk media får mig att spy.

Axess känns som en frisk nykomling som försöker slå hål på några uppenbara ballonger och visa att "kejsaren faktiskt är naken" i de fall verkligheten ser ut så. Jag antar att ni även kommer få en del kritik för att ni vågar sticka ut och inte hålla er till konsensus men jag hoppas att ni fortsätter att strida mot konsensus och för saklighet, en fri och öppen debatt samt en viss mån av konservatism. ;)

Jag uppskattar alla försök till att bryta konsensus (faktiskt även i de frågor som jag kanske håller med konsensus). Konsensus i sig själv kan aldrig vara bra, och en fri, öppen debatt och flera perspektiv är en förutsättning för att belysa ett ämne. Jag hoppas ni fortsätter på den inslagna vägen.

Jag bor för närvarande utomlands men kommer nog fixa er tv-kanal så snart jag flyttar tillbaka till Sverige.

Michael Dagberg

Snart kraschar det!

Varför ska privata spekulanter lösas ut med offentliga medel? Om till exempel banker är bankrutta så är lösningen att stänga ner dem, skriva av lån som ej kan betalas och låta de tillgångar som har ett värde övergå i något annat finansinstituts ägo. Detta är vad som bör ske om man lever i en marknadsekonomi och kapitalism, ty risktagandet är det som ger vinsten men även ibland förluster.

Istället för att göra detta i Europa och USA så skyler man över alla problem, leker bokföringslekar samt öser in offentliga medel på olika sätt (till exempel genom att föra en medveten lågräntepolitik vilket ger bankerna en billig finansiering jämfört med *spreaden* på pengarna som lånas ut). Efter att finansbranschen haft helt enorma vinster samt samhällena i övrigt en enorm ökning av mängden lån som andel av BNP. Sådant slutar alltid med krasch.

Så länge som vi ej låtsas om problemen så kommer vi att hamna i samma sits som Japan som hållit på precis som väst gör just nu i över tjugo år. Idag har Japan runt 200 procent av BNP i statlig skuld utan någon bättring i sikte. Teaparty-rörelsen i USA har tagit en konstig vändning då den tagits över av kristna fundamentalister, men grundinstinkterna är goda. USA:s underskott har varit 10 till 15 procent av BNP per år de senaste åren. Lösningen på USA:s problem ska tydligen vara att öka dessa underskott med några procentenheter till. Tja, det kanske fungerar, men någonstans går ju gränsen för hur mycket och hur länge strukturella underskott av den magnituden kan fortsätta att växa.

Fredrik Forsberg

EGYPTEN

Ett rättbo av

Över det egyptiska valet vilar en skugga av ovisshet om arméns framtida roll. Militärdiktaturen skapades inte av Hosni Mubarak, och det ser inte ut som om den kommer att göra sin sorti med honom, skriver **Nathan Shachar**.

SOMMAR, I GAMLA dar, betydde för alla välbärgade egyptier: Alexandria. Inte de rökiga industrierna söder om strandkornischen, utan havet. De bästa lägena utmed kustremsan var kantade av bungalows som stod tomma resten av året och sattes i stånd inför säsongen. De flesta av plagerna hade främmande namn, förknippade med stadens stora minoriteter: Stanley, Glimonopolo, Rimini. De finaste stränderna med deras lättklädda celebriteter var avskärmade från övriga egyptier med hjälp av vakter och en inträdesavgift på tre piaster.

I badgästzonens östra ände låg Muntaza, ett fantastiskt moreskpalats, mer likt ett kasino än ett slott. Där höll kung Faruk hov, spelade kort och rumlade med varietéprimadonnor. Nedanför palatset låg Ma'mura Beach, med kostbara vattnade trädgårdar nästan ända ned till vattnet.

EFTER revolutionen 1952 konfiskerades den gamla härskarklassens tillgångar, och de flesta av dem drevs ur landet. Ett av "de fria officerarnas" första dekret gällde segregationen utmed havet. Inträdet till stränderna slopades och de breda lagren drog in med sina primuskök, sina skynken och sina myllrande barnkullar.

Men människan förnekar sig inte. Ett par år senare tyckte den nya nomenklaturen – officerare, byråchefer och företagare i den statskontrollerade ekonomin – att det blev tröttsamt att frotera sig med kreti och pleti. Ma'mura-stranden och dess gröna park sattes åt sidan som oas för de mäktiga och en inträdesavgift instiftades, på nytt kalibrerad för att freda regimens gunstlingar från buller och nyfikna blickar. Det var en bagatell, men detta lilla förbehåll i det storstättliga jämlikhetsprogrammet var ett av de första sandkornen i den vågskål av folklig vrede som tippade över i februari 2011.

Det privilegiesambhälle som tårt på de godmodiga egyptiernas tålmodi i alla dessa år var ingen diabolisk uppfinning av Hosni Mubarak och hans bortskämda söner. Mubarak steg i de tomma skor Anwar Sadat lämnade efter sig då han sköts 1981, och

Sadat tog över ett fungerande system efter Gamal Abdul Naser 1970. Mubarak har visst satt sin prägel på Egypten, men framför allt har det system som etablerades 1952 satt sin prägel på honom. Och det systemet, trots alla det senaste halvårets halsbrytande förändringar, är fortfarande i kraft. Fram till i februari i år var det en militärdiktatur maskerad till civil demokrati. Masken hette Hizb al-Watani al-Dimokrati, i utländsk press NDP, National Democratic Party. Sedan i februari fungerar militärdiktaturen utan någon mask, ett handikapp som blivit alltmer besvärande under de månader som gått.

Juli-revolutionen 1952 och februarirevolutionen 2011 har ett par saker gemensamma. En parallell är att USA bägge gångerna spelade en huvudroll – utan att lyfta ett finger. När 1952 års sammansvurna propsade på abdikation från kung Faruk, ringde kungen den amerikanske ambassadören: "Går ni med på detta?" När svaret blev "Ja" insåg han att spelet var förlorat.

Så ock denna gång. Efter ett par dagar av oro i Kairo sade Shabtai Shavit, tidigare chef för den israeliska underrättelsetjänsten Mossad:

– Mubarak är slut.

YTTRANDET VÄCKTE HÄPNAD bland alla bedömare. Regimen verkade ännu inte i gungning, men Shavit förklarade:

– När president Obama öppet tog ställning för de protesterande, mot sin egen allierade, var det hela över.

1952 års revolution var en verklig revolution. Jordägarna miste allt, köpmännen kläddes på allt eller drevs ur landet. De flesta i den lägre medelklassen av advokater, journalister, ingenjörer och andra högt utbildade, lät sig inkorporeras i den nya staten. Precis som nu rådde stor ovisshet i Egypten hösten 1952: Skulle militärerna ledsaga landet mot demokrati och socialism, som de uppgav, eller skulle de själva regera?

Officerarna stannade. I början gick allt deras väg. Statskassan var full efter kriget, och det gängse tredjeverldsprogram-

Håll fast vid Mauds linje

12 Barbro Hedvall om att hålla den politiska kursen

En dag för tio år sedan

14 Olle Wästberg minns dagen som förändrade ett land

Ingen skönhet, inget odjur

16 Theodore Dalrymple hittar soundbites i sensmoralen

Rörelse utan social rörlighet

17 Henrik Berggren om ett parti med en amfibisk förmåga

Hitler och Breivik

17 Barbro Eberan ser en tysk debatt ändras skepnad efter tragedin i Norge

korruption

Gatubild från Kairo.

FOTO: JOSEF POLLEROS/INA AGENCY

met för tillväxt och industrialisering lanserades: tullmurar och statsdirigerade industrier och banker. Nyckeln till rikedom och framgång var inte längre jordägande, utan politiska kontakter med den regim som kontrollerade priser och tariffer.

MILJONER DROG MOT städerna, till ämbetsverken och de tullskyddade fabrikerna. De flesta fick det bättre. Kairo växte med snöbollseffekt. På landet hade barnkullarna decimerats av malaria och bilharzia. Det enda sättet att skaffa familj var ett oavbrutet avlande och födande. Med billigare mat och gratiskliniker överlevde de alla. Kairos infrastruktur hängde inte med i svängarna, och har aldrig hängt med sedan dess. Lagarna och löftena om skolor och utbildning gjordes i god tro, men rusningen efter kunskap devalverade kraven på lärare och examina. Eftersom de konkurrensskyddade industrierna varken behövde ingenjörer eller idékläckare fick den usla nivån inga akuta följder. Men harmen jäste. Det var massorna av utbildade men utfattiga unga män

som gjorde revolutionen 2011, ingenjörer och advokater som kör någon annans taxi eller säljer sockervadd i gathörnet.

Men det allra svåraste arvet från 1952 års revolution är det politiska. När de fria officerarna beslöt att inte utlysa val utan driva landet själva, beslöt de också det som blivit landets förbannelse i detta skede: bristen på partier och politiker. Visst har det funnits partier och politiker, men bara till namnet. De har inte varit mer än statister i en charad. "Det finns vatten och det finns de som skall dricka, men det finns inga pumpar, inga rör och inga kranar", som en ung egyptier uttryckte det.

1952 VAR DE FATTIGA blott åskådare till en tablå där gamla och nya eliter slogs om makten. Idag känner sig alla egyptier djupt invecklade i det som sker. Men gatudemokrati fungerar bara när endast en fråga ligger på bordet, i det här fallet Mubaraks sorti. Det folkliga engagemanget, som är så nyttigt i etablerade demokratier, är på väg att bli eldfångst och farligt. Militären, som först

klappades om av de protesterande, ser inte längre opinionskarnevalen på Befrielse-torget med farbroderligt överseende, utan med fasa. Ena dagen fylls torget av islamister som kräver att den nya författningen baseras på sharia. Nästa dag erövrar platsen av sekulära som kräver en modern, icke-konfessionell konstitution.

Torget, som blev en global frihetssymbol under de första månadernas yra, tillhör inte längre folket. Det tillhör armén, som svartsjukt hindrar demonstranterna tillträde till trafikrondellens väldiga mittcirkel, februari-protesternas *ground zero*.

DET BARNKAMMARAKTIGA ställningskriget på torget står i skarp kontrast till militärregimens eftergivenhet i andra frågor. Man gör allt för att blidka opinionerna, från den groteska rättegången mot familjen Mubarak, till arga utfall mot Israel (enbart på rubrikplanet, i själva verket fortsätter konsultationerna med Jerusalem som förut) eller löftet att slopa alla privatiseringar. Denna följksamhet är mycket oroväckande, för den betyder >>

att regimen inte tänker kliva av efter valet.

Både 6 april-rörelsen, vars ande besjälade februarirevolutionen i dess första stadier, och Muslimska brödrskapet dras med interna splittringar – bekymmer som den allt djärvare pressen bevakar ingående. Arméledningen är heller ingen monolit. En minoritet är benägen att avhända sig den fabulösa arsenal av fabriker, privilegier och *de facto*-monopol som för länge sedan förvandlade försvaret till ekonomins huvudaktör. Dessa förläningar är inte bara en källa till makt, kontroll och inflytande, utan också en garanti för officerarnas lönenivå.

Sitter officerarna kvar i orubbat bo, kanske efter en under-bordet-uppgörelse med den segrande presidentkandidaten, så är det upplagt för fortsatt dramatik. Kairo sjuder av rykten av olika färg, och de olika lägren lever i ständig skräck att föras bakom ljuset. Förra gången kunde generalerna kasta Mubarak till ulvarna och rädda sitt skinn – nästa gång måste de skjuta skarpt mot hopen eller säga adjö till både makt och pengar.

Dessa frågor är så delikata att valet hela tiden skjuts upp. Men bakom de politiska intrigerna sjuder ett ännu mer trängande spörsmål: orättvisorna. Mellan 1952 och 2011 prövade militärregimen planekonomi, blandekonomi och marknadsreformer, ofta med hyggliga resultat åren efter en kursomläggning, följda av stagnation. De fattiga har alltid varit fattiga. Men revolutionen gjorde kål på deras legendariska förnöjsamhet. I de uslaste kojor vet egyptierna hur de rika lever, hur den inre kretsens favoriter njuter av krediter, förhandstips om statliga kontrakt, förtur vid upphandlingar och importmonopol till ministrars söner – ett enda oöverskådligt rättbo av korruption som formar sig till ett permanent hån mot de lottlösa.

I SEKLETS HITTILLS viktigaste egyptiska roman, *Yacoubians hus*, låter Ala al-Aswany ett förfallet, förrevolutionärt patricierhus i centrala Kairo, bli en bild av det moderna Egypten, en skarp bild av dess hisnande fall från 1952-revolutionens paroller och drömmar, ned i det obarmhärtiga överlevnadsprov som är dagens Kairo. En av huvudpersonerna är unge Taha, en ambitiös ung man av oansenlig börd. Han drömmer om att antas som polisaspirant, men han har inga trådar att rycka i, ingen *wasta* – kontakter – att dra växlarna på, och hans ansökan fuskas bort. Han inser att faderns yrke, han är dörrvakt, stängt alla dörrar på förhand. Förtvivlan och hat, inte islam, driver honom i famnen på en islamistisk terrorrörelse. Bördssamhället, som var de fria officerarnas röda skynke 1952, har fått ett annat ansikte, men det är lika förkrossande idag. ✱

CENTERPARTIET

Håll fast vid Mauds linje

Centerpartiet har inte längre ett väljarunderlag som kan göra det stort. Framtiden ligger i att fortsätta att vara ett entreprenörs- och frihetsparti, skriver **Barbro Hedvall**.

SÅ ÄR DE DÄR IGEN, centerpartisterna, vid vägskalet: Ska de slå in på den egna vägen eller fortsätta tillsammans med allianskamraterna? Ska Centerpartiet vara en lojal kugge i en borgerlig regering eller hujla fritt? Det är frågan för partiets stämma i september.

Centerpartiet och ideologi har alltid varit ett känsligt kapitel. Partiet grundades för att tillvarata materiella intressen hos en hel samhällsklass – bönderna. Deras motståndare var konsumenterna och kapitalet, arbetare och storborgare. Lösningen blev att liera sig med arbetarna, den framåtgående socialdemokratin, och låta staten reglera. Det tog mycket lång tid, ett halvt sekel, innan konsumenterna/arbetarna började ifrågasätta kostnaderna. Och när det skedde riktades kritiken främst mot de senare leden i matkedjan, mot detaljhandel och producentmonopol. Bönderna själva hade blivit så få att de nästan framstod som utrotningshotade.

Och med EU-medlemskapet och struktumvandlingen av jordbruket har bonden blivit en entreprenör bland andra, visserligen reglerad och subventionerad. Den här förändringen började på 1950-talet under Gunnar Hedlunds partiledarskap. Namnbytet från Bondeförbundet till Centerpartiet skedde också redan 1957. Under 1960-talet accelererade avvecklingen av de små och medelstora jordbruket, det stora taget in till städerna skedde så snabbt och så storskaligt att folk till slut ropade "stopp, vi flytt 'int".

Vid den tiden hade det gamla samarbetet mellan Bondeförbundet och socialdemokratin upphört. Det var faktiskt pensionsstriden under 1950-talet som väckte bondfolksinstinkten – att råda och klara sig själv – till liv. Gunnar Hedlunds parti kom att föra fram en egen lösning, linje 2, i pensionsfrågan. Rätt logiskt så att ef-

terträdaren, Thorbjörn Fälldin, fortsatte på den linjen och drev borgerliga värden.

Medan Centerpartiet blev det stora borgerliga partiet och Thorbjörn Fälldin statsminister i den första icke-socialistiska regeringen sedan hedenhös, ägnade sig de unga centerpartisterna åt utopiska drömmar om småskaliga lokalsamhällen. De elaka talade om Åsa-Nisse-marxister, bättre är att se sambandet till det bondesamhälle med självförsörjande familj jordbruk som partiet från sin början skulle värna. Partiledningen kände gemenskap med moderatledaren Gösta Bohmans konservatism och marknadsfrihet, sedan trasslade kärnkraftsfrågan till det: där gjorde också Fälldins Center motstånd mot modernitet och teknik.

HOS DE UNGA förenades motståndet mot kärnkraft med försöken att vrida utvecklingen tillbaka mot ett drömt lokalsamhälle. De såg sig ingalunda som "borgerliga" utan tyckte sig ha mer gemensamt med den vänster som också närde utopiska drömmar. När Olof Johansson sedan blev partiets ledare hade de ungdomliga drömmarna åldrats och ingått förening med Bondeförbundets lust till praktisk politik, där man gav och tog. Och i Göran Persson mötte de då ledande centermännen en person som förstod dem – och som de förstod. Hårda politiska uppgörelser och en behaglig känsla av makt blev resultatet. För de invigda vill säga. Väljarna tänkte annorlunda.

Det är för övrigt påfallande hur lätt det är för partier att glömma väljarna. Moderaterna gjorde det så länge de predikade skattesänkningar, skattesänkningar, skattesänkningar. Folkpartiet gjorde det så länge de hade udda frågor som pappa-månad, handikappades rätt och frihet åt Mauretanien som profilfrågor. So-

Framgångarna är obestridliga, men partiet räds framtiden.

FOTO: JANERIK HENRIKSSON/SCANPIX

cialdemokraterna är på väg att göra det nu när det koncentrerar sig på bidragstagarna. Missförstå mig rätt: jag menar ingalunda att dessa frågor är betydelselösa, tvärtom. Att föra små och svaga grupperns talan är något av det viktigaste en politiker kan göra, men ett parti som vill nå de många måste också tala om sådant som engagerar de många.

Centerpartiet hade påfallande svårt att berätta vad det var till för och var det hörde hemma i det svenska politiska landskapet under Olof Johansson-åren. Det logiska svaret blev då: åter till Fälldinlinjen. Och så valde de Maud Olofsson.

Och fick valuta. Maud Olofsson förde partiet tillbaka till det borgerliga lägre, var inte bara en lojal utan en pådrivande medlem i gänget. Hon sökte ge Centern en profil av företagsvänlighet – "ivriga bävrar" – och lämnade folkdräkten hemma. Försöken att slå sig in hos storstadsväljarna fick emellertid en lätt karikatyrisk framtoning med Fredrik Federley och Stureplanscentern.

INGEN KAN DOCK TA ifrån Maud Olofsson de politiska framgångarna: två valsegrar för Alliansen.

Men det räcker alltså inte. Segrarna har gått ut över partiet, menar många. Detsamma säger folket hos Kristdemokraterna. Men märkligt nog ännu inte hos Folkpartiet.

Den partiaktive har en tendens att sätta partiets ställning och storlek framför dess möjligheter att få igenom sitt program. Här har de flesta väljare svårt att följa med. Ett parti – om än litet, i regeringsställning är att

föredra framför ett marginellt större utanför.

Det mesta talar emellertid för att Maud Olofssons efterträdare kommer att stanna i alliansfamiljen, antingen det blir Annie Lööf eller Anna-Karin Hatt. Men den mumlande opinion i partiet som vill kasta loss kommer att fortsätta att mumla.

VAD HAR DÅ CENTERN för möjligheter, har partiet någon framtid? Spontant är jag beredd att svara nej. Det är trångt i mitten och just nu breder Moderaterna ut sig där, i den mitt som ligger något till höger. Och på andra sidan strecket finns Miljöpartiet, som har en modernare grön profil än Centern och som också står för företagande och småskalighet.

Nå, men ett landsbygdsparti då? Jordbruksdepartementet, centerterräng i varje borgerlig regering, har döpts om till landsbygdsdito. Ledsamt nog tror jag inte att det räcker. För det första har Sverige inte en potentiell väljargrupp som identifierar sig med landsbygd och dito näringar. Landsbygden befolkas nu av rätt disparata grupper: storslantbrukare och dito skogsägare, specialiserade jordbrukare som odlar primörer, föder upp boskap för kött eller för mjölkproduktion. Där finns gruppen månskensbönder, det vill säga folk som har sin huvudsakliga bärning i andra näringar än jordens. Där finns de som bor på landet som en livsform: fria yrkesutövare, välställda pensionärer som flyttat från staden, rörelseidkare med fokus på fritidsturism och – förstås männis-

kor som inte valt att lämna sin födelseplats. Det är en brokig samling som sannolikt har mycket olika politiska värderingar och social ställning, de har därför svårt att se sig som en grupp: landsbygdsbor. Därtill kommer att svensk landsbygd är stor och varierande: från det tätbebyggda och framåtgående Skåne till det allt tommare inre Norrland.

Nej, det möjliga nedslående beskedet är att Centerns framtid är att fortsätta på Mauds väg. Att vara en lojal part i Alliansen och att specialisera sig på entreprenörsfrågor. Att systematiskt ha perspektivet: den enskilde som fri försörjare. Ett sådant parti blir ett frihetsparti och knyter an till de stämningar som fanns i Thorbjörn Fälldins Center. Ännu viktigare är att ett sådant parti möter en generation som verkligen måste ta sin försörjning i egna händer, en generation som frilansar, växlar mellan anställning och egen verksamhet.

Och ju mer lik den gamla socialdemokratin Moderaterna blir med sitt samhällsansvarsperspektiv desto intressantare kan ett parti med den enskildes frihet och (o)trygghet som egenförsörjare i fokus bli.

Ett sådant välgval kommer sannolikt inte att göra Centern väsentligt större än idag men det kan säkra dess överlevnad över fyraprocentstrecket. Och en allians med två profilpartier – Folkpartiet med utbildning och Centerpartiet med egenföretagare – och ett stort, allmänborgerligt ledarskap måste rimligen vara den väg som återstår när man inte går vidare till en heltäckande partibildning, Alliansen. ✱

USA

En dag för tio år sedan

Terrorattackerna den 11 september skakade men enade USA. **Olle Wästberg**, svensk generalkonsul i New York när World Trade Center föll, minns dagen som förändrade ett land.

VAD JAG MINNS BÄST från morgonen den 11 september 2011 är bullret från de lågt flygande planen. En timme tidigare hade det första planet flugit in i World Trade Center. Efter att ha förstått det obegripliga – detta var ett terrordåd, kanske början på ett omfattande angrepp – sprang jag från bostaden på 64:e gatan och Park Avenue söderut mot kontoret, det svenska generalkonsulatet på 48:e gatan och Andra avenyn. Sedan hade vi öppet dygnet runt i tio dagar.

Samtidigt tömdes kontorshusen. Människor ville hem, ofta till Brooklyn, Queens, Long Island, New Jersey. Manhattan stängde för biltrafik och många gick till fots genom de långa tunnlarna mot väntande anhöriga på andra sidan. Men där, på Park Avenue och 56:e gatan, gick människor norrut. Bort från WTC. Plötsligt hördes ett starkt buller av jetmotorer. Människor stelnade. Tryckte sig mot fasaden.

Men det var US Air Force som demonstrerade sin närvaro. För sent – men ”we are here for you”. Militärplanen sniffade över Manhattan. Ingen sa något men sucken av lättnad kunde kännas.

MITT ANDRA STARKA minne är kring nyår. Vi hade varit på en av dessa välgörenhetsmiddagar typiska för New York. Denna gång för

Urban Glass, en skola och ateljé för glas-konst. Deltagarna betalade dyrt för middagen och deltog i auktion på unika nya glasföremål. Vi kom ut från festväningen i Tribeca vid midnatt. Då slog plötsligt en sva-velaktig stank mot oss.

ÄNNU FYRA MÅNADER efter attacken røjdes det på vad som nu kallades Ground Zero. Grävskoporna hade lättat på block av betong och en underjordisk eld flammade upp på nytt. Det är ingen slump att Uppenbarelsebokens helvete brinner av svavel.

Tribeca betyder ju ”Triangle below Canal Street” och det var vid Canal Street avspärningarna sattes upp direkt efter terrordådet. De togs bort ganska snart, men ganska länge fanns för många en oro att ge sig ner. De restauranger och butiker som levde på marginalen överlevde inte. Den svenska krogen Tja lades ner efter några veckor, det svenska designgalleriet H55 klarade inte 9/11.

New York är en storstad, ändå fick jag känslan av att nästan alla hade band till någon av de mördade. Det kunde vara dagisfrökens systerdotter – men sorgen och fasan fanns nära. En undersökning visade att drygt 60 procent av alla i New York hade åtminstone indirekt kontakt med någon

som blev mördad. På samma sätt tycks mina norska vänner ha någon relation till offer i Oslo och Utöya.

Människor är inslingrade i varandra, kanske än mer i det uppkopplade stadssamhället än i det gamla samhället där gårdarna låg så långt ifrån varandra att besök kallades att ”få främmande”. Döden är inte anonym.

ATTACKEN DEN 11 september riktade sig mot USA, den amerikanska livsstilen och kulturen, USA:s stöd till Israel – i ett enda sammelsurium. De amerikanska politikerna var minutiöst noga med att försöka skydda amerikanska muslimer och amerikaner med bakgrund i Mellanöstern från ”guilt by association”.

På den stora gudstjänsten i kongressen direkt efter attacken talade en imam, på minneshögtiden för de döda på Yankee Stadium framträdde muslimer av olika riktningar, tidningarna hade reportage om muslimska områden där man sörjde sina döda från attacken.

Likaså skrev de om muslimska amerikanska soldater som förberedde sig för krigsinsatsen i Afghanistan.

Med sin bakgrund i oljeindustrin var George Bush den amerikanska president som haft flest kontakter med muslimska länder.

FOTO: MICHAEL SCHWARTZ/SIPA/SCANPIX

Han väddade också – och det var förstagång – en någon presidentkandidat gjort det – i sin valkampanj till "arab-americans".

New Yorks borgmästare Rudolph Giuliani besökte de arabiska delarna av Brooklyn, kring Atlantic Avenue och uppträdde offentligt med ledande muslimer. Bush och Giuliani besökte gång på gång moskéer. President Bush inbjöd muslimska barn till Vita huset för att fira Eid al-Fitr, Ramadans avslutning.

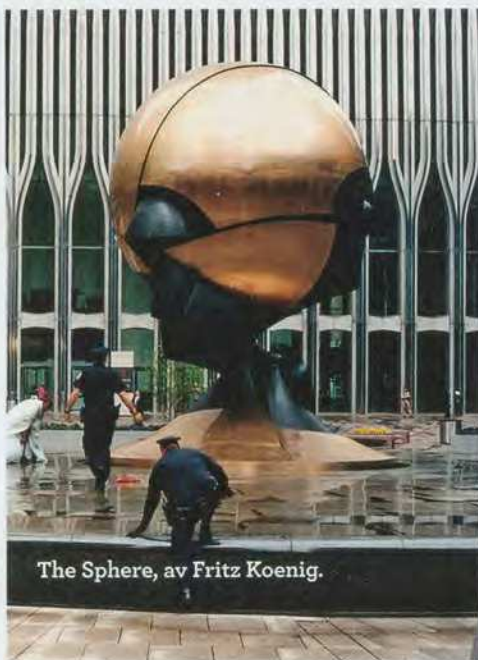
FBI HÅLLER SPECIELL koll på hatbrott och relativt få rapporterades. När Mona Sahlin kom till New York några månader efter dådet och träffade amerikanska muslimska kvinnor blev hennes intryck att de muslimska kvinnorna i USA kände mindre oro än dem i Sverige.

USA är inte befriat från den anti-muslimska kampanjen, det märks inte minst på hur Obamas mellannamn Hussein utnyttjas av högerkrafter i politiken. Men känsligheten för etniskt hat är stor.

Amerikanska medier svämmade hösten 2001 över av artiklar där man drog en linje mellan de högerextremistiska partiernas frammarsch, angrepp på synagogor i Frankrike, Belgien, England och Ukraina, misshandel av enskilda judar och kritiken mot Israel.

Under de cirka 30 år jag har följt amerikansk politik har jag aldrig sett en så stark Europakritik i medierna – och aldrig sett den så lite återspeglad i Europa.

Fortfarande bevakas högerextremismen och antisemitismen i Europa bättre i amerikanska medier än i europeiska. När jag nyligen besökte den amerikanska kongressen, i samband med mitt arbete för det svenska uppmärksammandet av Raoul Wallenbergs 100-årsdag nästa år, tog varenda politiker

The Sphere, av Fritz Koenig.

upp situationen för judar i Malmö. I kommentarerna till Osloterrorn har den kritiska granskningen av muslimhetsen i Europa dominerat i amerikanska medier.

STRAX EFTER ELFTE september hade jag en ledande amerikansk politisk konsult hemma på lunch. Han talade om läget – också politiskt. Och avslutade med att med stark känsla säga "God bless America!". Och "America" spelade en stor roll i läkningen efter 9/11. Flaggorna hängde ut från lägenheter och hus. För en europé framstod det som en orgie i nationalism.

Men här liknar USA vårt grannland Norge. Flaggan och "nationen" har en annan innebörd. Norge är en ung nation. Landet blev självständigt 1905, åter ockuperat 1940. Tiden av ofrihet ligger inte långt bort. Liksom i USA är nationalismen en radikal kraft, förändrande, inte samhällsbevarande.

Flaggan står i USA för enighet. Amerikaner har i begränsad utsträckning gemensam historia och etnisk bakgrund. I högre grad förenas de av faktiska eller förmodade värderingar, främst demokrati, frihet och individualism, som ofta används som synonymer. När man viftar med flaggan handlar det inte om "fornstora dar", utan om den amerikanska gemenskapen.

Amerikaner har – om än generationer bort – valt att bli amerikaner. Det är en värderingarnas, inte en blodets samhörighet. Det är svårt för någon rörelse att hävda att den personliga bakgrunden gör att någon "inte kan bli amerikan".

Här har vi mest att hämta från USA. "Det föreligger ett missförstånd. Vi är européer, inte amerikaner." Så sa Jan Guillou när han tågade ut från de tysta minuterna över de mördade vid World Trade Center. Det

är dock ett missförstånd från Guillou. Det som förenar oss svenskar med Europa är den demokratiska gemenskapen. Demokratien är också vad som allra främst förenar oss med USA.

Nu väcks känslorna från 9/11 åter till liv i New York. Direkt efter dådet var inte eftertanke den maning New York-borna möttes av utan att fortsätta, fortsätta livet, konsumera, gå på krogen. Strindbergs *Dödsdansen* lades ner på Broadway veckan efter attacken, men *Mamma Mia!* kunde ha premiär och gå för fulla hus.

RISKEN VAR ATT amerikanerna skulle sluta sig inne och dra ner på sina ekonomiska aktiviteter och att 9/11 skulle starta en nedåtgående spiral. "Vi ska få den amerikanska ekonomin att förblöda", sa Usama bin Ladin från sin grotta i Tora Bora direkt efter 11 september. Kanske visar det sig nu att han fick rätt.

I New York var den genomsnittliga skulden per kontokort före 11 september 1 700 dollar. Ett halvår senare 200 dollar. Folk såg om sitt hus. Det kom en ny lånebubbla och en ny finanskris, men synen på sparande och konsumtion har ändrats.

På halvårsdagen av 9/11 avtäcktes skulpturen *The Sphere*, av Fritz Koenig. Den hade stått på den öppna platsen på World Trade Plaza och symboliserade den öppna världshandeln. Den hittades i bråten, skadad, splittrad och tillbucklad och just så står den nu i Battery Park, som en symbol både för det som hänt och för den nödvändiga öppenheten.

Den står där i sin skadade form; visst ser man det glänsande klotet, men den skulptur som nu finns, representerar den värld som blev följden av terrorattacken för tio år sedan. ✱

Theodore Dalrymple är läkare, debattör och författare, vars senaste bok, *The New Vichy Syndrome. Why European Intellectuals Surrender to Barbarism*, kom ut våren 2010. Kolumnist på bland annat *Spectator* och *New Criterion*.

Ingen skönhhet, inget odjur?

Om man ska tro den information som senast läckt ut, så är den guineanska kvinna som flyttat till New York, direkt från sin by till Manhattan, inte den enkla, stillsamma, fromma kvinnan i de första rapporterna, utan en serielögnerska och penningtvättande prostituerad som tycks ha hamnat (för att inte säga mer än så) bland knarklangare och är väl bekant med idén om legaliserad utpressning. Naturligtvis bevisar inget av detta att hon inte våldtogs: en mördare kan trots allt bli mördad. Men historien liknar allt mindre den om Skönheten och Odjuret.

Vad är det då för slags historia? Vad är (som amerikanerna skulle säga) dess sensmoral? Att mäktiga män som Dominique Strauss-Kahn är sexuellt rovlystna? Att asylsökande är lögnare? (Notera att logiken bakom båda dessa eventuella slutsatser är precis densamma.) Eller kanske att det amerikanska rättssystemet är absurt och korrumperat? (Även om det var åklagarsidan som upptäckte och avslöjade bevisen för att den som framförde anklagelserna inte var helt sannfärdig.)

Vi vill att livet ska leverera sina läxor i behändiga, enkla, lättfattliga satser, så att säga i moraliska sentenser eller "soundbites".

DEN FÖRSTA BILDEN AV DEN anklagande parten föreställde en enkel afrikansk bykvinna som kom till New York och fortsatte att leva mer eller mindre som hon hade gjort i byn därhemma, bortsett från att hon nu bodde i en tegelbyggnad i Brooklyn istället för i en hydda med plåttak. Detta förutsätter förstås att det finns en sådan varelse som den enkla bykvinnan, en gestalt som inte ligger långt från den ädla vilden i intellektuell överhettade fantasier.

Nu har jag händelsevis levt på den afrikanska landsbygden, och jag insåg snart att slughet och formell utbildning ingalunda är ett och detsamma, och att det är helt fel att anta att en person med begränsade kunskaper, i den mening som vi är vana att använda termen, för den skull måste vara rättfram, naiv och lätt att överlista.

Så förhöll det sig inte alls; om något gäller det omvända. En genomsnittlig svensk socialdemokrat är rena barnet jämfört med en genomsnittlig afrikansk bonde, vilket kanske bidrar till att förklara hur Julius Nyerere under många år kunde utvinna stora summor pengar från Sverige – pengar som hade kommit till bättre användning om de kastats i sjön. I själva verket innebar detta ett brott inte bara mot de svenska skattebetalarna utan också mot Tanzanias bönder, och den svenska naiviteten, som kontrasterade så förbluffande med den afrikanska slugheten, gränsade till det kriminella.

Därför kan jag inte säga att avslöjandena om den kvinna som anklagat DSK väckte någon större förvåning hos mig. På det sjukhus där jag arbetade hade jag en hel del att göra med moderna asylsökande, och jag imponerades starkt av hur snabba och intelligenta de var, trots att de inte talade ett ord engelska, när det gällde att förstå det byråkratiska stödsystem som nu finns till deras förmenta hjälp. Deras behärskning av regler och bestämmelser – i de fall de talade till deras fördel – var nästan omedelbar, och tydde på stor mental flexibilitet. Detta var inte så förvånande, med tanke på att de flesta av dem hade företagit långa och komplicerade resor för att komma fram till sitt nya land.

Min mor var för övrigt en asylsökande. På den tiden var det lyckligtvis ingen som erbjöd någon hjälp, varför hon kunde gå vidare och ta itu med sitt liv. ✱

Översättning:
Jim Jakobsson

I korthet

PRESSGRANNAR

"Under den moderna statens tillkomst på 1800- och 1900-talen, vilket Max Weber och Ernst Gellner mycket riktigt noterade, ansträngde sig dess ledare att kringgå eller förbjuda religiösa mellanhänder för att göra förhållandet mellan stat och individ mer direkt, och driva in skatter och stampa fram arméer utan att behöva kompromissa med lokala myndigheter. Stater som inte kunde lösa problemet, som Polen och det Ottomanska imperiet, gick under.

Även om vi skulle vilja återuppliva den traditionen, skulle ingen modern stat i väst acceptera den tidiga moderna statens beroende av lokala eliter, och få om ens några religiösa församlingar i Europa är tillräckligt eniga och undergivna för att utvärda att styras av sina äldsta. Samarbetet med lokala religiösa församlingar är givetvis en tradition som består, men i Europa är den underordnad relationen mellan medborgare och stat. Den moderna statens problem är att förena statsmakt och social mångfald. En lösning under det tjugonde

århundradet, exemplifierad av Nazityskland, var försöket att bygga en stat genom att utplåna mångfalden. Det medförde rasistiska massmord och misslyckande, ett misslyckande som Breiviks massmord erinrar

om både genom dess barbari och självdestruktivitet.

Idag är de flesta europeiska stater föga upptagna med att bygga upp arméer men desto mer med att ta ut skatter för att finansiera pensioner. Europas välfärdstater är beroende av invandrades arbetskraft och, sannerligen, deras medborgerliga god vilja – vilka i Europa ofta är muslimska immigranter. De religiösa minoriteterna kan inte styras som under den tidiga moderna eran och, oavsett vad Breivik och hans gelikar inbillar sig, inte heller utplånas som under det tjugonde århundradet. Att bevara en fungerande stat som kan anpassa sig till en oberäknelig kulturell förnyelse utgör en av detta århundrades största utmaningar."

Timothy Snyder i New York

Review of Books blog. Snyder är professor i historia vid Yale.

Hans senaste bok är *Bloodlands*:

Europe Between Hitler and Stalin (2010).

Rörelse utan social rörlighet

För att förklara den engelska överklassens förmåga att hänga kvar vid makten har historiker talat om dess "amfibiska" förmåga att röra sig på olika samhällsarenor. Medan franska adelsmän övergav sina gods och trängdes runt kungen i Versailles tillbringade den brittiska aristokratin en stor del av året på sina lantegendomar, där de visserligen utövade en patriarkal makt men också levde nära byborna.

Svensk socialdemokrati har också haft en amfibisk förmåga: att kombinera det folkliga och det intellektuella. Under större delen av 1900-talet bestod socialdemokratiska regeringar av ministrar med extremt olika social bakgrund. Å ena sidan begåvade klassresenärer som växt upp i materiellt sett påvra arbetarhem: F V Thorsson, Per Albin Hansson, Gustav Möller och Gunnar Sträng, bara för att nämna några av de mest namnkunniga. Å andra sidan lysande akademiker med stark social ansvarskänsla som Hjalmar Branting, Rickard Sandler, Tage Erlander, Ernst Wigforss och Olof Palme. Spänningen mellan de intellektuella och proletära erfarenheterna var ofta fruktbara. Den idealistiske Branting hade den jordnära Thorsson vid sin sida, Wigforss filosofiska sinnebalanserades av Per Albin Hanssons hårdföra pragmatism.

FOTO: KURT HAGELMIL/BILDEBYRA

Trippel i ledarskap:
Erlander, Palme, Carlsson.

Men det gemensamma projekt de arbetade för – jämlikheten – skulle också förändra den sociala struktur som skapat detta gynnsamma möte. Olof Palme och Ingvar Carlsson – ännu ett klassiskt tandempar – är ett uppenbart exempel.

Den ena föddes i klasspyramidens yttersta topp, den andre kom från ett arbetarhem i Borås. Men deras karriärer blev ändå likartade: akademiska studier, stipendier till USA, sekreterare till Tage Erlander. Denna konvergens speglar också den minskning av klassklyftorna som skedde på 1950- och 1960-talet. Idag är det ganska ovanligt med såväl framstående akademiker som extrema långvägare i den socialdemokratiska ledningen. Visst finns de, till exempel Lena

Sommestad, som skrivit en lysande avhandling i historia, eller Ibrahim Baylan, som kom till Sverige som tioåring. Men generellt sett är den socialdemokratiska toppen av idag stadigt förankrad i medelutbildad medelklass. Spännvidden är inte större än att det folkliga kan representeras av Håkan Juholt och det intellektuella av Thomas Bodström.

Även om den ena bara har två-årigt gymnasium och den andre är jurist är det mycket som förenar dem, inte minst det faktum att bådas fäder har varit socialdemokratiska politiker.

Att beklaga sig över denna utjämning är förstås fångt. Att få personer i dagens Sverige har växt upp i den fattigdom som präglade till exempel Gustav Möllers barndom är bara positivt. Och om det inte finns några socialdemokratiska politiker idag som likt Wigforss är experter på långa vokaler i danskan kan vi istället glädjas åt att den generella utbildningsnivån är högre.

De mediala krav som ställs på politiker idag gör det dessutom svårt för såväl intellektuella som människor från mer utsatt bakgrund att komma fram. Ändå tror jag att det är just fler ledande politiker från dessa grupper som skulle kunna sätta socialdemokratin i rörelse igen.

Henrik Berggren

Breivik för tankarna till Hitler-tiden

Sedan ett år tillbaka förs i Tyskland en häftig debatt som fått ny aktualitet genom Anders Behring Breiviks terrordåd i Norge. I september förra året publicerades en bok med teser som i mycket motsvarar de tankegångar Breivik propagerar i sitt manifest. I *Deutschland schafft sich ab* hävdar den socialdemokratiska politikern och ekonomen Thilo Sarrazin att Tyskland avskaffar sig självt genom en okontrollerad invandring framför allt ur den islamska kultursfären. Eftersom muslimska invandrare är extremt fertila och inte försöker integrera sig, utgör de en stor fara för framtiden, varnar han.

Boken utlöste genast en proteststorm. Sarrazin stämplades som fascist och rasist. Efter attentaten i Norge anklagas han för att skapa den ideologiska jordmånen för sådana terrordåd. Breivik författade sitt manuskript innan Sarrazins bok kom ut, men båda speglar tankestrukturer som fått allt större genklang i Europa under de senaste åren och som väcker fasa därför att de för tankarna till Hitlertiden.

Parallellerna mellan Breivik och Hitler är iögonfallande. Även Hitler såg sig i rollen som korstågsridare som kämpade för att skydda den kristna västerländska kulturen mot att förstöras av oliktankande och mot att smutsas ner av främmande raser. Liksom Breivik ansåg han sig föra ett heligt krig och var övertygad om att målet rättfärdigade alla offer.

Om Hitlers ideologi inte hade speglat de gängse tankestrukturerna i Europa på 1930-talet hade han aldrig kunnat få en sådan makt. Att hans rasism var allmänskydd är en bitter insikt som vi än idag försöker skjuta ifrån oss genom att stämpla Hitler som demon. Även Breivik vill vi gärna avfärda som en vansinnig psykopat. Men hur chockade vi än är över hans fruktansvärda terrordåd är vi tvungna att inse att hans tankegångar utgör en huvudströmning i ett desorienterat Europa som propagerar öppenhet och tolerans mot främmande kulturer men inte klarar av att integrera sina invandrare i ett fredligt mångkulturellt samhälle.

Barbro Eberan

Arvsyndens förkunnar att en ytterst destruktiv del av den mänskliga naturen är oviljan att känna sin begränsning, att vi alltid går för långt. Dess senaste uttryck är de enorma statsskulderna i Grekland, USA och på andra håll. Våra finansiella missgärningar kommer därför att hemsöka våra barn och våra barns barn.

Giles Fraser, kyrkoherde

i St Paul's Cathedral, London i BBC Radio 4.

NIKLAS EKDAL

DOSSIER

SOCIALDEMOKRATINS FRAMTID

Socialdemokraterna har dominerat svensk politik i snart hundra år, länge som statsbärare, och fortfarande som ideologisk kraft. I valet 2010 röstade visserligen bara var femte arbetande svensk på S. Moderaterna har inte bara tagit över epitetet arbetarparti, utan också välfärdstanken. Vad blir nästa steg för den pressade arbetarrörelsen, efter två förlorade riksdagsval i Sverige?

Niklas Ekdal, gästredaktör

Håkan Juholt har stängt dörren till reformer och förnyelse av rädsla att stämplas som höger. Det är en stor olycka för honom, för partiet och för Sverige.

OM BLAIR ÄLBIN FICK RÅDA

Av Niklas Ekdal

NÄR MAN SÄGER ORDET "biologi" stänger bildade personer ofta av mottagningen. Argument om vad som är naturligt har missbrukats i så många politiska diskussioner att själva användandet av dem har blivit en markör.

Det fanns en tid när de biologiska resonemangen var reaktionära. Det ansågs helt enkelt givet att mindervärdiga raser användes som slavar, att kvinnan var underordnad mannen och att somliga föddes till förfinad överklass medan massan var obotligt låg. Så hade Gud inrättat världen, sådan var den mänskliga biologin.

I den demokratiska och postindustriella välfärdsstaten finns en välgrundad skepsis mot den typen av determinism. Människan är först och främst en kulturvarelse. Vi väljer själva vad som är normalt.

Icke desto mindre satsar pressade socialdemokrater nu mer och mer på biologiska argument i den politiska debatten. Vad signalerar egentligen detta?

När man talar om den europeiska socialdemokratis kris brukar det vara i termer av social utveckling och partipolitisk taktik. Vänstern har problem därför att samhället förändras och högern för tillfället är bättre på PR.

I vår tid har de arbetsbefriade förvandlats till de verkligt underprivilegierade. Någon arbetarklass i traditionell mening finns knappt längre. Då en protestorganisation mot statliga nedskärningar i Storbritannien kallar till demonstration måste den uppmana folk att "klä ut sig till arbetare".

Allting tycks upp och ner jämfört med för hundra år sedan: kalaskulorna har flyttat från kapitalisterna till förtidspensionärerna, de seniga musklerna och den stressade blicken från kroppsarbetarna till innerstädernas värnskattnade, dagishämtande kontorsklass.

Den forna professionella adeln i form av lärare och läkare är proletariserad i kommunala organisationer. Löntagarna har via pensionssystemen förvandlats till aktiespekulanter som nervöst följer utvecklingen på Nasdaq och Nikkei. Många småföretagare lever på existensminimum medan tjäns-

Juholt på väg fram.

FOTO: JONAS LINDKVIST/DN/SCANPIX

temän kommer ut som välmående, F-skattande konsulter.

I valet 2010 röstade endast 22 procent av de förvärvsarbetande invånarna i Sverige på Socialdemokraterna. Siffran speglar dels denna klassernas invertering, dels Reinfeldtmoderaternas skickligare anpass-

ets stolta tradition ska återställa den gamla ordningen. Det kommer inte att hända, med mindre än att vi får en borgerligharakiri eller massarbetslöshet på grund av yttre chocker.

På en djupare nivå har biologiska argument åter kommit till heders, vilket är det yttersta belägget för socialdemokratis kris.

Den arbetarrörelse som i hundra år seglade på upplysningsvägen har förvandlats till en konservativ kraft. Slagord och besvärjelser går nu ofta före förnuftsstro.

Ett av dessa ideologiska tanke-spår är det gröna, som maktpolitiskt fick sin manifestation i alliansen med Miljöpartiet. Dess

främste profet i Sverige är Göran Greider, som i hotet från klimatförändringarna har funnit det slutgiltiga argumentet för en socialistisk ordning. Endast en planerad, toppstyrd ekonomi anses kunna hålla tillväxten inom de ramar som naturen har satt upp.

Ett annat populärt tanke-spår kretsar kring den hälsosamma jämlikheten. Med till synes vetenskapliga, medicinska argument bevisas att folk mår bättre när skillnaderna i inkomst och förmögenhet är små. Fle- »

Socialdemokraterna har segrat ihjäl sig, när samtliga riksdagspartier omfamnar välfärdsstaten.

ning till det nya sociala landskapet.

Socialdemokraterna har segrat ihjäl sig, när samtliga riksdagspartier omfamnar välfärdsstaten. Det påminner om hur liberalerna segrade ihjäl sig när alla omfamnade friheten.

Hur har då arbetarrörelsen reagerat på detta existentiella hot?

På en ytlig nivå är det *business as usual*. Håkan Juholt tror att fokus på barnfattigdom, försenade tåg, höga elpriser och parti-

NIKLAS EKDAL

DOSSIER

SOCIALDEMOKRATINS FRAMTID

ra bästsäljande böcker har utvecklat denna idé, som är så lockande eftersom den på samma gång tycks intuitivt riktig, empiriskt belagd och politiskt effektiv.

Statusjakt och konsumtionshets skapar stress som skapar olust. Fattigdom skapar vanmakt och brottslighet som skapar olycka. Det är i så fall inte längre den materiella bristen som är roten till det onda, utan själva inkomstklyftorna.

Om den psykiska ohälsan, inte minst bland unga, ökar i världens mest välmående och välfärdsorienterade samhällen kan det inte längre bero på fattigdom, men det kan bero på ojämn fördelning. Tankefiguren har den dubbla fördelen att dels förklara orsaken till ett problem – att så många mår dåligt – dels hylla ett drömt förflutet då solidariteten och rättvisan härskade, före nyliberalt marknadstänkande och hjärtlösa nedskärningar.

Ett svep med blicken över jorden tycks också bekräfta tesen. Samhällen med skriande kontraster mellan rika och fattiga – USA, Brasilien, Indien – dras med spänningar som saknas i nordvästra Europa, där de rika visserligen inte är fullt så rika men där de breda lagren lever i trygg jämlikhet. Tankefelet är förstås att jämföra homogena, lutherska, industrialiserade enklaver med hela kontinenter som har en radikalt annorlunda historia.

ATT HÅKAN JUHOLT har gjort den relativa barnfattigdomen till sitt paradnummer är ingen tillfällighet. Här finns ett evigt argument att slå i huvudet på "högern" med dess arbetslinje och klockartro på social rörlighet. Ju högre ekonomisk tillväxt, desto påtagligare relativ fattigdom. Det är näst intill oundvikligt i ett dynamiskt samhälle, och en grundläggande förutsättning när den absoluta fattigdomen ska utrotas.

Barn har själva väl utvecklade antenner för rättvisa. Om tio förstaklassare får tre godisbitar var kommer allt att vara frid och fröjd, så länge sötsakerna räcker. Om åtta av ungarna istället får fem bitar var medan två av dem får femtio blir det däremot problem.

Den rättvisa fördelningen är instinktivt viktigare för oss än den absoluta mängden, eftersom vi är flockdjur med det sociala samspelet i vårt DNA. Som socialdemokraten Ernst Wigforss uttryckte saken på 1920-talet:

"Fattigdomen fördrages med jämnmod när den delas av alla."

Denna sentens från en motion om arvs-skatt blev politiskt legendarisk, eftersom

den bidrog till Socialdemokraternas nederlag i det så kallade kosackvalet 1928. Barn må sätta millimeterrättvisa före välstånd, men de vuxna svenska väljarna var inte intresserade av kommunism, eller vad som uppfattades som kommunism.

Landsfadern Per Albin Hansson hade en grundläggande förståelse för detta, och kom att präglas av erfarenheten från 1928 års bakslag. För att undvika borgerlig mobilisering måste socialdemokratin hålla sin vänsterfalang kort, löd Per Albins viktiga budord. Denna läxa glömdes bort av Olof Palme under löntagarfondernas och den 102-procentiga Pomperipossaskattens 1970-tal. Den glömdes bort när Mona Sahlin inför valet 2010 tvingades ta med ex-kommunisten Lars Ohly i sitt regeringsalternativ.

VALRÖRELSEN 2014 HAR förutsättningar att mynna ut i ett nytt kosackval, där vänstern stupar på sina egna skattehöjningsförslag. Det är synd, för frågorna om rättvisa, utanförskap och social rörlighet förtjänar en djupsinnigare diskussion än den vi består med på 2010-talet.

På andra områden än fördelningspolitiken är ju de moderna Socialdemokraterna – med rätta – måna om att distansera sig från biologiska argument. Människan reagerar instinktivt mera negativt på individer med avvikande hudfärg, men i en globaliserad värld lär vi oss att hantera denna primitiva impuls. Män har mera muskler än kvinnor och kan därför få sin vilja fram i relationer, men i ett civiliserat samhälle är det inte acceptabelt att utnyttja denna naturliga fördel.

Om vi bekämpar den sortens biologiska reflexer, varför ska vi bejaka barnets föreställningar om rättvisa? Varför ska avundsjukan vara vägledande för politiken, så att skattesystemet motverkar rikedom istället för att motverka fattigdom?

Välståndsklyftor har förvisso inget egenvärde, utom i det stockkonservativa sinnet, men rättvisa är mera komplext än exakt lika fördelning av existerande tillgångar. Rättvisa är också att få behålla resultat av eget arbete, eller att få chansen att förbättra sina villkor genom utbildning och ansvar.

I Sverige beskattar vi arbete dubbelt så hårt som kapital. Trots pärlbandet av jobb-

skatteavdrag, efter fem år med en så kallad högerregering, har vi fortfarande världens högsta marginals-katt på arbete.

Staten kniper två tredjedelar av lönen för den som tar ett chefsjobb, men bara en tredjedel av den arbetsfria avkastningen på aktier, och bara en femtedel av den arbetsfria reavinsten på en bostadsförsäljning.

Mängder av kvalificerade ekonomer och framstående socialdemokrater som Kjell-Olof Feldt och Erik Åsbrink har påtalat det huvudlösa med denna avundsjukans politik. I praktiken har vi skapat ett medeltida skattesystem, där ordet "frälse" återfår sin ursprungliga betydelse, alltså en adel som slipper den beskattning som drabbar fattigt folk. De besuttna är ofta undantagna från skatt, medan de som lever på eget arbete dignar under bördan, och saknar möjligheter att bygga upp en egen förmögenhet.

Istället för att hemfalla till biologiska argument och trötta slagord kunde en ny socialdemokrati satsa på 2000-talets våg av klassresor, värdet av samhällets gemensamma kärna och en fördelningspolitik som tar sikte på livschanser snarare än enbart konsumtionsutrymme.

OM MAN VILL SLÅ Moderaterna på deras egen planhalva och världen med häpnad behövs egentligen bara två reformer:

Välståndsklyftor har förvisso inget egenvärde, utom i det stockkonservativa sinnet, men rättvisa är mera komplext än exakt lika fördelning av existerande tillgångar.

För det första: förstärk skolan och ge de pedagogiska yrkena ett historiskt lyft, så att alla barn och inte bara de välutbildades hänger med. Detta kan aldrig åstadkommas inom den kommunala ramen, eftersom lärarna både status- och lönemässigt konkurrerar om begränsade resurser med mindre kvalificerade yrkesgrupper.

För det andra: genomför en radikal skatteväxling, där beskattningen av arbete sänks till 20–30 procent. Genom höjda skatter på kapital och konsumtion kan en stor del av bortfallet kompenseras. Dynamiska effekter kommer att täcka resten, med råge.

Håkan Juholt har stängt denna dörr, eftersom reformtankar som dessa stämplas

Det var då som socialdemokraterna var först på bollen.

FOTO: BONNIERARKIVET/SCANPIX

som "höger". Det är en olycka för honom, för partiet och för Sverige. Istället kommer oppositionen, för överskådlig tid, att leverera en voodoo-politik som knappast gläder någon mer än Fredrik Reinfeldt.

Varför missar de svenska Socialdemokraterna en sådan chans till förnyelse, när deras brittiska motsvarighet under Tony Blair kunde fånga den i flykten för femton år sedan?

Till en del är förklaringen strukturell, till en del handlar det om otur. En folkrörelse med hundra tusen medlemmar kan in-

te vända kursen lika snabbt som ett mindre parti. För att det ska vara möjligt krävs en kombination av karismatiskt ledarskap och en svidande valförlust, som öppnar sinnen för nytänkande.

Om man bortser från mordet på Olof Palme präglades ledarskiftena inom svensk socialdemokrati av positiv kontinuitet till och med Göran Persson. Rörelsen frambringade visserligen skiftande typer i toppen – överklassbohemer som Branting och Palme, stabila folkhemsföreståndare som Per Albin och Persson, akademiker som Erlan-

der och Carlsson – men varje ny ledare kunde ställa sig på axlarna av den föregående.

Valet 2006 är det första i vilket partiet hamnar i en ond cirkel, där man försöker kompensera partiledarens påstådda brister genom att söka en helt annan ordförandetyyp. Göran Persson ansågs dels ha varit för maktfullkomlig, dels för kameralt orienterad. Med Mona Sahlin skulle det bli ett mjukare, lyssnande ledarskap.

Resultatet blev interna rådslag och inledningsvis lysande opinionssiffror – som omöjliggjorde alla Sahlins eventuella planer på att följa i Tony Blairs fotspår. En del tydde på att hon hade sådana avsikter, till exempel hennes frispråkiga och liberalt sinnade memoarbok från 1996, men av detta blev intet. Tvärtom allierade sig Socialdemokraterna för första gången med Vänsterpartiet, och kasserade in ännu en svidande förlust 2010.

Om valet av Sahlin var en överreaktion på Persson blev valet av Juholt en överreaktion på Sahlin. Mindre modern, mindre Stockholmspräglad, mindre EU-orienterad, mindre av förnyare men desto mer av handlingskraftig retoriker och karlararl från landsorten. Tillbaka till Göran Persson och ruta ett.

TONY BLAIR MÅ vara alltför utmanande att framhålla som föredöme, efter finanskrisens och det irakiska krigsäventyrets baksmälla i Storbritannien. Men Per Albin Hansson borde väl vara en röst från det förflutna för villrådiga socialdemokrater att lyssna till?

Håkan Juholt har redan viftat undan Per Albins insikt om att vänsterfalangen måste hållas i strama tyglar om man ska undvika borgerlig mobilisering. När den nya S-ledningens långa lista av löften räknas ihop, i en värld av finansiell turbulens, blir Juholt ett lätt byte för Borg och Reinfeldt.

Per Albin hade också två andra ledstjärnor, som inte heller tycks lysa på Håkan Juholts natthimmel. Den ena var samförståndet – både inom partiet och i riksdagen. Allt det bästa som Per Albin åstadkom skedde i samarbete över blockgränsen: krisbekämpningen tillsammans med Bondeförbundet på 1930-talet, samregeringen som mirakulöst höll Sverige utanför andra världskriget på 1940-talet.

Om landsfadern själv hade fått råda och leva skulle detta samarbete ha fortsatt även efter 1945, för att Sverige bättre skulle möta efterkrigstidens utmaningar.

Sist men inte minst var Per Albin mån om att behandla förlorare väl. Det gällde interna rivaler om makten i partiet på den långa vägen till toppen – till exempel Zäta Höglund – lika väl som konstitutionella motståndare, som Gustav V, och politiska trätobroder som högerledaren Gösta Bagge. Av sådan empatisk smartness har vi ännu inte sett mycket från Håkan Juholts sida. ✚

GODA GÅVORS GIVARE

De nya Socialdemokraterna har tagit på sig spenderbyxorna. Nu måste de visa hur de ska betala för löftespolitiken.

Av Kjell-Olof Feldt

DEN NYA SOCIALDEMOKRATISKA partiledningen har dragit av sig tagelskjortan och satt på sig spenderbyxorna. Löftena fyras av i Juholts överljudsfart. Några exempel på hur det ska se ut i socialdemokraternas Sverige: A-kassan höjs och alla arbetslösa utbildas tills de får jobb. Och inte vilka som helst. De är välbetalda och utvecklande för individen. "Stupstocken" i sjukförsäkringen är borta och ersättningen mer generös. Kommuner och landsting får mer pengar av staten för att anställa många fler välfärdsarbetare och höja deras löner, mest för lärare och sjuksköterskor. Staten tar ansvaret för arbetsmiljön – ingen ska dö på jobbet. Inga avgifter i skolan och sommarlovsjobb till alla. Barnfattigdomen har utrotats och alla kan leva gott på sin pension. Och, naturligtvis, kulturen frodas med sin egen kombination av rut- och rotavdrag. Dessutom har staten pengar över för att satsa stort på investeringar i järnvägar, vägar och nya bostäder.

För många socialdemokrater (och kanske även mindre entusiastiska anhängare av Reinfeldts regering) tror jag att den här offensiven känns bra. Under de första fyra åren av borgerligt styre hade partiet mest ägnat sig åt att beskriva det elände människor som var sjuka eller utan arbete eller bostad hamnat i. Samt att tågen fastnade i snödrivorna och att klyftorna ökade mellan fattig och rik. Nu vänder man på perspektivet och talar om det lyckorike som går att skapa med rätt slags politik. Eländet ska bort, klyftorna fyllas igen, alla ska få det bra och trivas med livet.

Just nu är det sådant tal människor vill höra. Sveriges ekonomi står stark, som ett föredöme i en orolig värld. Statens kassa är mer än välfylld, sysselsättningen ökar och näringslivet går för fullt (utom SAAB, förstås). Samtidigt växer otäligheten över att bristerna inte åtgärdas i vården, äldreomsorgen, skolan – liksom missnöjet med dåliga kommunikationer och dyra bostäder. Vi är alltså, än en gång, mitt uppe i de stigande förväntningarnas missnöje.

Givetvis har Socialdemokraterna fått konkurrens i tävlan om partiet som har de bästa gåvorna, till och med Sverigedemokraterna försöker hänga med. Men Juholt är hittills snabbast på fötterna och regeringen tycks ha snöat in på ytterligare ett jobbsskatteavdrag.

Så borde man inte då, som socialdemokrat, vara nöjd?

Nej, löfteskarusellen har snurrat för snabbt och risken för kraschlandning finns. Det gäller i första hand de stora löftena, om barnfattigdomen och att alla ska kunna leva på den allmänna pensionen.

Att helt avskaffa barnfattigdomen, som den nu definieras, är ungefär lika lätt som att springa ifatt sin egen skugga. Det är nämligen inte fråga om absolut fattigdom – att barnen saknar mat, käder, bostad – utan relativ fattigdom, det vill säga att vissa barn (antalet uppges till 200 000) inte kan göra samma saker som alla andra barn: åka på skolresa, köpa nya kläder, få egen mobiltelefon.

Detta betyder att även om de fattiga barnens levnadsvillkor är oförändrade medan de mer välbeställdas blir bättre, så ökar barnfattigdomen. För att utplåna den måste det ske en mycket långtgående utjämning av hushållens inkomster, så radikal att inga föräldrar tillåts skapa sig ett större välstånd än någon annan. Och eftersom huvudorsaken till skillnaden i hushållsinkomsten är hur många som förvärvs-

arbetar – enligt alla undersökningar finns de flesta fattiga barn hos ensamstående mödrar – måste man uppfinna en löne- och inkomstbildning som tar bort den skillnaden. Jag tror att det är en övermäktig uppgift till och med för socialdemokratin.

Risken är att man frestas att införa behovsprövade barnbidrag och skapar nya inlåsningar, inte minst för de ensamstående mödrarna. Enda utvägen borde vara att skala ner löftet till en realistisk nivå.

Hur löftet till pensionärerna kan uppfyllas är däremot ganska enkelt att härleda. Numera erkänner även partierna bakom pensionsreformen att systemet är underfinansierat. Utifrån helt realistiska kalkyler för avkastningen i AP-fonderna och det obligatoriska sparandet i premiepensionsfonder sattes pensionsavgiften för lågt. Systemets intäkter räcker inte till för att betala pensioner på den utlovade nivån, särskilt som svenska pensionärer lever allt längre och således blir många som ska dela på kakan.

FÖRVISSO FINNS DET inbyggda stimulanser för att fler ska arbeta längre, vänta med att ta ut sin pension. Men om medellivslängden fortsätter att öka, hjälper det inte. Det finns bara två alternativ om Juholts löfte ska uppfyllas. Det ena är att staten/skattebetalarna tar över ansvaret för pensionernas nivå. Men därmed river man sönder grundbulten i det nya pensionssystemet, nämligen att det ska vara autonomt, skilt från

FOTO: ISTOCKPHOTOS

statsbudgeten, så att pensionsnivån anpassas till vad den svenska ekonomin levererar i form av tillväxt och sysselsättning. Det vore djupt olyckligt och till stor skada för den budgetdisciplin som även Socialdemokraterna bekänner sig till.

Den andra utvägen är den egentligen självklara: räkna igenom pensionssystemets ekonomiska förutsättningar på nytt och höj pensionsavgiften till en nivå som gör systemet så robust som man påstått att det skulle vara.

Hur självklart det än är, vill inget politiskt parti ens antyda att något sådant behöver göras. Lika svårt har man att erkänna att risken finns för att dagens skatteutttag även av andra skäl måste höjas. De borgerliga partierna kan ursäkta sig med frånvaron, i varje fall hittills, av nya reformlöften. Men redan idag vill medborgarna ha bättre välfärd: kortare väntetider, ökad tillgänglighet, bättre resultat i landets skolor, fler hjälpande händer i omsorgen, bot för fler sjukdomar. Och ganska snart kommer demografins effekter: de arbetsföra i befolkningen blir färre, de gamla och vårdkrävande blir fler.

Intressant nog har regeringen haft en plan för hur problemet med finansieringen av framtidens välfärdspolitik ska lösas. Den var att sälja ut en stor del av statens tillgångar, använda intäkterna för att banta ner statens skuld så att man om några år, till rimliga räntor, kunde börja låna igen. Denna plan har Socialdemokraterna varit med om att krossa genom att sätta stopp för utförsäljningarna.

VAD MAN ÄN TROR OM de finansiella påfrestningar som framtidens välfärdsstat kan utsättas för måste Socialdemokraterna göra sin löftesoffensiv trovärdig. Och det kan bara ske genom att man visar sig beredd och kapabel att skaffa fram de intäkter som krävs för att betala den. Det enda som hittills sagts är att varken "stora skattesänkningar" eller "stora skattehöjningar" kommer ifråga, vilket väl närmast får tolkas som oförändrat skatteutttag. Om den linjen hålls måste andra källor anlitas, lån från dem som har kapital eller avgifter som välfärdens utnyttjare själva betalar.

Jag trodde faktiskt att Socialdemokraterna lärt sig något både av de statsfinansiella kriser vi själva genomgått och de som nu rasar i vår nära omvärld. Hur lätt de uppstår och hur svåra de är att avskaffa. Och hur hårt ansvarslösa regimer straffas av lika ansvarslösa kapitalmarknader, när väl förtroendet för betalningsförmågan gått förlorat.

Den här gången kan ingen ursäkta sig med att man inte kunde förutse de påfrestningar som väntar. Framför allt kan Givaren av de Goda Gåvorna inte låtsas som om de inte behöver betalas. ✨

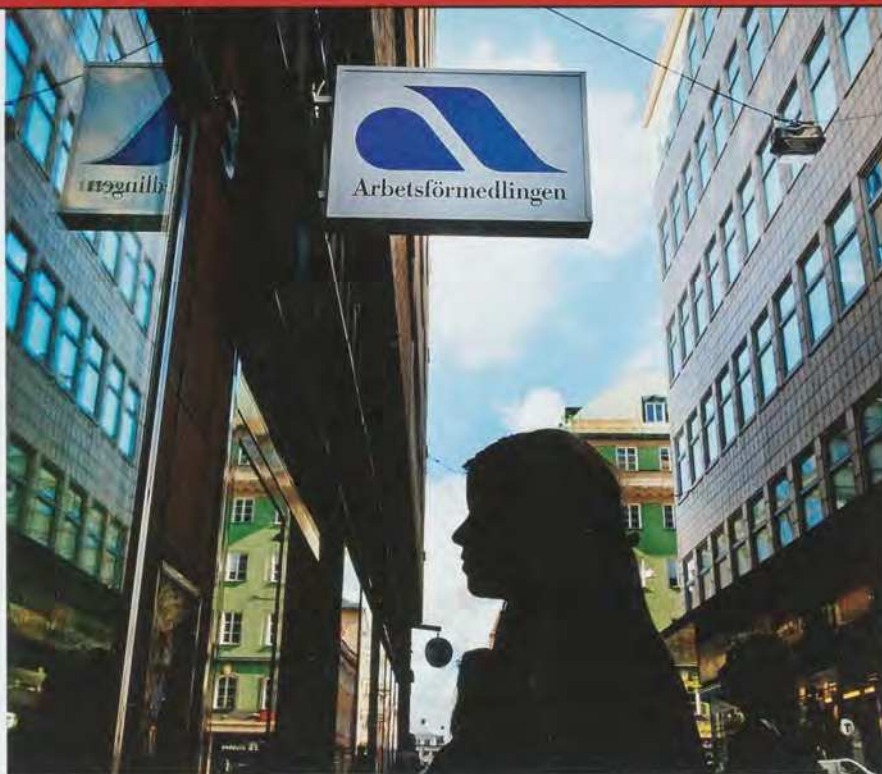

FOTO: JESSICA GOW/SCANPIX

NÄR POLITIKEN BLIR HJÄLPLÖS

Socialdemokraterna har flera gånger gjort om migrationspolitiken. Idag saknar partiet framtidsperspektiv.

Av Thomas Gör

PÅ SOCIALDEMOKRATERNAS hemsida återfinns ett svar på en fråga om invandrare och det svenska samhället skrivet i september 2010, som föredömligt sammanfattar hur riksdagens största parti ser på migration, integration, assimilation, segregation, utanförskap, nationell identitet, medborgarskap, självförsörjning, diskriminering och skyddsbehov.

Frågan lyder:

#1771 Hur vill ni att invandrare ska bemötas av vårt samhälle?

Och svaret i sin helhet:

Alla kommuner ska vara skyldiga att ordna flyktingmottagande. Preliminärt vill vi ändra socialtjänstlagen så att det blir obligatoriskt för alla kommuner att kunna ta emot såväl asylsökande som nyanlända flyktingar. Detta ska utgöra en del av kommunernas generella ansvar. Vi är också sedan tidigare överens om att alla kommuner ska va-

ra skyldiga att ta emot ensamkommande flyktingbarn.

Dessutom vill vi se över bostadsförsörjningslagen så att det tydliggörs att kommunerna har ett ansvar också för nytillkomna på bostadsmarknaden, däribland asylsökande och nyanlända flyktingar. Migrationsverket bör genom länsstyrelserna samverka med kommunerna för att tillhandahålla lägenheter för asylsökande. Lagen om eget boende fungerar inte och ett nytt system måste skapas.

Språk och jobb är de viktiga nycklarna till integration. Det tar för lång tid för nyanlända flyktingar och invandrare att etablera sig på arbetsmarknaden. Nyanlända ska ha rätt till en individuell etableringsplan. Den ska innehålla en analys av den nyanländes tidigare utbildning och kunskaper.

SVARET ÄR BETECKNANDE både för vad det innehåller och utelämnar. "Invandrades bemötande i vårt samhälle", beskrivs i det närmaste uteslutande som en fråga om mottagande av nyanlända flyktingar.

Något försök att ta sig an frågan om mig- ➤

rationspolitiken som helhet – alltså frågor som inte bara berör fristad åt skyddsbehövande, utan även sådant som arbetskraftsinvandring, frågan om utländska investerare och företagares etablering i Sverige, former och regler för anhöriginvandring samt villkor för utländska studenter och forskare på svenska universitet – förekommer inte alls.

Självva frågan om flyktingmottagandet – innefattande många olika frågeställningar så som mottagningsregler, kriterier för skyddsbehov, ekonomiska villkor, repatriering, naturalisation och självförsörjning; en fråga som därför i allra högsta grad är en angelägenhet för regering, riksdag och rättsväsende – reduceras till ett obligatorium för kommunerna att ta emot flyktingar samt ett ansvar att "tillhandahålla lägenheter för asylsökande".

Som integrationens nycklar anges "språk och jobb". I denna del av svaret introduceras också en andra kategori vid sidan av "nyanlända flyktingar", nämligen "invandrare". Om bägge kategorierna uppges att det tar för lång tid för dem att "etablera sig på arbetsmarknaden".

ATT ARBETSKRAFTSINVANDRARE AV olika slag inte ingår i socialdemokratins invandrapolitiska begreppsvärld, framkommer också av svaret på en annan fråga (#1518) på hemsidan, också från september 2010, om åtgärder för att "bryta den segregerade arbetsmarknaden". Här framhålls att "när en person har fått uppehållstillstånd vill vi socialdemokrater att Arbetsförmedlingen ska ansvara för etableringen. Den ska i samråd med den enskilda utforma en individuell handlingsplan, etableringsplan, vars syfte är att ge stöd och insatser som leder till arbete och egen försörjning." Därmed blir det tydligt att den invandrare som fått uppehållstillstånd i Sverige i den socialdemokratiska världsbilden inte har fått det på grund av att vederbörande här har erbjudits arbete, utan antingen är skyddsbehövande eller anhörig till en person som har uppehållstillstånd.

Snarlika och i vissa fall identiska formuleringar som i svaren till de bägge frågorna ovan, återkommer också på hemsidan i underrubriken "Integration och mångfald" i en genomgång av partiets ståndpunkter med den övergripande rubriken "Vår politik A till Ö".

Om arbetskraftsinvandring skriver partiet, åter under rubriken om sin politik i ett dokument från maj 2010, att "arbetskraftsinvandring i grunden är något positivt". Di-

rekt därefter sägs: "Svenska kollektivavtal ska gälla för alla som jobbar på svensk arbetsmarknad. Kontrollen måste öka och företaget som utnyttjar migranter ska straffas hårdare."

KRAVET PÅ ATT kollektivavtal ska gälla för alla på svensk arbetsmarknad har emellertid inte med arbetskraftsinvandring att göra, utan handlar istället om ett mål som socialdemokraterna sätter upp om arbetsmarknadspolitiken generellt. Konkret kring arbetskraftsinvandring återstår sålunda kravet på mer kontroll och hårdare straff för exploatörer av invandrad arbetskraft.

Sedan följer likalydande formuleringar som i de tidigare citerade dokumenten, angående nyanländas etablering på arbetsmarknaden, om kommunernas ansvar för flyktingmottagningen samt kravet att Arbetsförmedlingen upprättar individuella planer; krav som inte har med frågorna kring arbetskraftsinvandring att skaffa.

TVÅ VANLIGTVIS CENTRALA begrepp saknas i de socialdemokratiska dokumenten om migrations- och invandrapolitiken. Det är orden "mångfald" och "diskriminering". Inte ens i brödtexten till det dokument som bär rubriken "Integration och mångfald" förekommer ordet "mångfald".

Begreppet "diskriminering", som har varit centralt i den vänsterpolitiska retoriken i förklaringarna kring frågan om invandras utanförskap, förekommer inte heller.

Avsaknaden av dessa två begrepp i officiella dokument om partiets politik är en gåta. Hur kommer det sig att ett parti, vars företrädare genom åren så ofta har hyllat den mångfald med olika förtecken (kulturell, etnisk) som de betonat att invandringen har gett upphov till, och som så ofta har tillgripit förklaringen om etnisk diskriminering som huvudförklaringen till försörjningssituationen bland främst nyanlända invandrare, inte har fått med dessa begrepp i sina officiella dokument om sin politik?

En hypotes är att partiet under Göran Persson kastade överbord den förklaringsgrund för det svenska integrationspolitiska misslyckandet som omhulldes av Mona Sahlin, under hennes tid som integrations-

minister. Det var denna förklaringsgrund om omfattande diskriminering i Sverige som föranledde den stora integrationspolitiska utredning som företogs under professor Masoud Kamali och resulterade i en beskrivning av Sverige som ett rasifierat, andrafierande och pigmentokratiskt samhälle med omfattande "strukturell diskriminering" av främst utomeuropeiska invandrare.

Utredningsrapporternas i mångt och mycket absurda och förunderliga analyser och slutsatser (bland annat beskrevs nordamerikaner och australier som européer och

TVÅ vanligtvis centrala begrepp saknas i de socialdemokratiska dokumenten om migrations- och invandrapolitiken. Det är orden "mångfald" och "diskriminering".

svenska samer och romer som icke-européer i ett förslag om etnisk kvotering) avvisades av Socialdemokraterna. De hade trots allt byggt upp det samhälle som Kamalis utredning nu förklarade som så ruttet i sina grundpelare.

NÄR FAVORITFÖRKLARINGEN om strukturell diskriminering uttrangerades kan också begreppen "diskriminering" och "mångfald" ha fått styrka på foten. Adderar man dessutom att socialdemokratins klassiska motstånd mot arbetskraftsinvandring inte förmått partiet att utveckla en egen politik kring denna frågeställning, återstår inte mycket mer inom migrations- och invandrapolitiken.

Av vad partiet självt skriver i centrala dokument framgår således att migrations- och invandrapolitik för socialdemokratin av idag är i stort likalydande med flyktingmottagandets kommunala aspekter och etableringsplaner på arbetsmarknaden för nyanlända.

För att ha varit ett parti i regeringsställning, som sedan femtio år tillbaka vid minst tre tillfällen (1950-talet, 1970-talet och 1990-talet) gjort om svensk migrationspolitik från grunden (och misslyckats vid sitt fjärde försök när uppgiften lades på professor Kamali), står den socialdemokratiska migrationspolitiken idag förvånansvärt svagt rustad. ✱

Jens Stoltenberg.

FOTO: BERIT ROALD/SCANPIX NORGE

TERROR OCH TOLERANS

Av rädsla för att kallas rasist diskuterar vi ogärna problemmed integrationen. Socialdemokraterna måste föra en öppen debatt om ansvaret för de växande fördomarna.

Av Lotta Gröning

ATTENTATET I NORGE riktat mot socialdemokratin innebar ett brutalt uppvaknande för ett folkrörelsebaserat parti som alltid sett sig som den kraft som står för frihet, rättvisa och demokrati. Den givna frågan många ställer sig är: Varför? Varför ett sådant hat mot socialdemokrater?

På Newsmill skriver Mona Sahlin:

"Förlorade vi själen när Olof mördades? När Anna dog? Överlever demokratin? Förlorar Arbeiderpartiet sin själ inatt? Eller blir den starkare? Ikväll vet jag inte. Jag tänker bara på den vackra ön utanför Oslo och tälten med ungdomar som ville förändra världen. Hur mycket förändrades världen ikväll? Vår nordiska värld. Vår dröm om den öppna, fria och snälla världen."

Mona Sahlin är också hatad av Anders Behring Breivik. Hon pekas ut i hans manifest som ett av de värsta exemplen på en misslyckad och farlig politiker.

Norges och Sveriges socialdemokrater har länge haft ett intimt samarbete. De är broderpartier och har haft samma starka ställning. De representerar den nordis-

ka välfärdsmodellen och har varit förknippade med både staten och demokratin. Socialdemokratin har ohotad styrt och ställt i decennier.

DET FINNS MÅNGA förklaringar till Anders Behring Breiviks attack, och den slutgiltiga analysen lär dröja. Men två huvudingredienser hade han i sitt hat. Den ena var socialdemokrater, den andra var muslimer.

Hur påverkar detta brutala massmord på Utöya socialdemokratin?

Det finns två vägar att gå. Socialdemokraterna kan givetvis stänga dörren till självkritik och följa den vänsterargumentation som är dominerande i debatten. Nämligen att lägga skulden på någon annan.

Det dominerande skälet till Anders Behring Breiviks agerande är den massiva förtalskampanj som pågår mot invandrare i allmänhet och muslimer i synnerhet. Ett hat som sprids av främlingsfientliga krafter som Sverigedemokraterna och Fremskrittspartiet och som bärs fram av media. Det är inte politiskt korrekt, menar många, att låta kritiska röster komma till tals och ventileras hat och fördomar offentligt.

Förre utbildningsminister Bengt Göransson skrev en artikel i *Expressen* om behovet av inre censur. Han var för att öppet diskutera våra värderingar och åsikter, men till en viss gräns. Han hävdar att öppenhet inte är detsamma som att under tystnad godta det vi finner stötande.

Bengt Göransson skriver:

Just detta, att veta vad som passar sig att säga, är ingen dålig utgångspunkt för mänsklig samlevnad. Jag talar inte för en yttre censur men väl för en inre, för odlandet av det som kallas omdöme. Den som anser att andra är ett slags sämre varelser måste lära sig att hålla inne med sin åsikt, och i ett demokratiskt samhälle måste också väljarna inse att de genom sin valhandling påtar sig ett ansvar, inte befriar sig från det genom att lämna ansvaret till den valde.

Frågan är vilken inre censur som avses?

Pernilla Ouis, forskare i humanekologi, pekade i en artikel i *Sydsvenskan* för några år sedan på ett grundläggande problem med integration och synen på muslimer. >>

NIKLAS EKDAL

DOSSIER

SOCIALDEMOKRATINS FRAMTID

Hon lyfter fram dem som i Danmark kallats halal-hippies, "goda människor" med liberala värderingar på vänsterkanten som tagit på sig den vite mannens skuldbörda.

Pernilla Ouis menar att halal-hippierna är oförmögna att se brister hos den grupp de vill skydda.

De ser inte den problematiska kvinnosynen, hederstänkandet, kränkningarna av barns rättigheter och den utbredda homofobin bland muslimer. De ser inte den rasism som frodas bland invandrargrupper. De vulgariserar rasistbegreppet och använder det mot varje försök att peka på problem bland muslimer.

Det finns många politiker och debattörer som är halal-hippies. De står för en debattcensur som innebär att taket är lågt, och har lätt för att stämpla andra som rasister. Det har gått så långt att vi i Sverige ogärna diskuterar problem med integrationen. I Norge däremot har debatten varit mer brutal.

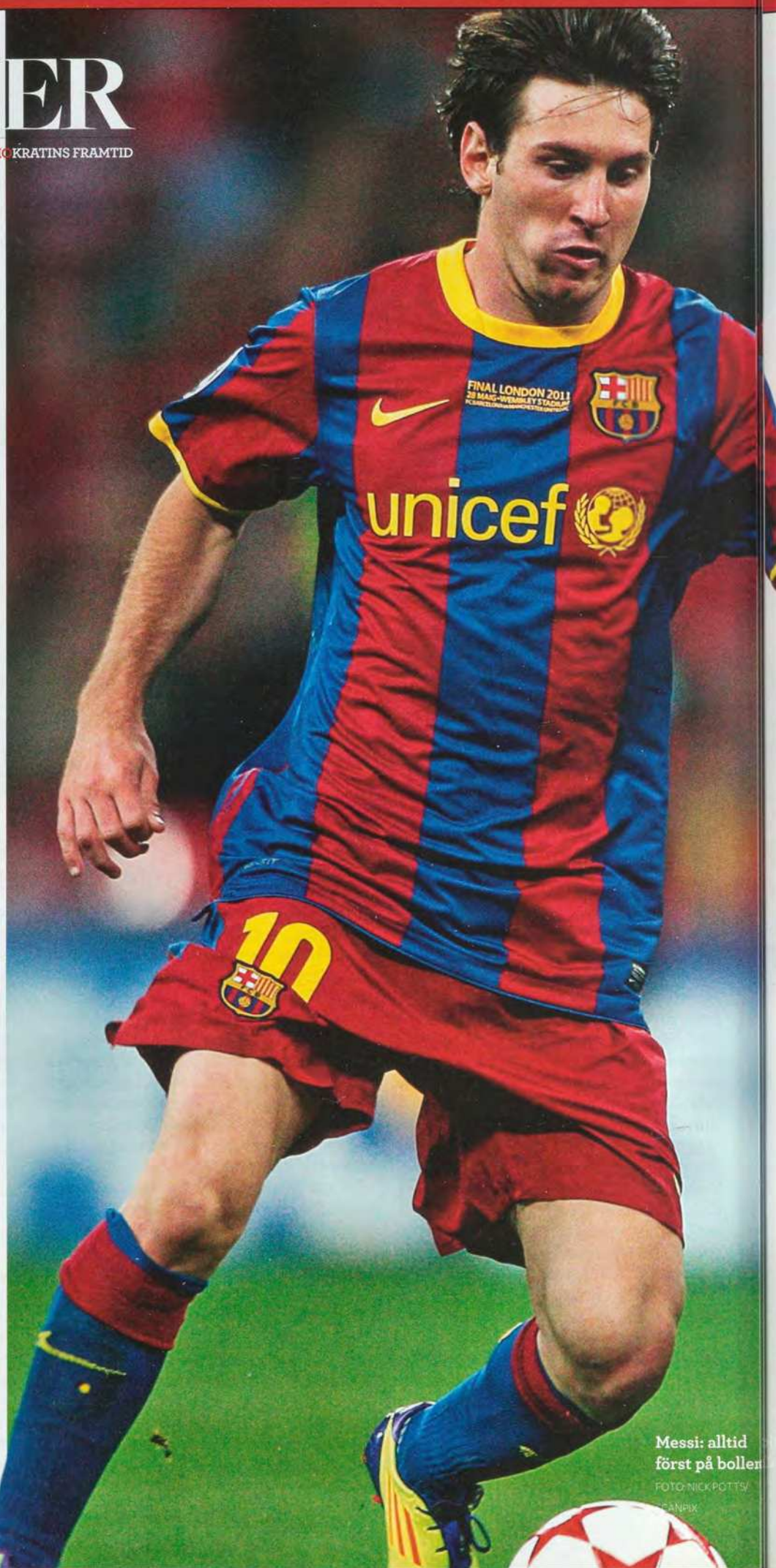
Rädslan för att bli stämplad som rasist gör att många inte vågar ventilera sina åsikter öppet, medan andra spyr ut sin avsky anonymt i medierna och på internet. Inget av sätten är att föredra.

Öppenheten, dialogen och det raka samtalet stryps av rädsla för exploatering av främlingsfientligheten. Etablissemangets motgift mot rasism får motsatt verkan.

Den andra vägen socialdemokratin kan välja är ett öppet demokratiskt samtal, utan att läxa upp medborgarna. Det vore en milstolpe om partiledningen självkritiskt började fundera över om den förda politiken har något ansvar för de växande fördomarna.

Jag vill tydligt klargöra att socialdemokratin inte på något sätt ska belastas för Anders Behring Breiviks massaker. Hans hat och drivkraft är en annan historia. Men integrationsfrågan är en grundbult om den politiska vänstern ska komma tillbaka som en enande kraft. Det handlar om sammanhållning och solidaritet. Det handlar om gemenskap och förståelse för varandra. Inte minst förmågan att möta extremismen, terrorn och rasismen.

Förmår socialdemokratin detta finns det hopp inför framtiden. ✿

Messi: alltid först på bollen

FOTO: NICK POTTS/
CANPIX

LÄR AV BARCELONA

Blue Labour, en ny rörelse inom brittiska Labourpartiet, betonar traditionella värderingar och lokala gemenskaper för att uppnå framgångar i den globala ekonomin.

Av Maurice Glasman

ÅRETS FINAL I CHAMPIONS League mellan Barcelona och Manchester United var mer än bara en fotbollsmatch.

Den lördagskvällen avgick en samhällsagd klubb med lokala spelare, som alla odlade en etisk grundsyn och en vision av hur vacker, djärv och briljant fotbollen kan vara, med segern över en utlandsägd, skuldtyngd företagskoloss vars krafter och idéer börjat sina.

Det var en kollision mellan två olika fotbollsfilosofier, två olika sätt att organisera en klubb, två olika sätt att reagera på globalisering och marknadskrafter, två olika sätt att spela spelet.

Vare sig man gillar det eller inte, så vann "the good guys".

MANCHESTER UNITEDS historia är allt som var rätt och fel med New Labour, och Barcelonas historia pekar ut den väg som Labour måste gå för att förena seger med ära; så att segern ger människor hopp om att framgångar i den globala konkurrensen handlar om mer än bara pengar. Det handlar om något mer än minimilöner: fokus på utbildad och skicklig arbetskraft och en klart definierad etisk profil. Segrar kräver uppoffringar, och en bredare föreställning om egenintresse. Detta är Blue Labours utgångspunkt för hur verklig och substantiell tillväxt inom den privata sektorn ska uppnås, vilket fordrar institutioner som upprätthåller skicklighet och duglighet, som har att göra med regional mångfald och en förnyad känsla av kraft och stolthet.

Under sir Alex Fergusons inspirerade ledarskap har Manchester United skjutit upp till en dominerande ställning inom engelsk fotboll. I likhet med Tony Blair har Alex Ferguson nått enastående framgångar, som överträffar Liverpool när det gäller vunnna mästerskap och segrar i FA-cupen. Han har etablerat klubben som en av de europeiska stormakterna. Tony Blair vann enkelt tre val i följd. Han förvandlade ett politiskt parti från ett parti som inte kunde vinna, inte ens mot John Major, till ett parti som inte kunde förlora. Alex Ferguson och Tony

Blair, New Labour och Manchester United.

Under sammatid fick vi höra att framgång och globalisering kräver att vi förändras, att uppoffringar var nödvändiga i moderniserings- och framstegets namn. Vi fick höra att överförbara färdigheter skulle komma att ersätta yrkesskicklighet, vi fick höra att City of London visste bäst och vi förlorade våra regionala banker och industrier. Vi fick höra att företagsledningen visste bäst och personalen miste sin status på jobbet. Vi fick höra att karriären var viktigare än familjen. Vi fick höra att fotbollsklubbar var varor som alla andra. Att det som gav känsla och meningsfullhet var mindre viktigt än pris. Att det låg i vårt eget intresse att lägga skötseln av våra klubbar i händerna på riskkapitalister som enbart var intresserade av att maximera avkastningen på sin investering.

Så känner fansen inte inför sin fotbolls-klubb. Fotbollen reducerad till vara skapar inte lojalitet, inte heller stolthet över orten eller känsla för arenan där den spelas. Hur den knyter oss till våra pappor och söner, våra mormödrar och döttrar, den smärta vi delar med andra supportrar. Den stolthet vi känner när vårt lag spelar äventyrligt, djärvt och listigt. Men Barcelona förstår allt detta.

BARCELONA ÄGS AV sina supportrar. Det finns ingen skillnad mellan känsla och pris. Det är deras klubb. De väljer direktör och styrelse. Det är deras etiska grundsyn som klubben upprätthåller. Klubben är inte ansvarig inför sina aktieägare utan inför sina fans. De ger av sina pengar, de ger av sin tid, de äger sin klubb. Många spelare en aktiv roll i skötseln av klubben. De utvidgar dess roll till sina övriga gemenskaper så att Barcelona vävs in i det katalanska samhällets väv. En fotbollsplan här, en handikappstiftelse där. Det är Barcelonas gemensamma stolthet och en källa till ära och anseende. Barcelona är gott, i ordets alla bemärkelser.

Och detta är Blue Labours budskap. Ägande är viktigt. Demokrati är viktigt. Ledarskap är viktigt. Ansvar, initiativ och innovation blir bara möjligt om människor har makt. Verklig demokratisk makt att skydda folket och det som de älskar. Jämför Barcelona med Manchester United, som inte vände sig till sina supportrar utan till finansmarknaderna. Manchester Uniteds fans har ingen makt, inget medborgarskap i klubben, de är bara konsument. Fotbollen som vara förvandlar kärlek till pengar och får män-

niskor att känna sig utnyttjade. Manchesterfansens gröngula halsdukar är en ständig protest mot ägarna, trots de oupphöriga framgångarna.

Detta är kopplat till idén om ett kall.

Barcelonas spelare spelade inte som fotbollsproffs utan som fotbollsspelare för vilka yrket är ett kall. De spelade med mästertlig teknik och kontroll i kombination med en empatisk förståelse av varandras positioner, så att de kunde improvisera hypnotiska mönster som tog musten ur motståndarna. När Manchester United kvitterade fortsatte Barcelona att experimentera, för att visa sin djärvhet och kraft. Jämför Messis, Xavis och Iniestas kombinationer med Wayne Rooneys ensamma raseri. De var hantverksmästare som fick Manchester United att se ut som lärlingar. De spelade så eftersom de fostrats inom en institutionell kultur som uppmuntrar till duglighet. Detta är en annorlunda moralisk ekonomi, en duglighets-ekonomi, och den är grunden för framgång i den globala konkurrensen.

Barcelonas fotbollsakademi lär ut en spelstil i enlighet med deras traditioner. Där finns en etisk grundsyn och praktik som definierar skicklighet. Det är som att vara en bra rörmokare, tandtekniker, läkare, snickare, programmerare, sjuksköterska, elektriker. Yrkeskallets ekonomi är ingen lyxartikel. Den tyska ekonomin är byggd på yrkesutbildning, och på samma sätt byggdes Barcelonas seger. Detta är också den väg som Blue Labour går. Med regionala banker så att lokalbefolkningen kan få tillgång till kapital för att starta företag eller lära sig ett yrke. Decentraliserade demokratiska institutioner som sätter gränser för finanskapitalets dominans är en bra definition på civilisation, och Barcelona förkroppsligade den.

Våra fotbollsklubbars historia är vår ekonomis historia, när stora engelska företag som Cadbury köptes upp av utländska företagskoncerner utan någon förståelse för deras mening och traditioner, ingen förståelse för något annat än deras pris. Barcelona upprätthåller och investerar i en fotbollsakademi som lär spelare att eftersträva verklig duglighet. Ett sådant ord låter främmande för oss, men det är direkt knutet till idén om ett yrke, och i detta ideal ligger nyckeln till framgång i den globala konkurrens som präglar den nya ekonomin. En dygd istället för en virtuell ekonomi bör vägleda statskonsten. ✧

Översättning: Jim Jakobsson

När imperiet vittrar sönder

Avslöjandet av News of the Worlds arbetsmetoder gav också inblickar i de brittiska partiernas beroende av Rupert Murdochs tabloider. Men politikerna kan inte slappna av. Allmänhetens behov av skandaler kommer snart att tillfredsställas av nya aktörer.

Av John Lloyd

Det här skrivs medan skandalen kring News International fortfarande rullar på. Men skandalen har mognat tillräckligt för att en betydande minoritet av röster ska ha börjat höras som avviker från den kör av fördömanden som åtföljt avslöjandena om telefonhackning, politisk eftergivenhet för skvallerprensens påtryckningar och eventuell (ännu inte bevisad) korruption inom polisen.

Dessa röster hävdar att även om skandalen är chockerande, händer det viktigare saker i världen; och att även om Rupert Murdoch, ordförande för News Corporation som News International är dotterbolag till, ledde en organisation där man såg mellan fingrarna med sådana saker, har han också varit en god kraft i tidningsbranschen. Han krossade de anarkistiska facken på Fleet Street som stod i vägen för utveckling och tillväxt, investerade kraftigt i en industri som andra drar sig ur, höll *Times* vid liv till priset av stora förluster och drev ett effektivt entreprenörsföretag med tre tidningar – *Sun*, *News of the World* och *Sunday Times* – som var marknadsledande räknat i upplaga. Inte bara det, som Ros Wynne-Jones hävdade i *Independent* (22 juli 2011), tabloiderna bedrev också avslöjande journalistik och kampanjer i frågor som var betydelsefulla för en läsekrets inom arbetarklassen – sådant som ”semesterbluffar, lånehajarnas busar, den pråliga parasitiska underklass som skor sig på fattiga och gamla”. Man ska akta sig för vad man önskar sig – lyder budskapet.

Dessa argument, särskilt det sista, har en viss kraft. Därför bör vi framhålla det betydelsefulla i det som händer.

För det första ägnade sig numera nedlagda *News of the World*, tidningen med störst upplaga i Storbritannien, åt att systematiskt hacka telefoner som tillhörde politiker, kändisar och folk i nyheterna – däribland mordoffer och deras anhöriga – för att få fram exklusiva nyheter. Deras journalister mutade troligen poliser. De specialiserade sig på att blottlägga offentliga personers privatliv – och när

de inte tryckte några detaljer, lät de undersökningarna sväva hotfullt över de undersöktas huvuden. I nuläget flyger anklagelser omkring som säger att detta var mycket mer utbredd än bara på *News of the World*, men hittills har ingen avslöjats.

För det andra har politiker känt sig tvungna att erkänna att de uppvaktade, smickrade och gjorde sig i hög grad tillgängliga för Rupert Murdoch. I underhuset fällde premiärminister David Cameron den avslöjande kommentaren att ”en eller annan medieorganisation rotar igenom ens soptunor, men man avstår från att ta itu med det eftersom man vill ha goda relationer till medierna”. Den tidigare Labourministern lord Peter Mandelson sade, i en intervju i mitten av juli, att alla politiker undvek konfrontation med pressen ”eftersom vi var alltför rädda”.

Vissa vänder helt rimligt på frågan: Vad vill ni att vi ska göra? Politik kräver makt; att behålla den kräver allmänhetens stöd; den enda storskaliga kanalen att kommunicera med och locka till sig allmänhetens uppmärksamhet är nyhetsmedierna – i än högre grad när masspartier och rörelser fortsätter att förfalla. Här fanns en nyhetskoncern med stor makt över den allmänna opinionen, med en bevisad förmåga att förminska politiker. Att trotsa den och dess ägare var att bjuda in till den behandling som vederfors Neil Kinnock, Labourledaren, som trotsade den och aldrig vann ett val; eller John Mayor, konservativ premiärminister, som hade stöd av News International (och de flesta andra tidningar) 1992, när han vann, och som mottog deras förakt 1997, när han förlorade. Att vara inställsam, så värdigt som möjligt, framstod som den bästa taktiken. Men det innebar att en australier med amerikanskt medborgarskap utövade ett kraftfullt inflytande på den brittiska politikens stil och innehåll, och att brittiska premiärministrar, partiledare och partier gjorde klokt i att locka till sig positiv uppmärksamhet från hans journalister.

För det tredje livnär sig de brittiska tabloiderna på att avslöja detaljer ur människors privatliv. Skandaler, främst sexskandaler, är deras affärsmo-

John Lloyd leder *Axess Programme on Journalism and Democracy* och är medarbetare vid *Financial Times*.

För Murdoch kan det aldrig bli som förr.

FOTO: KIRSTY WIGGLESWORTH/AP/SCANPIX

”

Den tidigare Labourministern lord Peter Mandelson sade i en intervju att alla politiker undvek konfrontation med pressen "eftersom vi var alltför rädda".

dell: som Paul Dacre, chefredaktör på *Daily Mail* och *Mail on Sunday*, mer än en gång har påpekat: om medierna berövas sin förmåga att ägna sig åt detta äventyras de brittiska tidningarnas berömda pluralism och breda spektrum. Dacre förklarade för en kommitté av lordar och parlamentsledamöter som granskade förslaget till en ny förtalslag, att "jag personligen skulle inte vilja ha den (*News of the World*) i mitt hus, men jag är beredd att kämpa till sista andetaget för att försvara dess rätt att publicera".

För det fjärde innebär ett fullständigt avslöjande av vad vi i princip "visste" en förändring i vårt sätt att veta: det tillför detaljer istället för rykten och gör att den pseudo-sofistikerade cynism med vilken de flesta insatta hantlade vad de "visste" ersätts av ett sammanhang i vilken upprördhet kan – till och med måste – uttryckas. Det är en reaktion som bara ett fåtal uppvisat tidigare. I likhet med Wikileaks avslöjanden blir "kunskap" kunskap först när detaljer, kontext

och genomslag kombineras. Vi "visste" att Saudiarabien fruktade Iran (eller, för att ta det igen, folk inom politik och medier "visste"). Men vi fick veta omfattningen och djupet i denna fruktan först när ett diplomatiskt telegram offentliggjordes av Wikileaks citerade medlemmar av det härskande Saudihuset som bad USA att "hugga huvudet av ormen". Ett avslöjande är, när det är välgrundat, kunskap utan citattecken. När den fulla omfattningen av vad *News of the World* ägnade sig åt stod klar, kom det som hade tolererats som grova medel för att skapa god underhållning att ses genom ett annat prisma: det sågs som en rad allt grövre intrång i privatlivet.

För det femte har *News International's* tidningar, i likhet med alla tidningar och särskilt tabloiderna, haft väldigt förråd av indignation att ösa över regeringar (i synnerhet), företag och andra institutioner som ljuger, hemlighåller, maskerar, fördunklar och sprider rökridåer. Men trots att nyhetsmedierna oupphörligt före- »

språkat transparens och ansvarsskyldighet, är de själva de minst benägna av alla institutioner att leva upp till sina egna rekommendationer – som de i själva verket förkastar i namn av en frihet från alla hämningar. Den klassiska kritiken formulerades av Onora O'Neill, som hävdade:

Medierna, i synnerhet de tryckta medierna – samtidigt som de är djupt upptagna av andras opålitlighet – har undgått krav på ansvar (det vill säga bortsett från den finansiella disciplin som ligger i företagsrätt och bokföring) ... Nyhetsredaktörer och journalister hålls inte ansvariga på samma sätt. Utmärkta reportage och vederhäftiga texter blandas med redigering och reportage som smutskastar, hånar och förlöjligar, utpekar, vanärar och beskyller. Vissa reportage 'täcker' (eller borde jag säga 'avtäcker?') sanslösa mängder trivialiteter, vissa förvränger, vissa svartmålar, vissa vinglar på gränsen till förtal ... Framför allt finns det inget krav på att göra bevis tillgängliga för läsarna.

(Onora O'Neill, Reith Lecture 5, 2002)

Hon visste inte hur rätt hon hade – eller snarare hur bara delvis rätt hon hade – eftersom man till smutskastandet, hålandet och förlöjligandet, utpekandet, vanärandet och beskyllningarna, måste lägga det driftiga, hänsynslösa hackandet in i de mäktigas och de maktlösas privatliv; det förakt som ledande personer på News International visade för de politiker som försökte ställa dem till svars; och deras sätt att gång på gång ljuga om vad de visste, när de visste det, vad de hade gjort och vad de hade tillåtelse att göra.

För det sjätte har journalistiken utgjort navet i en allmänt optimistisk berättelse om frihet och öppenhet under de senaste tre decennierna, när kommunismen kollapsade i Central- och Östeuropa, apartheid upphörde i Sydafrika, avregleringen av medier ledde till en explosion av nyhetsmedier inom både eter- och tryckta medier i Indien och en partiell privatisering av nyhetsmedierna i Kina. Kampen för en ansvarsutkrävande journalistik är viktig för en mer omfattande demokratisk förändring.

Åtminstone fram tills nyligen har det antagits att världen höll på att bli friare, och att den därmed höll på att bli öppnare – vilket till stor del berodde på globaliseringen av medierna, och i synnerhet av nyhetsmedierna.

Särskilt den amerikanska journalistikens förutsättningar och metoder har spridits över världen och anammats av journalister nästan överallt. Kärnan är avslöjandet – folkets rätt att veta så mycket som möjligt om de frågor som påverkar deras liv, om statens och andra mäktiga institutioners politik, mekanismer och misstag.

På de flesta platser där journalister vill utöva en journalistik som avslöjar fakta som de rådande makthavarna anser oönskväma riskerar de censur, avsked och fängelse. Men det faktum att det som liberaler betraktar som "sann" journalistik – journalistik som, med Timothy Garton Ashs formulering, håller sig till fakta och därmed kan vara subversiv – idag är det som många journalister på al-

la håll eftersträvar, är ett stort steg: globalisering av en etik och en praktik.

Brittiska nyhetsmedier hade hört till de ledande när det gällde att hylla denna utveckling, men samtidigt var vissa av dem ivrigt upptagna av att undergräva friheten på hemmaplan, genom att spionera på en stor grupp människors privata angelägenheter och genom att använda sin makt för att kuschla valda politiker. Den därpå följande rundan av ynkliga ursäkter från alla inblandade – Rupert och James Murdoch, och Rebekah Brooks, före detta vd för News International – ingick naturligtvis i en pr-strategi i syfte att rehabilitera och begränsa skadorna för moderbolaget, News Corporation. Ursäkterna var nödvändiga, men missade den mer omfattande poängen.

Även om journalistiken i Murdochs brittiska tidningar ofta kan vara avslöjande, analytiskt skarp, ibland undersökande och med kommentatorer som hör till de mest läsvärda inom journalistiken – de har en del utmärkta journalister bland sina anställda – så har de och journalistiken som helhet skadats allvarligt av vissa av deras kollegor på News International och av företagets ledning. De förrådade det som hans tidningar och tv-bolag framhåller som sin primära funktion: att ställa makten till svars. De gjorde det genom att bryta sig in i det som människor förutsatte var deras privata samtal, och genom att tolka sin vakthundsfunktion som en fråga om politiska trakasserier, explicita eller implicita hot om utpressning och nedsvärning av personer och institutioner som de ogillade.

Tidningarna utövade en makt som ställdes till svars först när deras kriminalitet och missbruk avslöjades. Journalistikens heder räddades till sist av det faktum att huvudkällan för avslöjandena var först och främst *Guardian* och i andra hand *New York Times*, som bekräftade historien genom att gå ut med den som en stor händelse. Båda hånades av NI-pressen för att deras enda motiv skulle vara att smutskasta oppositionen. Rebekah Brooks, då fortfarande vd på News International, hävdade att *Guardians* undersökning "grovt och troligen avsiktligt vilseledde den brittiska allmänheten", och Bill Akass, redaktionschef på *News of the World*, sade att *New York Times* undersökning "var åtminstone delvis motiverad av en önskan att skada en konkurrent" (*Wall Street Journal*, som hade utökat sin helgupplaga med en New York-bilaga). Journalister och nyhetschefer agerade och uttryckte sig på ett långt mer lögnaktigt sätt än de politiker och andra offentliga gestalter som de grillade: genom att göra det försvagade de i hög grad auktoriteten hos en journalistik som ansåg sig skydda allmänhetens intressen genom den mest kraftfulla kritik.

Min sista reflexion gäller framtiden. Rätten till privatliv utgjorde kärnan i affären kring News International, och den rätten kommer sannolikt att främjas på kort sikt. Den hade redan gjort vissa framryckningar. I det mål som Max Mosley, ordförande för Formel 1, vann mot *News of the World* 2009, någon tid innan skandalen bröt ut i hela sin omfattning, straffades tidningen för avslöjandet att han deltagit i och betalat för en sado-ma-

”
Jane Moore,
krönikör på Sun,
förmanar vilse-
gångna offent-
liga personer:
'Om ni inte vill
ha ert privatliv
uppfäkt i alla
tidningar, så
får ni se till att
uppträda an-
ständigt.'"

sochistisk kväll med ett antal prostituerade klädda i "Wehrmacht-uniformer". Mosley tog pengarna, men vägrade fly från vidare publicitet och hån: istället började han bedriva en kampanj mot journalistik som avslöjar sexskandaler, med krav på en lagbestämmelse som skulle tvinga tidningar att vända sig till måltavlan för avslöjandena med detaljer om historien innan den publicerades. Domen i Mosleymålet, som väckte stor förbittring bland tabloiderna, upprättade ett område där privat uppträdande som inte skadade någon, oavsett innehåll, kunde skyddas från snaskiga avslöjanden. Mosley blev – tillsammans med skådespelaren Hugh Grant, som haft en kort förbindelse med en prostituerad i Los Angeles – drivande i en kampanj mot tabloidkulturen: båda två anslöt sig till kampanjen "Hacked Off", grundad av Martin Moore vid Media Standards Trust. Tabloiderna hade förutsatt att de som blottades på detta sätt skulle bli så rädda för vidare avslöjanden, eller vara i så stort behov av goda relationer med massmedia (Camerons och Mandelsons hållning), att de skulle smyga sig iväg och inte ställa till med några problem. Grant och Mosley visade betydande mod när de trotsade det tänkesättet. Privatlivet, och rätten till det, har vunnit en rond.

Men inte matchen. Bland allmänheten finns en mycket stor aptit på skvaller, kändisnyheter och sexuella avslöjanden. Avslöjandena kring Manchester United-spelaren Ryan Giggs affärer i juni visade att internet, tillsammans med twitter, ostraffat kunde urholka lagen: varje omnämnande av affären förbjöds i de "gamla" medierna, i enlighet med ett övergripande domstolsföreläggande, en juridisk mekanism som inte bara stoppade varje omnämnande av saken utan också förhindrade varje namngivande av den person som begärt föreläggandet.

Nyheternas stora utbredning på internet och i twitter förstärktes av parlamentsledamöter från Liberaldemokraterna, som tillkännagav namnet under parlamentarisk immunitet – vilket tillåter lagbrott så länge namn och detaljer inte nämns utanför parlamentet.

I en viktig essä i *London Review of Books* (17 juni 2011) är den pensionerade domaren Stephen Sedley klar över konsekvenserna av både tidningarnas publiceringar och utnyttjandet av parlamentarisk immunitet. Först: "Parlamentets suveränitet som den yttersta källan till lagar och domstolarnas suveränitet i tolkningen och upprätthållandet av lagarna är de båda pelare på vilka demokratin och rättssäkerheten i Storbritannien vilar."

Emellertid: "När en medlem av någondera kamraren, skyddad av den immunitet som gör att han inte kan åtalas för det, medvetet bryter mot ett föreläggande av Högsta domstolen genom att namnge en individ som åtnjuter anonymitet genom en domstolsorder, pekar det på två möjligheter. Den ena är att han inte förstår konstitutionen; den andra är att han gör det och har för avsikt att överträda den. Trots protester från medlemmar av båda kamrarna som mycket väl förstår vad som står på spel, tycks ingendera talmannen för närvarande ha vidtagit några åtgärder mot överträdarna ...

det är ett uppenbart brott mot en tydlig konstitutionell princip."

Övergripande domstolsförelägganden, säger han, är klumpiga och oliberala instrument. Men det blev ofrånkomligt att använda dem eftersom "vissa tidningar namngav den rättssökande och omisskännligt anspelade på det som påstods om denna person. När domstolarna till följd av detta började hålla tillbaka namnet på den rättssökande, började tidningarna istället utveckla sina påståenden och ibland trycka angränsande historier eller bilder som gjorde det ganska lätt att gissa vem det rörde sig om. Därav detta övergripande domstolsföreläggande som förbjöd bådaderna, vilket är en styggelse inte bara för pressen utan för varje öppet rättvisesystem, men som domstolarna tvingades ta till på grund av det upprepade undergrävandet av deras beslut."

Han fortsätter: "Tabloidernas självtröstande, framfört i pressfrihetens namn, speglar den auktoritära statens. Jane Moore, krönikör på *Sun*, förmanar vilsegångna offentliga personer: 'Om ni inte vill ha ert privatliv uppfåkt i alla tidningar, så får ni se till att uppträda anständigt.' Eller som det engångsformulerades: den som inte har något att dölja har inget att frukta ... Det kan med skäl sägas att det fjärde ståndet är nära att vara en stat i staten, oreglerad förutom i den obetydliga utsträckning som den väljer att reglera sig själv, och om vartannat fruktad och uppmuntrad av offentliga personer. Dess marknadsförda voyeurism kunde vara värd att debattera om det var så det framställdes; men ögat vid nyckelhålet framställs som om det tillhörde den offentlige moralisten: eftersom kändisar är förebilder, hävdas det på fullt allvar, så kommer avslöjanden om deras promiskuösa sexliv att på ett lämpligt sätt skada bilden av dem och försämra ungdomens uppfattning om dem."

Sedleys framställning visar på den moraliska styrka som tidningarna samlat för att driva på sitt lagtrots. Resonemanget lyder så här: Myndigheterna försöker hindra er från att få ta del av viss intressant information. Vi i medierna vill tillhandahålla den informationen. Vi står därför på frihetens sida, och på folkets sida. Detta resonemang förstärks omåttligt genom internet, eftersom det skapar en generation som är van att få veta allt, obehindrat och med föga eller ingen fördröjning. Förbud mot vad man kan upptäcka på nätet är något som åläggs av repressiva regimer. Därmed har man en ny definition av demokrati: en stat som tillåter absolut frihet på nätet. Internet förpassar frågan om privatliv till ett limbo som det är svårt att se någon utväg ur.

Förödmjukandet av News International, hur välkommet det än var och är, gick i själva verket emot en tendens: privatlivet krymper. Det kan tänkas utlösa en tillräckligt långvarig reaktion för att ge lagarna mot avlyssning en viss kraft och därmed minska bruket. Det kan uppmuntra politiker att sluta betrakta tabloiderna som nyckfulla gudar som ständigt måste blidkas med offrandet av principer – åtminstone för en tid. Men de krafter som drivs fram av kraven från en omåttlig nyfikenhet kommer att finna nya vägar.

Översättning: Jim Jakobsson

Journalister och nyhetschefer agerade och uttryckte sig på ett långt mer lögnaktigt sätt än de politiker och andra offentliga gestalter som de grillade.

Det obsoleta i kommunallagen stannar inte vid förhållandet mellan förtroendemän och anställda. Lika säregat är det med de olika styrelsernas och nämndernas förhållande till varandra.

Kommunallagen är en historisk relik där förhållandet mellan förtroendevalda och anställda är oklart och beslutsfattandet sker på lösa boliner. Det är dags för en reform!

Gör om kommunallagen

Av Gunnar Wetterberg

NU ÄR DET ETT PAR mellanår i politiken. Då är det dags att ta itu med kommunallagens blinda fläck.

Kommunallagen är en historisk relik. Kommunerna och landstingen är landets största arbetsgivare – men de anställda är nätt och jämnt synliga i lagen.

Så var det när lagen kom till 1862. Gubarna på sockenstämman – numera fullmäktige – stod mitt i verksamheten. Lekmännen själva ordnade allt som behövde göras. Att de i inom tid skaffat sig ett och annat biträde låtsas lagen inte om. På så vis har vi fått en märklig paradox i den offentliga kulturen. I staten kom tjänstemännen före politikerna, och därför finns det en ganska tydlig känsla för ämbetsmannens roll och ansvar. I kommunerna är det tvärtom: först kom lekmännen, sedan ingenting, sedan ingenting, tills Brännkyrka landskommun 1898 anställde den förste kommunalkamreren. År 1950 hade 800 av de nästan 2 500 kommunerna fortfarande ingen heltidsanställd (och levde lyckliga ändå, men det är en annan sak).

Därför har lagen så lite att säga. Jo, en kommundirektör är inte valbar, nämnder får kalla till sig personalföreträdare – och så ett par paragrafer om rätten att anställa politiska sekreterare. Visst kan man ibland tycka att den sortens broilers ynglat av sig som Egyptens gräshoppor, men trots allt borde det finnas mer att säga om den övriga miljonen anställda i kommuner och landsting.

Det var detta som gick igen i debatten om politikernas "strejkbryteri" 2003. När vaktmästarna strejkade läste skolstyrelseledamöterna upp skolorna. Med kommunallagens mått är det tvärtom. Det är vaktmästarna som lagen inte riktigt känns vid, inte att alla förtroendevalda kan hoppa in och göra i stort sett allting, eftersom det är så som lagen förutsätter att verksamheten bedrivs.

De anställdas oklara ställning får följder i vardagen. Trots att professionerna har

Sollentuna kommunhus i solnedgång.

det praktiska huvudansvaret för innehållet i kommunernas verksamhet är det inte alltid deras yrkeskunskaper får det spelrum som behövs. Ibland kan de rentav ses som ett hinder för lekmännen, som när ansvarskommittén häromåret menade att "inom framförallt hälso- och sjukvården och skolan finns en hög grad av professionsstyrning, vilket starkt påverkar de förtroendevaldas möjligheter att faktiskt styra verksamheterna".

I DETTA LIGGER också förklaringen till den ymniga utdelningen av fallskärmar. Lagen säger inget om rågången mellan politikerna och chefers ansvar. Ett av mina favoritkommun råd berättade stolt hur hon ringde parkförvaltningens bilar och stuvade om placeringen av bänkarna.

Nya majoriteter skaver mot gamla förvaltningschefer, och när majoriteterna skiftar för varje val kan det bli dyrt. I förhållande till budgetarna överhuvudtaget är det inte så stora summor det handlar om, men byter förvaltningar chef med bara några års mellanrum går det ut över verksamhetens innehåll.

Otydligheten kan också slå åt andra hål-

let. I Schweiz är det förbjudet att välja ofentligt anställda till uppdrag på den nivå där de verkar, men i Sverige är den kombinationen inte ovanlig. När sjukhuset i Södertälje skulle läggas ned spräckte en sjuksköterska (V) partilinjén, för att inte tala om när läkare i Östergötland bildade Vrinnevilistan i landstinget. Ibland försöker partierna styra kommunanställda kandidater till landstingslistorna och vice versa, men den sortens försiktighet är inte allmän.

SKOLANS KOMMUNALISERING ställer problemen på sin spets. Hur ska rollerna fördelas mellan förtroendevalda, skolledare och lärare? Ska de lokala förtroendevalda själva få göra avvägningen mellan skolans och andra verksamheters behov, eller ska utbildningen vila tryggare i statliga händer? När utredningen om den nya skollagen pekade ut rektorerna som ansvariga för skolans verksamhet reagerade många kommunala förtroendevalda, som menade att sådana föreskrifter gick förbi deras roll och ansvar. Andra reagerade däremot på att skolledarna på så vis fick ett ansvar för verksamhetens innehåll, utan att själva kunna påverka resurstilldelningen. Vem ska ställas till svars, när rollfördelningen är så oklar?

Det obsoleta i kommunallagen stannar inte vid förhållandet mellan förtroendemän och anställda. Lika säreget är det med de olika styrelsernas och nämndernas förhållande till varandra. Alla är lika fina, hästuttagningsnämnden behöver inte fjäsa för kommunstyrelsen. Även detta har med 1862 att göra. Det var stämman – numera fullmäktige – som var verksamhetens nav. Den skickade ut några gubbar att laga ett stängsel, andra att elda i skolbyggnaden, men alla skulle komma tillbaka och rapportera. Idag kan fullmäktige besluta att en nämnd ska vara underordnad en annan, men ofta struntar man i det.

Problemet är att det i politiska församlingar ibland uppstår "partier" kring bestämda frågor, tvärs över de gängse parti-gränserna. När kommunallagen jämför olika styrelser och nämnder finns en påtaglig risk att nämnden blir ett sådant "parti". Om äldrepolitiet har tillräckligt starkt inflytande på de olika partierna, så ger det kommunstyrelsen en god dag.

Allt detta borde ansvarskommittén ha fått sätta tändarna i, men så blev det inte. Nu är det dags! Det skulle göra det lättare att organisera verksamheterna effektivt, men det skulle också göra arbetet roligare och mer meningsfullt för många anställda. Framför allt ska medborgarna få god valuta för skatten.

Gunnar Wetterberg är samhällsekonomisk chef på SACO.

Där rätten viker sig för makten

Av Lisbeth Lindeborg

"KRAVET PÅ samförstånd har bidragit till att förhindra den i varje samhälle nödvändiga utvecklingen av en konflikt- och debattkultur. Då samförståndet blir en tvångsmekanism blir samhällsklimatet infekterat. Påfallande är att människor undviker att öppet ta ställning. I stället är det ofta så, att såväl sakförhållanden som personer tigs ihjäl."

Så skrev jag i mitt kapitel i antologin *Slaget om Sverige. Samförstånd eller konfrontation* (1994) och behandlade den förhärskande svenska konsensusideologin. Då jag läser mitt kapitel idag framstår det som lika aktuellt som när det skrevs. Per Bauhns intressanta artikel "Baksidan av konsensus" i *Axess* nr 4/2011, visar också med sin historiska tillbakablick att frågan tycks ständigt återkommande.

Då jag skrev mitt kapitel för 17 år sedan talades det mycket om behovet av "rak kommunikation". Men den som kommunicerar rakt riskerar att bli utesluten ur det offentliga samtalet. Ett exempel på detta är Jacob Sundberg, professor emeritus i juridik vid Stockholms universitet. Trots höga utmärkelser, bland annat i USA där han 2002 valdes in i American Academy of Arts and Sciences, förtogs hans internationella betydelse i Sverige. I *Minnen från landet där den offentliga lögnen fått en svindlande omfattning* (2009) berättar han om sin tillvaro som en icke-person, "i Sverige nedtystad och betraktad som paria".

BEMÖTANDET AV Sundberg är ett exempel på vad professor Elisabeth Noelle-Neumann, kommunikationsforskare, betecknat som "tystnadens spiral" i sin klassiker med samma namn *Die Schweigespirale* (1980). Genom att etablissemangen förtiger obekväma och tabubelagda fakta stöts deras företrädare ut i kylan och ges intrycket att vara ensamma om sina åsikter.

I en kommentar till Noelle-Neumanns bok skrev dåvarande chefredaktören för *Svenska Dagbladet*, sociologiprofessorn Hans Zetterberg: "För att vara en västerländsk demokrati har Sverige en påfallande begränsad råjong av godtagbara åsikter. Massmediernas nyckelredaktioner består oss med lagom-ämnen och lagom-åsikter och resultatet är en allmän opinion på lagom-nivå." (SvD 18/5 1987)

Denna rigida konsensuskultur som dödar debatten i Sverige finns mig veterligt inte i någon annan västlig demokrati. I exempelvis Tyskland råder en livlig och sakkunnigt avancerad debatt om alla frågor. Här kommer en rad bråkiga människor av alla kulörer till tals och behandlas med respekt. Det råder en rak, för att inte säga frontal, kommunikation. Där existerar yttrande- och åsiktsfrihet inte bara på pappret. Förtiget i svensk media blev exempelvis utdelningen av det högt ansedda Frihetspriset till karikatyrtecknaren Kurt Westergaard. Han fick ta emot utmärkelsen ur förbundskansler Angela Merkels hand.

HILMAR HOFFMANN, ledande tysk socialdemokratisk kulturpolitiker och tidigare chef för alla Goethe-institut, har givit uttryck för den i Tyskland förhärskande ståndpunkten: "Det är inte det trevliga samförståndet som driver fram kunskaper och insikt. Det är friktioner och kritik, tankeskärpa och vetenskaplighet som behövs. Och civillikurage."

Denna kritikens och konfliktens kultur saknas i Sverige. Den objektiva, faktabaserade obekväma sanningen sätts på undantag och ersätts av ett emotionellt tyckande. Eftersom den som har en avvikande mening inte sällan patologiseras vill ingen stämplas som en bråkmakare.

Man föredrar att tiga.

Det finns anledning att erinra om den nyligen avlidna Birgitta Trotzigs visa ord: "Det finns få länder där idealet om konformitet med det allmänna, det allmännas normer, normerna som definierar det normalt godtagbara (...) har trängt så djupt in i den enskilde, skapat ett så järnhårt och trängt normalitetsbegrepp."

Frågan är vad folket, den tysta majoriteten tänker. Frågan är också, om möjligheten att yttra sig på diverse internetsajter kan bidra till en underminering av tystnadens förödande spiral.

Men det är först då allt fler debattörer träder ut ur anonymiteten och kastar sina pseudonymer som vi får en öppen debatt värd namnet. Människors befogade rädsla för olika former av repressalier är ännu ett tecken på det begränsade och instängda åsiktsklimatet i Sverige.

Lisbeth Lindeborg är fil dr och skribent.

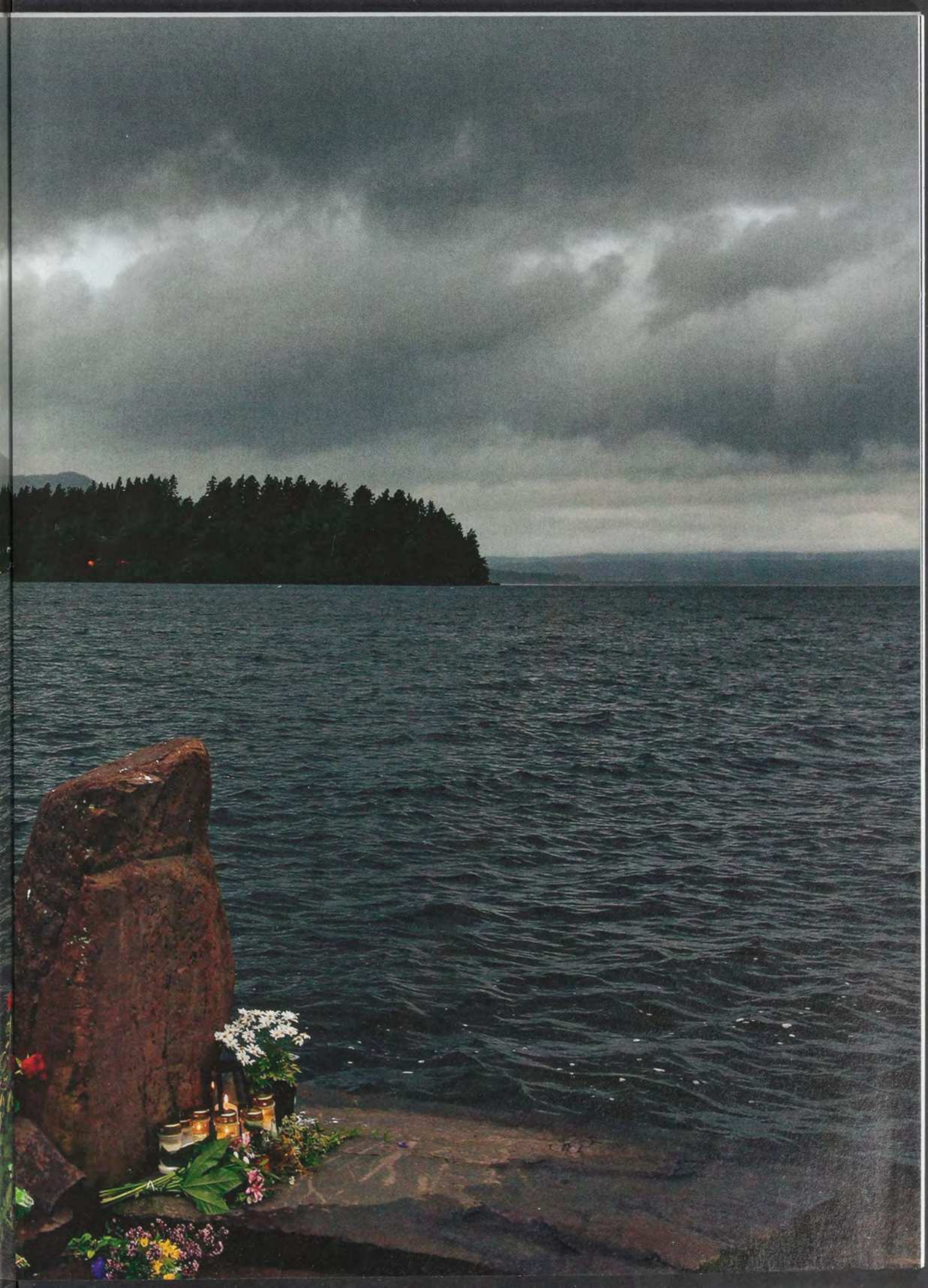
TEMA

I TERRORNS TID

Terrorismens ideologiska och psykologiska drivkrafter samverkar och gör enkla förklaringsmodeller meningslösa.

Dagens polariserande retorik om högerextremism och islamism förstör möjligheten till en öppen samhällsdebatt.

Det viktigaste är att agera kraftfullt och på bred front mot alla former av våldsbejakande extremism.

Fienden mitt ibland oss

Hat och våld uppstår oftare än man kan tro mellan människor som är lika varandra. Tesen om att fruktan för "den andre" och "främlingen" utlöser krig och konflikter motsägs av historien.

Av Russell Jacoby

I en patentansökan 1862 hävdade den amerikanske uppfinnaren av det första effektiva maskingeväret att hans automatvapen "står i samma relation till andra skjutvapen" som "symaskinen till en vanlig nål". I en reklambroschyr skröt Richard Jordan Gatling om sin uppfinning: "ingen trupp kan motstå eldgivningen hos ett sådant dödsbringande vapen". Vid denna tid var Gatling i färd med att sälja vapnet till Nordstaterna. Även om det inte officiellt anammades av armén förrän 1866, användes Gatlings vapen för första gången av amerikaner mot amerikaner i det amerikanska inbördeskriget och i inrespolitiska oroligheter efter kriget.

Gatlings vapen användes uteslutande av staten; det var också klumpigt och besvärligt att använda. Under de 150 åren sedan dess har emellertid lätthanterliga automatvapen blivit allmänt tillgängliga för enskilda medborgare. Nu för tiden kan de arga och missnöjda lätt få tag på fruktansvärda vapen. Massmördaren i Norge nyligen, Anders Behring Breivik, använde en automatkarbin och en halvautomatisk pistol. Breivik tycks ha köpt magasin med 30 skott, som gjorde att han kunde skjuta i snabb följd utan att ladda om, från USA. Den norske skytten står i en avskvärd tradition av rubbade individer som använder halvautomatiska vapen med högkapacitetsmagasin för att orsaka förstörelse.

Även i ett annat avseende har den norska massakern del i en mordisk vana: gärningsmannen gjorde medborgare i det egna landet till sina måltavlor. Skotten 2010 i Cumbria, Storbritannien (12 dödade), började med att Derrick Bird dödade sin tvillingbror. I skottlossningen 2007 på Virginia Tech, USA (32 dödade), fällde Seung-Hui Cho sina medstudenter och lärare (och liksom Breivik var han beväpnad med en halvautomatisk Glockpistol). Oberoende av sin högerextrema ideologi och främlingsfientlighet, dödade Breivik si-

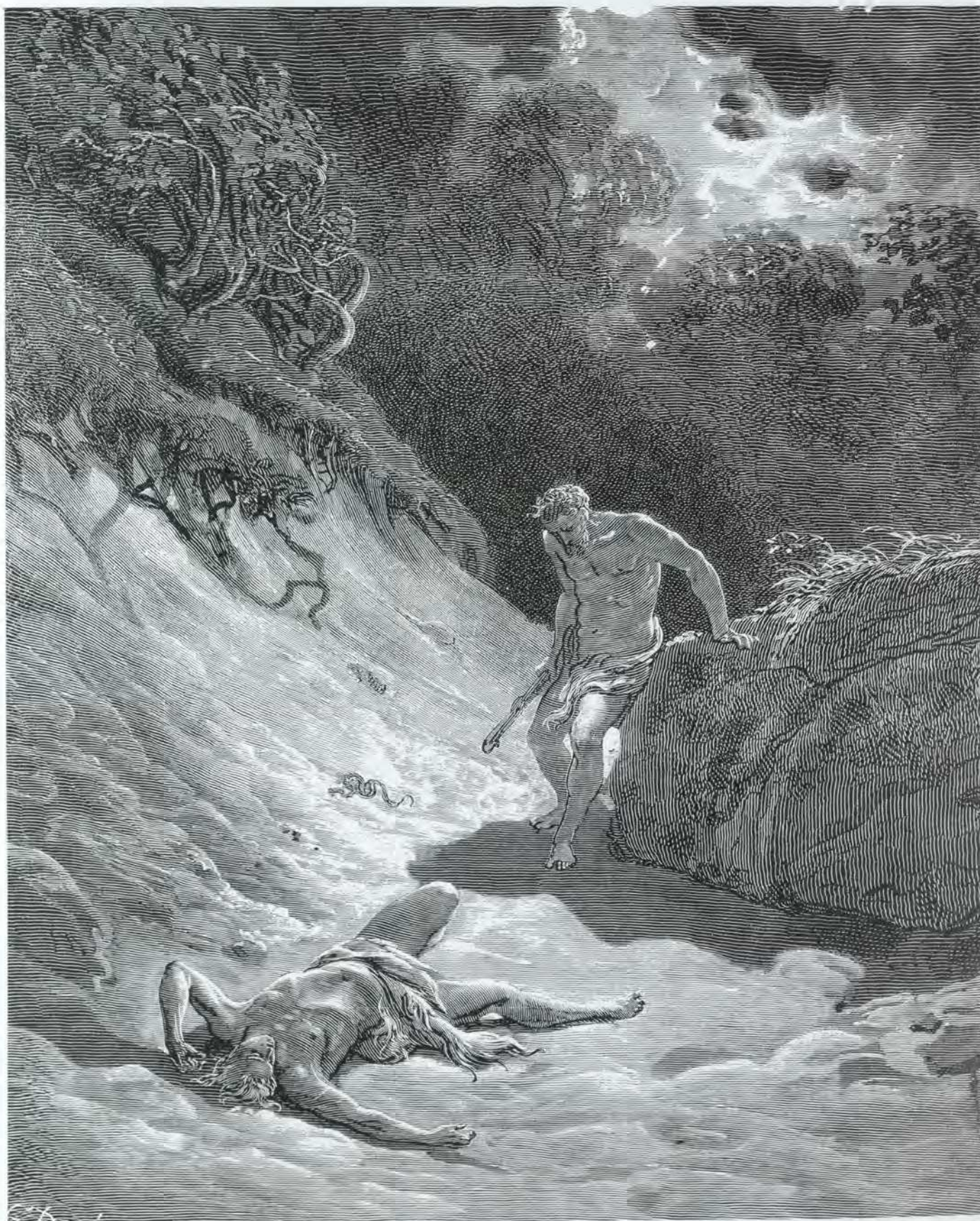
na landsmän. Men inför detta slags fasansfulla händelser utgår folkopinionen genast ifrån att utomstående – såsom muslimska invandrare – är de skyldiga. I Oslo liksom i Oklahoma 1995, när en amerikan hade bombat en regeringsbyggnad, antog myndigheterna först att islamister hade utfört dådet. Därvid följde de forskning som under decennier har fokuserat på "den andre" eller främlingen.

Tusen, kanske tusentals forskare som följde i spåren av Edward Saids *Orientalism* från 1978 har skrivit om hur "vi" konstruerar "den andre" eller främlingen. De behövde förstå ingen större uppmuntran. Akademiker fascinerar av "den andre" och vårt nyckfulla sätt att framställa det främmande. Romansen med "den andre", Orienten och främlingen leder emellertid uppmärksamheten från något mindre sexigt: det välbekanta. För dem som i likhet med Said intresserar sig för världens konflikter och våld kan detta i själva verket tänkas vara mer avgörande än det främmande och det avlägsna. Hatets och våldets historia är i förbluffande stor utsträckning en historia där broder står mot broder, inte broder mot främling. Från Kain och Abel till 1500- och 1600-talets religionskrig och vår egen tids inbördeskrig, är det mindre ofta främlingar än grannar som utlöser hat.

Detta konstaterande motsäger både det sunda förnuftet och alla lärares och predikanter samlade visdom, som förklarar att vi fruktar – ibland med goda skäl – den "andre", den okände och farlige främlingen. Medborgare och forskare i lika mån tänker sig att fienderna lurar ute på gatan och längre bort, där vi ställs inför en "civilisationernas kamp" med främlingar som utmanar vår livsstil.

Sanningen är ännu mer oroande. Vid anfall och folkmord, lönnmord och massakrer, uppstiger våldet vanligen inifrån fällan snarare än utifrån. En hinduisk nationalist mördade Mahatma Gandhi, Indiens "fader" (som Nehru kallade honom). En egyptisk muslim »

I TERRORNS TID

Kain och Abel, illustration av Gustave Doré för en engelsk bibelutgåva 1866.

REYDOL BILDGÅVA

dödade Anwar Sadat, Egyptens president och mottagare av Nobels fredspris. En israelisk jude dödade Yitzhak Rabin, israelisk premiärminister och likaså mottagare av Nobels fredspris. En amerikansk före detta marinsoldat dödade John F. Kennedy, USA:s president. Alla dess lönnmördare var goda söner av sitt land och sin religion.

Vi må vara fixerade vid främlingar som låter flygplan krascha in i våra byggnader, men åtminstone i USA gäller att varje år mördas på gatan, i hemmet eller på sin arbetsplats fem gånger fler än i World Trade Center. Faktum är att medan Breiviks dödande av drygt sextio ungdomar utgör en nationell tragedi i Norge, så motsvarar detta otroligt nog antalet mord med skjutvapen under två dagar i USA. Dessa regelbundna förluster påminner om att det mesta våldet äger rum mellan människor som känner varandra. Våld i hemmet talar för sig självt. Försiktiga medborgare trycker kanske på för bättre gatubelysning, men sannolikheten är mycket större att de kommer att överfallas, rentav dödas, i köksluset av någon de känner än på en mörk parkeringsplats av en fullständig främling. En undersökning av mord i New York åren 2003–2005 visade att tre fjärdedelar av förövarna kände sina offer. Landsomfattande brottsrapporter bekräftar att merparten av alla mord äger rum mellan vänner eller kolleger. När det gäller våldtäkt och överfall går siffrorna ännu mer mot det välbekanta. Man har mer att frukta från en äkta hälft, en före detta partner eller en arbetskamrat än från någon man inte känner.

Krig mellan grannar eller inbördeskrig är i allmänhet grymmare – och får mer varaktiga konsekvenser – än krig mellan stater. Långt fler människor dog i det amerikanska inbördeskriget – vid en tid när befolkningen var en tiondel av vad den är idag – än i någon annan amerikansk konflikt; och dess långsiktiga effekter överträffar troligen också effekterna av övriga konflikter. Stora blodsutgjutelser under 1900-talet – från hundratusentals till miljontals döda – ägde rum i inbördeskrig, såsom det ryska inbördeskriget, det kinesiska inbördeskriget 1927–1937 och 1945–1949 och det spanska inbördeskriget. Så miste till exempel fler ryssar livet i det ryska inbördeskrig som följde på första världskriget än i detta världskrig självt. Men vem bryr sig om det ryska inbördeskriget? Det finns tusen böcker och kurser som sysslar med första världskriget, men få om det ryska inbördeskrig som det utgjorde bakgrunden till. Detta senare krig, med dess flytande frontlinjer, osäkra allianser och oklara början ter sig alltför dunkelt. En sådan härva av fiendskap är emellertid typisk för inbördeskrig. Med vissa viktiga undantag undandrar sig inbördeskrig de klara kategorierna för krig mellan stater. Konturerna är suddiga. Hämnd överskuggar ofta ideologi och politik.

Men inbördeskrig karaktäriserar i allt högre grad vår samtid. Det förekommer inte bara fler inbördeskrig, utan de varar längre. Konflikterna i södra Sudan har pågått i decennier. Storskaliga attacker där en stat angriper en annan har blivit sällsynta, med USA:s krig i Irak och Afghanistan de senaste åren som viktiga undantag. Stater angriper numera sällan andra stater, och när de gör det är striderna ganska kortlivade (ta som exempel Israels månadslånga inbrytning i Libanon 2006). Vi lever i en epok av etniska, nationella och religiösa brodermord.

"Föga förvånande finns det ingen avhandling om inbördeskrig i nivå med Clausewitz *Om kriget*", skriver historikern Arno Mayer, "då inbördeskrig till sin natur är vilda och grymma." Den ikoniska boken av Carl von Clausewitz, preussisk militärteoretiker, frammanar andan hos Immanuel Kant, vars skrifter han studerade. Underrubriker som "Den kunskap som krävs i krig är mycket enkel, men samtidigt inte lätt att tillämpa", antyder dess filosofiska struktur. Clausewitz lät kriget underordnas politiken, vilket innebar en rationell värdering av mål och metoder. Han jämförde staten med en individ. "Po-

litik" är "en produkt av dess hjärna", och krig är ett alternativ bland andra. "Ingen startar ett krig – eller snarare, ingen vid sina fulla sinnens bruk bör göra det – utan att först ha klart för sig vad han avser att uppnå med krig och hur han avser att bedriva det." Om civiliserade krigförande nationer, skriver han, "inte dödar sina fångar" eller "ödelägger städer", så beror det på att "intellektet spelar en större roll i deras krigföringsmetoder... än instinkten grova uttryck".

I inbördeskrig, däremot, är det självklart att fångar dödas och städer förstörs. Redan antikens greker karaktäriserade inbördeskrig som mer våldsamma än traditionella krig. Platon skiljer krig mot utomstående från vad han kallar konflikter mellan fraktioner, det vill säga inbördeskrig. Han konstaterar att grekerna bedriver krig mot främlingar ("barbarer"), en konflikt präglad av "fientlighet och hat", men inte mot varandra. När greker kämpar mot greker, anser han, bör de mildra sitt våld under föregripande av en försoning. "I egenskap av greker kommer de inte att förhärja grekisk mark eller bränna ner bosättningar, "inte heller ödelägga jorden" eller behandla alla "män, kvinnor och barn" som sina fiender. Det var åtminstone vad han hoppades i *Staten*, men som han visste motsades detta ofta av den verkliga världen. Hans förslag att greker inte borde plundra greker ifrågasatte den verklighet i vilken greker gjorde just detta.

Platon behövde inte blicka längre än Thukydides skildring av det peloponnesiska kriget för att få bekräftelse på brutaliteten i konflikter mellan greker. I en ofta kommenterad passage skrev Thukydides om det växlingsrika slaget på Kerkyra (Korfu) 433 f. Kr., som förebådade det mer omfattande kriget. När de athenska styrkorna närmade sig ön, tog den fraktion som de stödde tillfället i akt att göra upp räkningen med sina motståndare. I Thukydides framställning var detta ett "grymt" inbördeskrig där Kerkyras invånare vände sig mot varandra. Under de sju dagar som athenarna stannade i hamnen, "fortsatte invånarna att massakrera dem av sina landsmän" som de betraktade som sina fiender. "Det förekom dödande i varje upptänklig form", skriver Thukydides. "Människor gick till alla ytterligheter och ännu längre. Det fanns fäder som dödade sina söner; människor släpades ut ur templen och slaktades på altaren". Familjer vände sig mot varandra. "Blodsband blev mer främmande än fraktionernas band." Lojalitet mot den egna fraktionen övertrumfades lojalitet mot familjemedlemmar, som blev fienden.

Dagens främsta globala konflikter är stridigheter där bröder dödar varandra – i regionala, etniska och religiösa konflikter: irakiska sunniter mot irakiska shiiter, rwandiska tutsier mot rwandiska hutuer, bosniska muslimer mot balkanska kristna, sydsudanesiser mot nordsudanesiser, pakistanier mot pakistanier, syrier mot syrier. Som en rwandisk minister förklarade om det folkmord i vilket hutuer slaktade tutsier: "Människor dödade av sina grannar." En reporter i nordöstra Kongo skriver om sju månaders strider där flera tusen dödade och mer än 100 000 drivits från sina hem: "I likhet med etniska konflikter över hela världen så är detta i grunden en strid mellan bröder: de två stammarna – hema och lendu – talar samma språk, gifter sig med varandra och konkurrerar om samma avlägsna och tätbefolkade land."

Somalia är kanske det främsta exemplet på allmänt utbredda strider där bröder dödar varandra. Som en somalisk-amerikansk professor konstaterade uppvisar Somalia en "homogenitet som är sällsynt på andra håll i Afrika". Det somaliska folket "har ett gemensamt språk (somaliska), en gemensam religion (islam), samma fysiska särdrag och ett jordbruks- och herdefolks sedvanor och traditioner". Detta har inte mildrat våldet. Tvärtom.

Tesen att våld härrör från vänner och fränder vänder upp och ner på en grundläggande liberal föreställning om att vi angriper och an-

I TERRORNS TID

grips av dem som är främlingar för oss. Om det förhöll sig så, vore lösningen närliggande. Lär känna främlingen. Tala med främlingen. Sträck ut en hand. Botemedlet mot våld är mer kommunikation, kanske mer utbildning. Studera främmande kulturer och folk. Men tyvärr väcker vår broder, vår granne, vårt raseri just för att vi förstår honom. Kain kände sin bror – han "talade med sin bror Abel" – och sedan dräpte han honom.

Vi ogillar denna sanning. Vi vill gärna tro att det är grundläggande skillnader som vänder människor mot varandra; att världens konflikter underblåses av antagonistiska principer om hur samhället bör organiseras. Att hävda att gradskillnader – till exempel ekonomisk nöd – och inte artskillnader splittrar världen verkar vara att trivialisera insatserna. Då väljer vi hellre ett scenario där civilisationer kolliderar, som fiendtligheten mellan västerländsk och islamisk kultur. Föreställningen om världar på kollisionkurs är mer tilltalande än motsatsen – konflikter som hänger på små skillnader. En "kollision" implicerar att fundamentala principer om mänskliga rättigheter och människolivet står på spel.

Samuel Huntington tog uttrycket "civilisationernas kollision" eller "kamp" (*The Clash of Civilizations*) från professor Bernard Lewis vid Princetons universitet, och det syftade på ett hot från den islamiska världen. "Vi står inför en stämning och en rörelse som vida överstiger nivån av konkreta frågor och politik", skrev Lewis 1990. "Detta är ingenting mindre än en kamp mellan civilisationer" och en utmaning mot "vårt judisk-kristna arv". För Huntington är "det underliggande problemet för Västerlandet inte islamisk fundamentalism. Det är islam, en annan civilisation." Många av aktörerna själva instämmer. Mullah, präster och shamaner likaväl som presidenter, premiärministrar och deras experter ser ofta konflikten i absoluta termer: det är vi eller dem. När han i en intervju fick frågan om "civilisationernas kamp", bekräftade Usama bin Ladin bestämt denna bild. "Jag skulle säga att det inte råder något tvivel om den saken. Detta är mycket tydligt, bevisat i *Koranen* och Profetens traditioner, och ingen sann troende ... bör tvivla på dessa sanningar." För bin Ladin "står kampen mellan oss och islams fiender".

Men predikanter, språkrör och missionärer kan tänkas vilseleda; det ligger i deras intresse att göra det. Det som splittrade protestanter och katoliker i 1500-talets Frankrike, tyskar och judar i 1900-talets Europa och shiiter och sunniter idag är kanske små saker, inte stora. Men små skillnader irriterar mer än stora skillnader. I dagens värld är det kanske inte skillnaderna, utan deras förminskning, som väcker antagonism.

Här kan vi ta hjälp av litteraturkritikern René Girard, som likaså går emot gängse visdom genom att lyfta fram faran med likheter, inte skillnader. "I mänskliga relationer framkallar ord som *identitet* och *likhet* en bild av harmoni.

Om vi har samma smak, måste vi väl kunna komma överens. Men vad händer när våra önskningar är desamma?" Enligt Girard genomslärs emellertid religion och litteratur av "en och samma princip": "Ordning, fred och fruktbarhet vilar på kulturella åtskillnader; det är inte dessa åtskillnader utan förlusten av dem som ger upphov till rasande rivalitet och får medlemmar av samma familj eller sociala grupp att kasta sig över varandra."

Likhet leder inte nödvändigtvis till harmoni. Den kan utlösa svartsjuka och ilska. Sätillvida som identitet vilar på det som gör en individ unik, hotas jaget av likheten. Mekanismen är verksam även på det sociala området. När kulturella grupper absorberas i större och starkare kollektiv, blir de ängsligare – och mer benägna att försvara sin tynande identitet. Fransk-kanadensare – som lever i ett hav av engelsktalande – är mer snarstuckna i fråga om sitt språk än frans-

män i Frankrike. Språket är emellertid bara en aspekt av den kulturella identiteten. Assimilation blir ett hot, inte ett löfte. Det står för homogenisering, inte mångfald. De assimilerade känner bitterhet när de konstaterar att de håller på att förlora en identitet de skulle vilja bevara. Deras ambivalens förvandlar ilska till förbittring. De önskar sig det som de förkastar och är därför missnöjda med sig själva likaväl som sin motpart. Förbittring underblåser protester och ibland våld. I den mån som de extrema islamisterna känner att deras värld imiterar västvärlden, reagerar de med ökad fiendtlighet. Det som väcker ilska är inte i första hand den "andre", utan snarare frånvaron av olikhet. Likhet gör dem förbittrade. De är rädda att förlora sig själva i efterliknandet av västvärlden. En skönhetstävling i Nigeria utlöste omfattande upplöpp bland muslimer, med hundratals dödsoffer. Detta kunde betraktas som ett våldsamt förkastande av imitation. Vi hatar den "nästa" som vi uppmanas att älska. Varför? Varför framkallar små olikheter mellan människor mer hat än stora olikheter? Kanske kan Freud bidra till att kartlägga de underjordiska källorna till dödsbringande våld mellan bröder. För att beskriva detta fenomen införde han uttrycket "de små skillnadernas narcissism". Han noterade att "det är just de små olikheterna mellan personer som i övrigt liknar varandra som väcker känslor av främlingskap och fiendtlighet mellan dem".

Freud presenterade de små skillnadernas narcissism för första gången i "Jungfrudomstabut", en essä där han också tog upp "fruktan för kvinnan". Kunde dessa två idéer tänkas vara kopplade till varandra? Kan det vara så att de små skillnadernas narcissism, upphovet till fiendskap, uppkommer ur skillnader mellan könen och närmare bestämt ur mannens fruktan för kvinnan? Vad är det som männen fruktar? "Kanske", framkastar Freud, är denna fruktan "grundad på kvinnans olikhet i förhållande till mannen." Närmare bestämt: "männens fruktan att kvinnan skall beröva honom hans styrka, han fasar för att infekteras av hennes kvinnlighet" och att han skall visa sig vara en "vekling". Är detta kanske en rot till våldet, mannens rädsla för att snöpas och förlora sin manlighet?

Från detta är steget inte långt till Anders Behring Breivik, som lever i en värld av machokrigare, tappra korsfarare och dataspeledöande. Hans så kallade "Manifest" uppehåller sig vid riskerna med "feminisering". Han hävdar att "den europeiska kulturens feminisering nästan är fullbordad". Därtill kommer att "den manliga dominansens sista fäste, polisen och militären, är under attack". Feministerna har gjort Västerlandet "för mjukt" för att motstå det muslimska angreppet. Med sin automatkarbin och medaljklädda uniform tänker Breivik bli den siste mannen, den siste försvararen av västerländskavärden. Han tänker göra detta genom att mörda norska medborgare i sina bästa år. Den blåögde, blonde normannen som föraktar främlingar dödar sina landsmän i syfte att hejda "islamiskt barbari". Det är emellertid inte första gången som barbarerna kommer inifrån istället för utifrån. Detta är en nyhet för både den allmänna och den akademiska opinionen, som förblir fokuserad på de främmande, "den andre" och sättet att skildra denna gestalt. Det är behagligt och upplyftande att diskutera hur vi betraktar främlingen. Det är mindre behagligt att ta itu med splittringen och hatet mellan landsmän och släktingar. Breivik växte upp i en välbärgad del av Oslo. Han gick i samma grundskola som kungabarnen. Som en norsk forskare formulerade det, "Han är en av oss". Just det. Denna sanning visar sig svår att ta till sig.

Russell Jacoby är professor i historia vid UCLA. Hans senaste bok är *Bloodlust. On the Roots of Violence from Cain and Abel to the Present* (2011). Översättning: Jim Jakobsson

När samtalet tystnar

Det är meningslöst och kontraproduktivt att förbjuda lögner och smutskastning i den offentliga debatten. I det öppna samhället måste vi lära oss att hantera obehagliga åsikter.

Av Torbjörn Elensky

Alla problem löses enklast med att vi förbjuder dumhet och lögner. Om bara dumheten och lögnen förbjöds skulle vi kunna lita på debattörer, det offentliga samtalet skulle bli mera fruktbart, utvecklingen skulle sätta fart och både samhälle och individer skulle uppnå sin fulla potential. Detta verkar vara den förhärskande uppfattningen, mellan tummen och pekfingret.

Den före kulturministern Bengt Göransson tillhör dem som välmenande har tagit upp det ansvar man bör ålägga sig själv som offentlig person. Och visst kan man ge honom rätt till en del: man bör inte ljuga, man bör inte vara osaklig, elak, manipulativ, aggressiv eller uppmäna sina läsare till brott. Men vem säger att inte allmänheten, medborgarna, faktiskt begriper vad de får se och höra? Den som är oärlig och manipulativ blir i allmänhet avslöjad. De flesta förstår till exempel precis vad sverigedemokraten Kent Ekeröth egentligen vill få fram med sina manipulativa insinuationer, på samma sätt som de genomsådar Lars Ohly när han skruvar på sig och motvilligt säger att han inte är kommunist. Det är ett större hot mot det öppna samhället att försöka tysta dem, än att låta dem framföra sina dumheter inför allmänheten och öppet bemöta dem.

Jag får lust att påminna om gamla uttryck som "Kvinnan tige i församlingen", "Låt maten tysta mun" eller "Tala är silver, tiga är guld". Alla ordstäv som vittnar om den traditionella motviljan mot att låta kvinnor, barn, drängar och över huvud taget folk i allmänhet tala fritt, diskutera och gräla. Vissa dogmer får bara inte ifrågasättas,

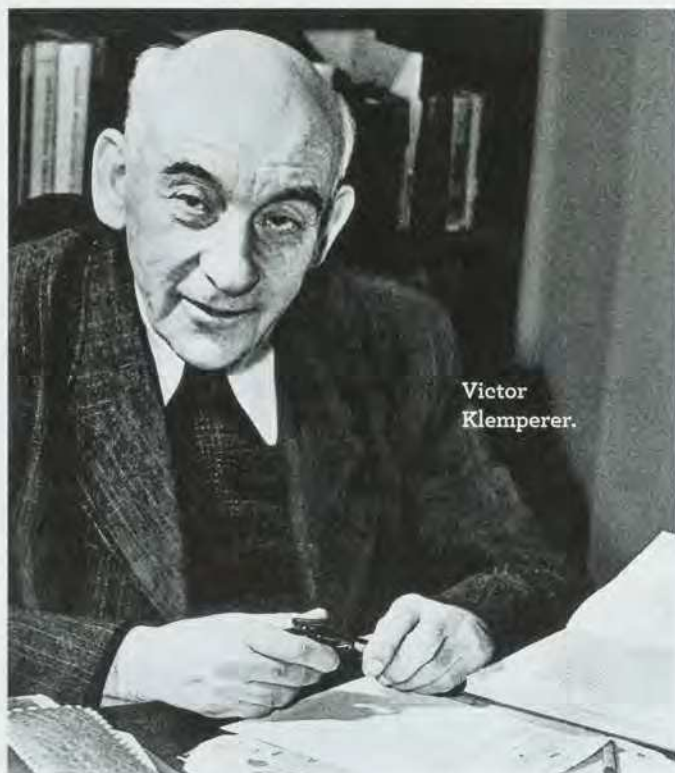
och när en del skribenter och debattörer anklagar dem som ställt fel frågor för att vara skyldiga till rasismen, hatet, intoleransen och allra ytterst det fruktansvärda terrordådet i Oslo, hör jag inte någon progressiv röst, utan en mycket gammal, djupt auktoritär stämma. En gång var det kyrkan och kungamakten som förbjöd vissa ämnen. Idag har vi rätt att kritisera vad vi vill, men fortfarande betraktar vissa den svenska offentligheten som en söndagsbjudning i en borgerlig familj, där det gäller att vara hel och ren, äta med rätt bestick och helst undvika alla samtalsämnen som kan störa matsmältningen. Visst finns det personer som ställer insinuanta och ledande frågor, som klassikern "Har du slutat att slå din fru?", fast numera i versioner som handlar om samhälleliga angelägenheter, till exempel invandring: "Varför talar inte politikerna sanning om invandringens problem?". Hur ska någon kunna bemöta och besvara en sådan fråga utan att implicit åtminstone ge frågeställaren rätt? "Nej, jag ljuger inte", "Så det finns problem med invandringen?", "Nja, inte som du menar", "Du ljuger alltså?". Alla medborgare genomsådar inte det felaktiga i den här typen av frågeställningar. Det är som det är, och i en demokrati, där medborgarnas beslut vilar på fri tillgång till information, som de har eget ansvar för att söka upp, är det något man får acceptera. Ett tydligt exempel på en frågeställning som nyligen provocerade såpass att många debattörer helst hade velat förbjuda att den alls framfördes, är den om invandrare och kriminalitet. SvD:s ledarskribent Per Gudmundson presenterade i slutet av juni norsk statistik som visade att invandrare var överrepresentera- >>

I TERRORNS TID

Låt maten tysta mun.

FOTO: JENNY COOKE/CORBIS/SCANPIX

Victor
Klemperer.

de i kriminaliteten i Norge. Reaktionen mot artikeln var massiv. Åtskilliga vände sig mot att han ens tog upp frågan. Samtidigt framfördes också substantiell kritik mot undersökningen, till exempel att det statistiska underlaget var alldeles för litet, eller att Gudmundson var otydlig om hur många procent som var misstänkta respektive dömda för brott, och så vidare. Intressant nog stötte jag själv i samma veva på artiklar om kriminaliteten i Kina. Tydligt är kineser som migrerat, inom landet märk väl, från de fattiga delarna i västra Kinas inland till den rikare östkusten, överrepresenterade i brottsstatistiken. Det rör sig alltså om personer med samma etnicitet, samma språk, samma kultur, som flyttat inom det egna landet. Det verkar som om själva migrerandet bär på problem, som alltså bör kunna analyseras och förstås utan att man hänvisar till folks etnicitet. Nu hann aldrig debatten komma dithän den gången. Gudmundsons viktiga problemställningar blev inte tillräckligt analyserade i offentligheten, utan lever antagligen nu istället vidare i internets undervegetation, där teorier, statistik och påstående snabbt förvandlas till hårda pseudofakta i slutna kretsar, där man fortsätter att anklaga politiker och journalister för att tiga om problemen. Internet underlättar för hatmånglare, terrorister och andra att sprida sina budskap. Det innebär emellertid inte bara att därar får kontakt med varandra och kan skapa världsomspännande kontaktnät: det ger oss andra chansen att se vilka de är och läsa vad de skriver. Ja, såväl medborgare som Säpo kan faktiskt hålla koll på dem. Flashback får ofta kritik och framställs gärna som det värsta av det värsta på nätet. Där finns sjuka porrfantasier, galna konspirationsteorier och inlägg som är så extrema i sitt hat och sitt våldsförhållande att den första reaktionen hos de flesta människor är att bara skjuta detta ifrån sig. Men läser man lite mer i en del av trådarna så visar det sig att ingen kan säga vad som helst på Flashback utan att få mothugg. För varje nazisvärmare som häver ur sig sitt hat finns det påfallande ofta någon som ger svar på tal.

Vilket budskap sänder den som anser att vi inte ska tala om vissa frågor? Den som vill förbjuda vissa frågor väcker misstanken att

den egentligen inte tror på vad den själv säger. Förutom det uppenbart auktoritära i den sortens förbud, väcks framför allt misstankar kring motiven: att man själv är osäker på sin ståndpunkt, och misstänker att den onda sidan skall locka folket med sig om alla får uttrycka sina åsikter fritt. Det är en syn som underkänner medborgarnas rationella tankeförmåga och som inte verkar ha minsta förtroende för debattens förmåga att lyfta riktiga och hållbara idéer. Trots att jag inte alls ser tankeförbud eller internaliserad politisk korrekthet som några ideal, håller jag med om att språkbruket kan skapa stämningar som är destruktiva. Somliga debattörer har hänvisat till Victor Klemperers bok *LTI: tredje rikets språk*, som skildrar hur språket försköts och missbrukades i Nazi-Tyskland. Det är fascinerande otäck läsning om hur exempelvis judar systematiskt utdefinierades ur tyskheden genom ett perverterat språkbruk. Visserligen som läser Klemperer idag, i en svensk kontext, tycks emellertid missa att det stora problemet med nazisternas språkbruk inte bara var hur det infiltrerade det offentliga samtalet och styrde medborgarnas tankebanor: nazisterna förbjöd faktiskt opposition, kritiskt tänkande och yttrandefrihet. Deras språkbruk hade aldrig kunnat bli så dominerande i ett fritt samhälle där fria debattörer kunnat bemöta dem och där någon som Klemperer öppet och utan rädsla kunnat lägga fram sina analyser av hur språkbruket genomsyrats av ledarkult, antisemitism, utdefinition av alla man betraktade som avvikare och så vidare.

Faran ligger inte i vilka frågor vi ställer, utan i vilka svar vi kommer fram till. Problemet idag är de som inte nöjer sig med att vända sig emot dumma och lögnaktiga svar – sådana man kan undersöka, analysera, bemöta och förhoppningsvis övervinna. De som vill stoppa själva de känsliga frågeställningarna, eftersom de genom sin blotta existens anses destruktiva.

Idag försöker extremister tala och skriva på liknande sätt. Vi kan se det i de trådar på Flashback som startades till stöd för Anders Behring Breivik. Vi kan även se det hos Mohamed Omar och kretsen kring honom, som systematiskt använder ett propagandaspråk ärvt från nazismen, men som numera närmast är besläktat med det iranska, med ordet "jude" ersatt av "sionist". Men när de sprider sin propaganda, värvar efterföljare och bygger upp studiecirklar vet vi var vi har dem. Vi vet vilka de är, var de finns, vad de tycker och hur de arbetar för sin sak. Sedan går det tyvärr inte att förbjuda dem som dras till detta att ägna sig åt det, men de är, trots allt, försvinnande få, och det är bättre att de får verka öppet, så att man kan kritisera och bemöta dem, än att de skulle tvingas under jorden av åsiktslagar, tankelagar, yttrandefrihetsbegränsningar och så vidare.

När jag var yngre och brukade komma hem sent på nätterna, lyssnade jag ofta på närradio. Det var nästan alltid det ökända programmet Radio Islam som sändes, med sitt tal om sionister, om judendomen som en destruktiv religion (helt i linje med hur muslimhatarna reducerar islam till några Koranverser) och telefonväkterier där alla kritiker bemöttes med Ahmed Ramis insinuanta fråga "Du är jude va?". Det var ett gift som spreds av honom i radion. Giftigare då än det skulle ha varit idag, när så väldigt många olika kanaler ger alla möjliga typer av ideologer deras lilla plats i den halvoftentliga internetvärlden. När Ahmed Rami åtalades för hets mot folkgrupp fanns det under rättegången en del som försvarade hans åsikter. Men det fanns också somliga, särskilt från vänsterhåll, som försvarade hans principiella rätt att yttra sig fritt; med hänvisning till att om han förbjöds riskerade de själva att bli förbjudna i nästa led. Jag har inget till övers för dem som menade att han hade rätt, men däremot har jag haft en svårare brottning med de som försvarat hans principiella rätt att säga vad han vill. Min slutsats har varit att studera hatspråket närmare, lära

I TERRORNS TID

mig mer om konspirationsteorier och om historierevisionism. Jag har skrivit, samtalat, brevväxlat och gjort allt jag har kunnat för att motverka dessa idéer. Jag vill inte förbjuda ens dessa hatfyllda personer att sprida sitt gift, men jag förbehåller mig rätten att säga emot. Yttrandefrihet innebär inte rätten att stå oemotsagd, nämligen. Ahmed Rami är verksam än idag, och samarbetar nu med Mohamed Omar.

Ett samhälle som förbjuder åsikter och yttranden är ett omänskligt samhälle. Inget är så destruktivt för den mänskliga gemenskapen som hukandet, hycklandet, *double speak* som äter sig in i själen på hela nationer som lever under åsiktsförtryck. Jag har själv upplevt på Kuba hur detta att man inte öppet kan säga vad man vill förstör liv, skadar relationer och familjernas privatliv. Och det handlar inte om att alla egentligen skulle vilja gå ut och klaga på regimen. Men när ingen tillåts avvika från den "rätta läran" så är i praktiken alla förtryckta, även de som tror på, i det här fallet, den kubanska revolutionen. Ett Sverige där det bara skulle vara tillåtet att säga det rätta, sanna och goda skulle vara ett rent helvete att leva i, också för den stora majoritet som inte brinner av hat och förakt.

Som en vän till mig nyligen uttryckte det: "För de flesta av oss är politisk korrekthet inte att vårda sitt språk, utan att ansluta sig till åsikter som vid en viss tidpunkt anses passande men som man egentligen inte eller bara halvhjärtat delar. Eller framför allt att vilja smälta in i en 'politiskt korrekt' sfär. Är det bra att uppmäna till förställning när det gäller grundläggande samhällsfrågor, demokrati, mänskliga rättigheter?"

Jag menar att man bör beakta konsekvenserna av de idéer man förespråkar. Man ska såklart vara snäll, man ska inte vara rasist, man ska hjälpa gamla damer över gatan, man ska låta maten tysta mun och tiga i församlingen... Men hela idén om PK-tänkande leder fel. Det är en uppdaterad version av vad tidigare generationers rabulister skulle ha kallat kälkborgerligt bigotteri. Jag vill veta vad folk tycker, så jag vet var jag har dem. Men jag förbehåller mig själv rätten att säga emot dem jag tycker har fel.

En av de begränsningar somliga tycker att vi borde lägga oss är att vi ska hålla oss till att kritisera och diskutera "vårt eget" – men hur ska det avgränsas i vår globaliserade tid? Jag är döpt och konfirmerad i den svenska statskyrkan, men gick ur dagen efter det att jag fyllde 18 år. Men den tillhör mitt kulturarv, och jag vet "allt" man behöver veta om den. Eftersom jag gick i musikskola har jag också sjungit på konserter i alla de stora kyrkorna i Stockholms innerstad, samt en hel del runtom i landet. Men jag tillhör inte denna gemenskap idag. Har jag rätt att kritisera den? Ska en protestant kunna kritisera den katolska kyrkan, bara för att den också är kristen? Får man säga att man anser att Livets Ord och den typen av bokstavstrogen kristendom är motbjudande? Ja, jag antar att de flesta anser det.

Men hur är det nu med islam? Flera politiker har bedyrat att islam nu är en svensk religion, i den bemärkelsen att svenskar, invandrade, barn till invandrare, konverterade och så vidare, är muslimer. Jag tror att rätt få innerst inne tycker att islam är riktigt lika svenskt som gamla hederliga statskyrkan, men numera är den såklart åtminstone lika svensk som de svenska katolikerna, Hare Krishna, buddhisterna, Livets Ord, baptister, adventister och vad allt det kan tänkas finnas för läror i landet, som omfattas av svenskar.

Spår av tanken att man enbart bör kritisera "sitt eget" går att hitta i Torbjörn Tännsjös artikel "Ett öppet samhälle kräver ansvar för det egna ordet", som publicerades i DN i slutet av juli. Han skriver att kristendomskritik inte är problematisk i vårt land, men att man bör vara på sin vakt när det gäller islam. Jag tycker att det visst bör vara så att yttranden bör bygga på att man har kunskaper. En astrologs åsikter om stjärnorna är inte lika relevanta för mig som en astronoms. Och en hel del av dem som skriver om islam har en tämligen

gen inskränkt syn på denna världsreligion, som om den skulle kunna gå att reducera till en handfull godtyckligt utplockade citat ur Koranen. Men med tanke på att de bland åtminstone mina vänner, som har de största kunskaperna och som är mest kritiska mot vis-

sa aspekter av islam, för att inte tala om deras eftertryckliga avståndstagande från islamism, själva är svenska muslimer, undrar jag lite över hur Tännsjö avgränsar sitt "vi". Ingår exiliranier i det? Kurder? Araber? För mig

gör de det, och deras rätt att säga vad de vill om sitt kulturarv, liksom om mitt, är oförytterlig.

Jag är själv osäker på hur man ska lösa många av de problem som jag har berört här. Men jag är helt säker på att det är lika lönlöst att försöka förbjuda lögn och dumhet som det vore att förbjuda smuts. Ingen dera kommer att lösa någonting: smutsen kommer ändå alltid tillbaka, och lögnen och dumheten kommer att fortsätta att yttras. Ibland kommer de

Hela idén om PK-tänkande leder fel. Det är en uppdaterad version av vad tidigare generationers rabulister skulle ha kallat kälkborgerligt bigotteri.

rentav att få eget liv och leta sig in i debatter, förstöra viktiga samtal och förråa offentligheten. Men det enda sättet att stoppa dem är att hålla efter dem, att tvätta sig, städa, bemöta lögnen och dumheten och ständigt, ständigt arbeta på att vårt samhälles offentlighet skall vara öppen, konstruktiv och demokratisk.

Vi måste i en vital demokratisk offentlighet även klara av att ta i de svåra frågorna. Och ibland måste vi återvända till de mest grundläggande, och ställa saker på sin spets: Varför är det fel med dödsstraff? Varför är fri abort en självklarhet? Varför ska man kunna arva ekonomisk men inte politisk makt? Finns det något som kan kallas nationella angelägenheter? Är det skillnad mellan människor? Hur kan man säga att alla är fria, när inte alla har lika stora resurser? Hur ska man kunna skapa absolut rättvisa utan att samtidigt upphäva friheten? Finns det universella mänskliga värden, eller är till och med de mänskliga rättigheterna kulturbundna? Vad ska vi ha demokratin till?

För att karikera situationen så anser den tongivande liberala högern att läget är bra, att alla är fria individer och det är bara att köra på, medan vänstern menar att förutsättningarna är för olika, att alltför många är ofria, av ekonomiska och andra skäl, och att själva grundvalen för samtalen bygger på maktförhållanden och uteslutningar som gör att det offentliga samtalet egentligen är en chimär. Den mera konservativa borgerligheten beklagar vänsterns intellektuella hegemoni, dess akademiska och institutionella maktpositioner och att en människas ord inte värderas i sig, utan i relation till vem hon är – där fattiga, kvinnor, invandrare och så vidare per automatik tillmätts större trovärdighet; i teorin åtminstone. Vad vi behöver i detta land är mera öppenhet, mer debatt och fler gemensamma arenor, samt ett antal enkla spelregler: logiska, civilisatoriska, förnuftsbaseade, men ändå möjliga att ständigt ifrågasätta.

Det öppna samhället kräver att vi alla faktiskt är öppna, och att vi är beredda att ta striden för det vi tror på, hela tiden, överallt. Det öppna samhället är mycket mer ansträngande än det slutna. Den som inte är beredd att dela på den arbetsbördan, om det så må vara i "det godas" namn, är, i förlängningen, våra friheters fiende.

Torbjörn Elensky är författare. Hans senaste bok är *Luisas tupp – 100 kubanska bilder* (2008).

När våldet blir ett sätt att leva

Mänskligheten har knappast producerat en mer destruktiv version av sig själv än den nya tidens terrorister, vilka är övertygade om att de är utsedda att visa mänskligheten vägen till lyckoriket.

Av Heléne Lööw

Scenerna och vittnesmålen från katastrofen i Norge är svåra att värja sig mot. Bilder av barn och ungdomar som simmande försöker undkomma mördarens kulor fastnar på näthinnan och dröjer sig kvar, liksom insikten om den metodiska och ohyggliga kallblodighet som kännetecknar attentaten. I mångt och mycket tar orden slut och avgrunden öppnar sig. De fantasier som ständigt florerar i de extremistiska undergroundvärldarna på internet har plötsligt förvandlats till en ohygglig verklighet.

Det är ännu för tidigt att göra några mer djupgående analyser av vad som har skett och varför. Det finns inga enkla förklaringar, och vi bör värja oss mot sådana. En händelse av det här slaget kräver en djup och mångsidig analys – det är vi skyldiga offren. Men några reflektioner är ändå möjliga att göra.

De föreställningar om samhället som återfinns i Anders Behring Breiviks manifest återfinns på en mängd ljusskygga sajter på internet. Där odlas övertygelsen om en pågående "islamisering av Europa", där omtalas de etablerade politiska partierna som förrädare, vilka har sålt ut den västerländska civilisationen. Särskilt hätska är angreppen på socialdemokratin och liberalismen. Det är samhället och dess företrädare, politiker, byråkrater, medier, forskare och lärare, som är huvudfienderna. Det är dessa krafter som ligger bakom, uppmuntrar och möjliggör "islamiseringen". Med denna logik förvandlas de därmed till huvudmål i ett pågående krig.

Centralt för dessa internets skymningsvärldar är de ständiga re-

ferenserna till den kommande väpnade kampen, liksom tanken om en korrupt elit som undertrycker motreaktionen mot "islamisering". I Breiviks manifest målas bilden upp av det oundvikliga europeiska inbördeskriget, där aktivisterna inte har andra möjligheter än att gripa till vapen. Vi sägs stå inför ett inbördeskrig som inte kan sluta med mindre än att "förrädarna" har likviderats och de muslimer som inte har konverterat till kristendomen fördrivits. Särskilt viktiga i dessa utopiska visioner om historiens annalkande slut och inträdet i det utopiska lyckoriket, är referenserna till och myterna om de historiska krigargestalter som tidigare har visat vägen – i Breiviks fall antar de formen av kristna korsriddare. Om detta skriver Breivik i sitt manifest:

Many brothers and sisters have fallen already, the pioneers, the brave heroes, and the first to pick up their guns. We are the legacy of these first 'unknown' pioneers. We did not want this but we are left no choice. Armed struggle is the only rational approach.

Breviks manifest och miljöerna från vilka han har hämtat sin inspiration liknar i viss mån de grupper som den amerikanske forskaren Jeffrey Kaplan benämner som den femte vågens terrorgrupper. Vad som kännetecknar dem är inte bara drömmen om att skapa en ny utopisk värld, utan också föreställningen om att detta är möjligt under en livstid. För att uppnå denna dröm är ett massivt storskaligt dö- »

I TERRORNS TID

FOTO: BERIT ROALD/SCANPIX NORGE

Förödelse i Oslo efter explosionen den 22 juli. Huset till höger innehöll premiärminister Jens Stoltenbergs kontor.

FOTO: DEMOTIX/SCANPIX

dande inte bara nödvändigt utan ett eftersträvarsvårt medel för att nå det glorifierade slutet: lyckorikets ankomst. Våldet blir för anhängarna ett sätt att leva.

Breivik ser sig alltså som en försvarare av den västerländska kristna civilisation, vilken hotas av undergång. Men trots att det här finns kopplingar till den antimuslimska retorik som förekommer inom partier som Sverigedemokraterna och norska Fremskrittspartiet, bör man akta sig för att göra dessa partier ansvariga för det som har skett. Det är viktigt att vi värjer oss mot kollektiv skuldbeläggning – på samma sätt som när det gäller terrordåd som begås i andra ideologier och religioners namn. Distinktioner av denna typ är nödvändiga för den som verkligen är intresserad av att blottlägga de mekanismer som i sina mest extrema former leder fram till bombattentatet i Oslo och massmordet på Utöya.

Breivik tycks inte vara en företrädare för någon rörelse i egentlig mening. Även om han beskriver sig som del i en större sammanslutning, har han en ensamvargs karakteristika. Han kan därigenom ses som en exponent för vad som kallas det ledarlösa motståndets strategi. Detta kännetecknas av att en terrorattack begås av en enskild individ eller en mycket liten grupp, oberoende av en organisation uppbyggd kring ledare eller nätverk. Detta hindrar dock inte motivet till attacken från att vara i högsta grad ideologiskt och ligga i linje med de uppfattningar som finns inom olika extrema miljöer.

Många av dem som befolkar denna sorts lösliga nätverk ser sig som bärare av sanningen – en stigmatiserad sanning som anses förtryckas av ett omgivande fientligt samhälle. Andra ser sig som soldater i en växande motståndsrörelse. Eller som Breivik skriver: "We, the patriotic Europeans, will continue to effectively revolt against the 'Nazis of our time'; the cultural Marxist/multiculturalist elites, who are leading us to the cultural slaughterhouse by selling us into Muslim slavery."

En central del av motståndsrörelseretoriken är de ständiga referenserna till "krigarna", som ska "kliva fram ur skuggorna" och visa vägen för kampen. Av allt att döma ser sig Breivik just som en sådan. Politiska analyser blandas med mysticism och millenariska föreställningar om historiens slut – den annalkande apokalypsen,

slutstriden mellan "det goda" och "det onda", vilken ska resultera i uppkomsten av ett gudsrike – det "ariska tusenårsriket" eller någon annan utopisk vision om ett kommande lyckorike. Vid en given tidpunkt kan en Timothy McVeigh (Oklahomabombaren) eller en Anders Behring Breivik förvandla dessa föreställningar, vilka för de flesta i dessa miljöer stannar vid drömmar, till en ohygglig verklighet.

Långt innan ensamvargen eller den mindre gruppen omsätter sina tankar i praktisk handling, inleds dock en process där skiljelinjen bryts ner mellan myndigheterna, mainstreamkulturen och "de andra", det vill säga muslimer, judar, svarta, homosexuella eller vilken grupp det nu gäller. Allt blandas samman i ett konspirationsteoretiskt system, där aktivisterna distanserar sig alltmer, fysiskt såväl som mentalt, från det omgivande samhället. Samhället uppfattas bokstavligen talat som demoniskt. Att slå till mot dess olika ansikten blir i realiteten som att bekämpa Djävulen själv. I denna värld uppfattar sig aktivisterna som de utvalda krigarna i en hemlig motståndsrörelse, vilkas uppgift är att visa vägen för kommande generationer. Eller som Robert Jay Mathews, ledare för

Vi får inte fastna i övertygelsen om att de extrema politiska och religiösa föreställningarna är för evigt givna. De extremistiska idébildningarna modifieras och utvecklas.

den amerikanska vit makt-gruppen The Order, uttryckte sig i det avskedsbrev som han skrev innan han dödades i samband med FBI:s raid mot gruppens högkvarter 1984:

Jag visste igår natt att idag skulle vara min sista dag i livet. När jag gick till sängs såg jag alla mina älskade så klart, som om de var här med mig. Alla mina minnen passerade. Jag har varit en god soldat, en orädd krigare. Jag kommer att dö med att ära och förena mig med mina bröder i Valhall. För blod och ära, för tro och ras. För mina barns framtid. För mina förfäders gröna gravar.

Just detta att efterlämna ett budskap till världen är något som återfinns i nästan alla extrema grupperingar. Det kan vara i en form av en politisk eller religiös deklaration, som förklarar varför handlingen var nödvändig. Det kan vara genom en dokumentation av hur själva kampen har bedrivits eller i vissa fall en självbiografi. Breiviks manifest faller in i samtliga av dessa tre kategorier. Här återfinns den politiska och historiska analysen av samhällsutvecklingen – i detta fall den hotande "islamiseringen av Europa". I den delen av manuskriptet – ett hopkok av källor som Breivik inspirerats och fått sin världsbild bekräftad av – återfinns även den i de här sammanhangen vanliga beskrivningen av hur "folket" successivt genom propaganda har förlorat sin själ, degenererats och blivit uppfyllt av "självhat". Här beskrivs bland annat hur de ansvariga för denna "degenerering" genom hatspråk har försökt tysta oppositionen.

IBreiviks argumentation byter grupper plats – här är aktivisterna offren för hatbrott och hets från samhällets sida. Detta är typiskt för en europeisk trend hos extremnationalistiska grupperingar: att framställa sig själva som offer för en intolerant omgivning – som de "sanna försvararna av yttrandefriheten". Men Breiviks manifest fungerar även som en personlig dagbok över de vägval han har gjort, och som en praktisk instruktionsbok i

I TERRORNS TID

hur kampen ska drivas, hur bomber ska tillverkas och mediestrategier utarbetas. I sin utformning följer den mönstret från undergrundklassikern *The Anarchist Cook Book* och framåt. Egentligen är Breiviks manifest en rad olika böcker, enkelt sammanfogade med hjälp av modern informationsteknologi.

I olika extremistiska miljöer har det under lång tid funnits två tankar kring hur den väpnade kampen ska bedrivas. Den ena innefattar små terrorgrupper och den andra den ensamme attentatsmannen. Dessa föreställningar kommer till exempel till uttryck hos den amerikanske ideologen William Pierce, som fram till sin död 2002 var en av den moderna vit makt-rörelsens mest centrala ideologiska ledargestalter. Pierce skrev de bägge romanerna *Turner Diaries* och *Hunter*. Den förra kom att användas som inspirationskälla för bland annat den tidigare nämnda amerikanska gruppen The Order, det tysta brödraskapet, vilken var verksam på 1980-talet, men också för den svenska gruppen Vitt Ariskt Motstånd, som opererade på 1990-talet. Romanen beskriver hur "vita aktivister" skapar en motståndsrörelse för att slå tillbaka mot en värld kontrollerad av "den sionistiska ockupationsmakten". Det är en strid som utmynnar i apokalypsen, där alla "förrädare", judar och "mindervärdigare raser" utplånas och det ariska tusenårsriket inträder.

Hunter däremot handlar om hur en ensam, vit aktivist, "jägaren", startar sitt eget privata "raskrig" mot judar, medier, politiker och andra "ZOG-lakejer" och "rasförrädare". Hunter skulle kunna karakteriseras som en omvänd deckare, där den ensamma seriemördaren är bokens hjälte, det godas representant, medan de traditionella hjältarna inom kriminallitteraturen, såsom poliser och journalister, är representanter för ondskan. *Hunter* tillägnades den rasistiska seriemördaren Joe Franklin, som besatt av hat mot "blandraspar" och judar – bedrev sitt privata krig mellan åren 1977 och 1980. Han dömdes sedermera till döden för nio mord samt attentat mot synagogor.

Hunter och *Turner Diaries* har fått många efterföljare, även i Sverige. Böckerna fungerar både som underhållningslitteratur, propagandamaterial, ideologiska läroböcker och handböcker i hur den politiska kampen bör bedrivas. Det finns också ett juridiskt skäl till att skildra kampen i romanform: Hur åtar man en roman för uppvigling eller för att fungera som terroristmanual?

Ensamvargen som ideal och taktik är långt ifrån förbehållen rasideologiska miljöer, utan återfinns även inom den tidiga anarkismen, inom ockulta sekter och inom olika extrema religiösa grupperingar. Det är viktigt att komma ihåg att denna sorts undergroundmiljöer, oavsett ideologisk inriktning, är mycket komplexa och inte på något sätt enhetliga. Inom varje kategori ryms en mängd olika fraktioner med skilda uppfattningar om ideologi, val av kampmetoder och slutmål. Här pågår ständiga debatter, där idéer och föreställningar förskjuts och

bryts mot varandra. Jeffrey Kaplan liknar dessa ljusskygga grupperingar vid de kanariefåglar som gruvarbetarna tidigare tog med sig ner i gruvorna för att varna för kommande skalv. Och han påpekar att långt innan denna sorts idéer når mainstreamsamhället, har de debatterats, accepterats, förkastats och modifierats i dessa miljöer. På samma sätt påverkas givetvis dessa miljöer av det omgivande samhället och de strömningar som rör sig där. De existerar inte i ett vakuum.

Det finns många andra undergroundvärldar än dem från vilka Anders Behring Breivik har hämtat sin inspiration, som i mångt och mycket liknar hans egen – även om de ideologiska och religiösa föreställningarna är radikalt annorlunda. Till exempel har han långt mer gemensamt med 11 september-attentatsmannen Mohammed Atta än man kan tro. De är på många sätt varandras spegelbilder i sina tankar om det nödvändiga "heliga kriget" som skall resultera i historiens slut och i uppkomsten av det utopiska lyckoriket – även om de i det krig som de föreställer sig naturligtvis är varandras fiender.

Mänskligheten har knappast producerat en mer destruktiv version av sig själv än dessa människor som är övertygade om att de är utvalda att visa mänskligheten vägen till lyckoriket och som är beredda att överskrida alla gränser för att uppnå detta lyckorike i dess religiösa eller politiska form. Hur ohyggliga handlingarna än är motiveras de av att de tjänar ett högre syfte. De är "beklagliga men nödvändiga" för "mänsklighetens bästa". Och de som utpekats som fiender reduceras till icke-människor, till symboler för ondskan eller för de "förlorade förrädarna". På har tydligare uttryckt denna föreställning om att vara utvald att genomföra en ohygglig men för mänskligheten nödvändig plikt än SS-ledaren Heinrich Himmler. I sitt tal till SS-männen i Posen den 4 oktober 1943 påpekade han med hänvisning till förintelsen av de europeiska judarna: "Vi har fullgjort detta ytterst svåra uppdrag av kärlek till vårt folk, och vi har inte tagit någon skada av det i vårt innersta, i vår själ, i vår karaktär."

Internet har i hög grad förändrat det extremistiska landskapet med avseende på hur idéer uppkommer, utvecklas och sprids. Men vi måste också hålla i minnet att internet inte bara har skapat nya möjligheter att nå ut för de extrema grupperingarna. Det har också förändrat våra möjligheter att – ett knapptryck bort – få en uppfattning om vilka strömningar som rör sig i miljöer som tidigare var svåråtkomliga för omvärlden. Vi har en historiskt unik möjlighet att – om vi verkligen vill – se vad som rör sig i dunklet innan det exploderar i offentligheten.

Vi måste i studiet av dessa undergroundvärldar, av vad de i sina mest extrema former är kapabla till och hur de korsbefruktningsvarandra, förmå att hålla mer än en hotbild i huvudet samtidigt. Vi får inte fastna i övertygelsen om att de extrema politiska och

religiösa föreställningarna är för evigt givna. De extremistiska idébildningarna modifieras och utvecklas. Nya uppstår som är kombinationer av gamla och som därför ibland kan innehålla oväntade ideologiska kombinationer. Därför är det viktigt att inte hamna i fördomsfulla föreställningar om hur "terroristen" eller "extremisten" ser ut. Han eller hon motsvarar sällan den förväntade stereotypen.

Heléne Löfow är docent i historia vid Uppsala universitet

Att förklara en massmördare

Frågan är hur långt man ska dra paralleller till högerextremism om Breivik visar sig vara ett isolerat fall. En psykologisk dimension kan vara lika viktig som islamofobi och främlingsfientlighet för att förklara varför dåden inträffade.

Av Magnus Ranstorp

Terrorism är alltid svårförutsägbar. Den är lika vidrig och chockartad vid varje tillfälle. Det kraftiga sprängdådet i hjärtat av norska regeringskansliet kombinerat med massakern av försvarslösa ungdomar på Utöya var särskilt monstruös: en feg våldshandling av en islamofobisk terrorist, en massmördare med en skev världsbild och tydliga personlighetsstörningar. Även om de allra flesta terrorister klassas som psykologiskt normala, måste Anders Behring Breivik vara en av historiens mest onormala terrorister. Hans försvarsadvokat beskrev honom dagarna efter häktningen som en person med "våldigt, våldigt" annorlunda verklighetsuppfattning än oss andra. Men Breivik är också en illusionist som väver samman fantasi och verklighet.

Till exempel kördes Breivik till Oslos universitetssjukhus dagen före hans häktningsförhandling vid Oslo tingsrätt för att röntgas, eftersom han i förhör har hävdade att han har svalt en utlösarmekanism till en fjärrstyrd bomb. Inget hittades. Inte heller har man funnit några bevis för Breiviks påstådda sammansvärjning av korstågsriddare utspridda över Europa och med två terrorceller i Norge. Inga andra medsvurna konspiratörer har uppdagats – inte ens hans virtuella inspiratör och mentor *Fjordman* sitter häktad. Inga rapporter finns om förhör med representanter för de högerextrema, hatspyende patrask som gömmer sig bakom anonymiteten på internet.

Ingen vet vad som är fantasi eller verklighet i denna marionettföreställning där Breivik både författat manus och drar i trådarna. Illusionen finns där, liksom ovissheten: Lurar fler Breivikkopior i skuggorna, redo att dra på sig tempelriddardräkten och ge sig ut i en massmördarorgie där tusentals offer ovetandes står på tur? När inte ens Breiviks hemliga koder som finns inbyggda i manifestet – medvetet utformade för att upptäckas av både medier och polis –

mynnar ut i identifiering av medkonspiratörer till terrordådet borde man fråga: Hur långt ska man dra paralleller till den nypopulistiska högerextremismen, om Breivik visar sig vara ett isolerat fall?

Fragment ur Breiviks manifest 2083. *A European Declaration of Independence* portionerades ut av journalister de efterföljande veckorna. Manusets innehåll en nästan outtömlig källa till mediala vinklingar. Ju mer man läser av manifestet – som är mycket tråkigt och anti-intellektuellt – desto mer förstärks känslan av att en psykologisk dimension kan vara precis lika viktigt som förklaring till varför dåden inträffade, som de högerextremistiska, islamofobiska och främlingsfientliga ideologiska dragen.

Från internet köpte Breivik en färdiggjord ideologisk idévärld rakt av – utan reflektion, perspektiv eller självkrassan. Centralt är den absurda tanken om Eurabia, där smygislamisering förgör det västerländska samhället genom en matematiskt ologisk massinvandring som konspiratoriskt främjas av en elit av "kulturmarxister" och "landsför-rädare" elit inom politiken, media och universitet. Detta ideologiska tankegods har länge frodats i många välkända högerextremistiska forum på nätet. Här korsas olika konspiratoriska idéer med statistik och svartvit argumentation.

Den idévärld som Breivik plagierat är således välkänd inom vissa högerextrema kretsar. Vad som skiljer Breivik från andra extremister är handboken i terror samt dagboksanteckningarna som följer: en otäck resa in i hans tankevärld där minutiösa förberedelser kulminerar i ett massmord. En dialog förs mellan Breivik och läsaren, som får ta del av en narcissistisk fantasivärld, antagligen tillkommen under maniskt författande och klipp-och-klistrand dagar och nät-

I TERRORNS TID

The Perfect Storm.

FOTO: EVERETT COLLECTION/IBL

ter. Uppenbarligen har dessa varvats med rollspel på datorn. Precis som Breivik konstruerar sin World of Warcraft-avatar konstruerar han också sin egen rollfigur i verkligheten: en kraftfull individ som kan möta och besegra alla faror.

Breivik plagierar idéer, ideologier och fakta som han kommer över på internet och fogar målmedvetet samman dem. Man förstår att han helt har försvunnit in i sin egen värld. Där ingår drömmen om att framträda i rättssalen iklädd sin medaljdekorerade uniform: en amerikansk marinkårsuniform med ett hopplock av slöjband och medaljer. Där finns även ett poängsystem för avrättningar; gravstenar som återger tempelkorsridarens historiska legitimitet; idéer om martyrskap, proportionalitetsprinciper om våld och annat inspirerat från al-Qaidas idévärld och *modus operandi*.

Men det blir märkligare än så. De självbiografiska beskrivningarna omfattar aggressiva utfall mot Breiviks egen familj, där promiskuöst sexuellt beteende av namngivna familjemedlemmar och vänner tas till intäkt för social konservatism. 1950-talet beskrivs som en gyllene tidsålder för kärnfamiljen, där pappan arbetar och mamman stannar i hemmet med barnen.

Breivik anger själv i manifestet hur länge man idealiskt bör låta barn vara på dagis. Frestelsen är stor att analysera hans egna familjeförhållanden.

Det hedrar normmännen att de inte har lockats in i Breiviks föreställningsvärld. Ondska, hat och hämndbegär har ersatts av nationell samling där öppenhet, demokrati och medborgerlig värme ska kväva Breiviks intentioner. En 22 juli-kommission ska kartlägga händelseförloppet; Europol har tillsatt en 50 man stark grupp som ska utforska icke-islamistisk terrorism i Skandinavien och eventuella förgreningar till resten av Europa. Man tar högerextremism på största allvar. Samtidigt som man, efter dåden i Norge, från Europols sida understryker att "hoten från islamistiska extremister fortfarande är aktuella".

Hur hänger detta ihop med Europols årliga TE-SAT-rapport som svenska samhällsdebattörer tar till intäkt för att islamistisk terrorism är ett hjärnspeke som har lett till antidemokratiska lagar och "häxjakt" på muslimer? Argumentation repeteras ofta: islamistisk terrorism utgör enbart 0,3 procent av alla terrorbrott inom EU.

Statistiken återspeglar dock inte Europols övergripande bedömning. Samtliga EU-stater hävdar att islamistisk terrorism fortfarande utgör ett av de allvarligaste hoten. Säkerhetstjänster har fokuserat på avvärjning av terrorplaner – terrorplaner som *alla* har varit al-Qaida-inspirerade. Bara inom Storbritannien, som inte rapporterar till Europol vilken typ av terrorism som förhindras, har 235 individer med anknytning till al-Qaida dömts och fängslats sedan 2001. Över 200 tyska medborgare har anslutit sig till talibanstyrkor eller al-Qaida-relaterade träningsläger i pakistanska Waziristan.

Misslyckade terrorplaner som självmordsdådet i centrala Stockholm eller gripandet av de fyra svenskarna i Köpenhamn för terrorplaner mot *Jyllands-Posten* illustrerar en växande hotbild här hemma. I vårt grannland Danmark avvärjer man al-Qaida-relaterade terrorplaner varje år – senast i julas med fyra svenskar som har väntat på rättegång. De senaste fyra åren har danskarna haft fyra stora rättegångar mot islamistiska terrorister och på två år har fyra allvarliga planer, med kopplingar till Pakistan eller Somalia, mot *Jyllands-Posten* avvärjts.

Europols TE-SAT-rapport omfattar även högerextremism. Också här är emellertid bilden skev. Enligt rapporten inträffade inga högerextremistiska terrorbrott under 2010. Självfallet vet vi icke desto mindre att högerextremism utgör ett mycket allvarligt hot mot vår gemensamma värdegrund och demokrati.

Wolfgang Petersens film *The Perfect Storm*, som handlar om en fiskebåt mitt ute i Nordatlanten i århundradets storm, illustrerar dilemmat att förutspå huruvida terroristen Breivik skapades av en sällsynt samverkan av extrema förhållanden eller om han representerar en framtida våg av högerextremistisk terrorism.

Vad som dock är säkert är att Breiviks terrorbrott utlöst en våldsam samhällsdebatt om kausalitet. Samma polariserande retorik – om stigmatisering av muslimer och om kollektivt skuldbeläggande – används paradoxalt nu omvänt om högerextrema politiska partier. Oavsett var debatten landar är det glädjande att se en svensk regering som handlar framsynt och kraftfullt på bred front mot *alla* former av våldsbejakande extremism. Det kommer vi med säkerhet att behöva dels för att bättre bemöta polarisering i samhället, dels om vi drabbas av terrorism i framtiden.

Magnus Ranstorp är forskningschef vid Försvarshögskolan.

Den engelske filosofen **Roger Scruton** anser att miljörelsens globala budskap och inriktning leder till panikreaktioner och en uppgivenhet om framtiden. Genom att istället koncentrera sig på lokala och nationella problem kan man skapa ett djupare medborgerligt engagemang och ansvarstagande för miljön.

Av Mats Wiklund

» Lokala lojaliteter räddar miljön«

Roger Scruton är engelsman, konservativ och filosof. Det borgar för en hållning till samhällsutvecklingen som tar fasta på en försiktighetsprincip: förändringar måste ta hänsyn till vad som visat sig fungera. Det innebär i sin tur att man gör bäst i att förhålla sig skeptisk till idealister och optimister. Världsförbättrare vill väl, men de har visat sig fullt förmögna att driva sig själva och sin omgivning i fördärvet. (Scruton har mycket riktigt skrivit boken *The Uses of Pessimism. And the Danger of False Hope*.) Utan förståelse och respekt för traditioner och det förflutna är människor dömda att begå våld och övergrepp. De saknar en värdegrund, en lojalitet med de ansträngningar som gradvis byggt upp mänskliga relationer och politiska institutioner. För Scruton är därför utopier, nazism, fascism och kommunism intimt sammankopplade med statens makt och anspråk. Motkraften heter förnuft och ansvarstagande i smågemenskaper.

Det lokala, hembygden, blir då central för framväxten av en civilisation som grundas på hänsynstaganden, band och lojaliteter. Eftersom människan aldrig varit, inte är och aldrig kommer att bli perfekt krävs att vårt handlande begränsas av social kontroll, av en insikt om att det får konsekvenser för hur vi lever våra liv.

Denna klassiskt konservativa utgångspunkt tillämpar Roger Scruton i sin senaste bok, som kommer ut på senhösten, *Green Philosophy. How to Think Seriously About the Planet*. Miljörelsens vänsterperspektiv, tron på internationella avtal och förlitandet på experter, borde ersättas av en politik som baseras på lokala och nationella identiteter. Vi måste börja lösa miljöproblemen på hemmaplan. Endast då kan människor förmås att ta ett ansvar för jordens överlevnad.

Jag intervjuade Roger Scruton på årets Engelsbergsseminarium om politik och ideologi.

Mats Wiklund (MW): I din bok skriver du att miljöproblemen "verkar så omöjliga att lösa att vi hoppar från åsikt till åsikt, fullt övertygade om att domedagsprofeterna har rätt eftersom ingen kan

vara så dyster utan skäl". Varför verkar det så omöjligt att göra något åt miljöproblemen?

Roger Scruton (RS): Det beror framför allt på klimathotet. Det är något som vi aldrig tidigare haft att göra med. Och det är väldigt lätt att skrämma människor med. Alla frågar sig "vad kan jag göra?", eller "vad kan min regering göra?". Klimathotet utlöser panikreaktioner. Domedagsprofeterna kan ha rätt, men panikreaktioner leder aldrig till genomtänkta och rationella lösningar. Att fortsätta på den här inslagna vägen blir väldigt svårt.

MW: Du verkar anse att svårigheterna ligger på systemnivå. Att de stora aktörerna, regeringar, byråkratier och internationella organisationer, till största delen sätter sina egna intressen främst.

RS: Nu tycker jag att du tar i. Men klimathotet har blivit en industri för akademiker, olika organisationer och konsulter som erbjuder sina tjänster. De har noterat de kollektiva panikreaktionerna och gjort karriär på dem. Det finns otroligt många klimathotsexperter och välfinansierade universitetsinstitutioner, men också privatpersoner och regeringar, som inte producerar något som helst av värde. Det enda som kan vara av värde är solid vetenskaplig forskning om ren energi. Och det kräver en helt annan typ av investeringar.

MW: Men om man tittar på olika organisationer, till exempel Greenpeace, som ägnar sig åt klimathotet kan man konstatera att där faktiskt finns experter. Många människor resonerar därför: "De har kunskaper som inte jag har. Mitt enda hopp är att sätta min lit till dem, eftersom de är de enda som är kapabla att lägga fram en plan för att rädda vår planet." Säger du: "Nej, det kan de inte"?

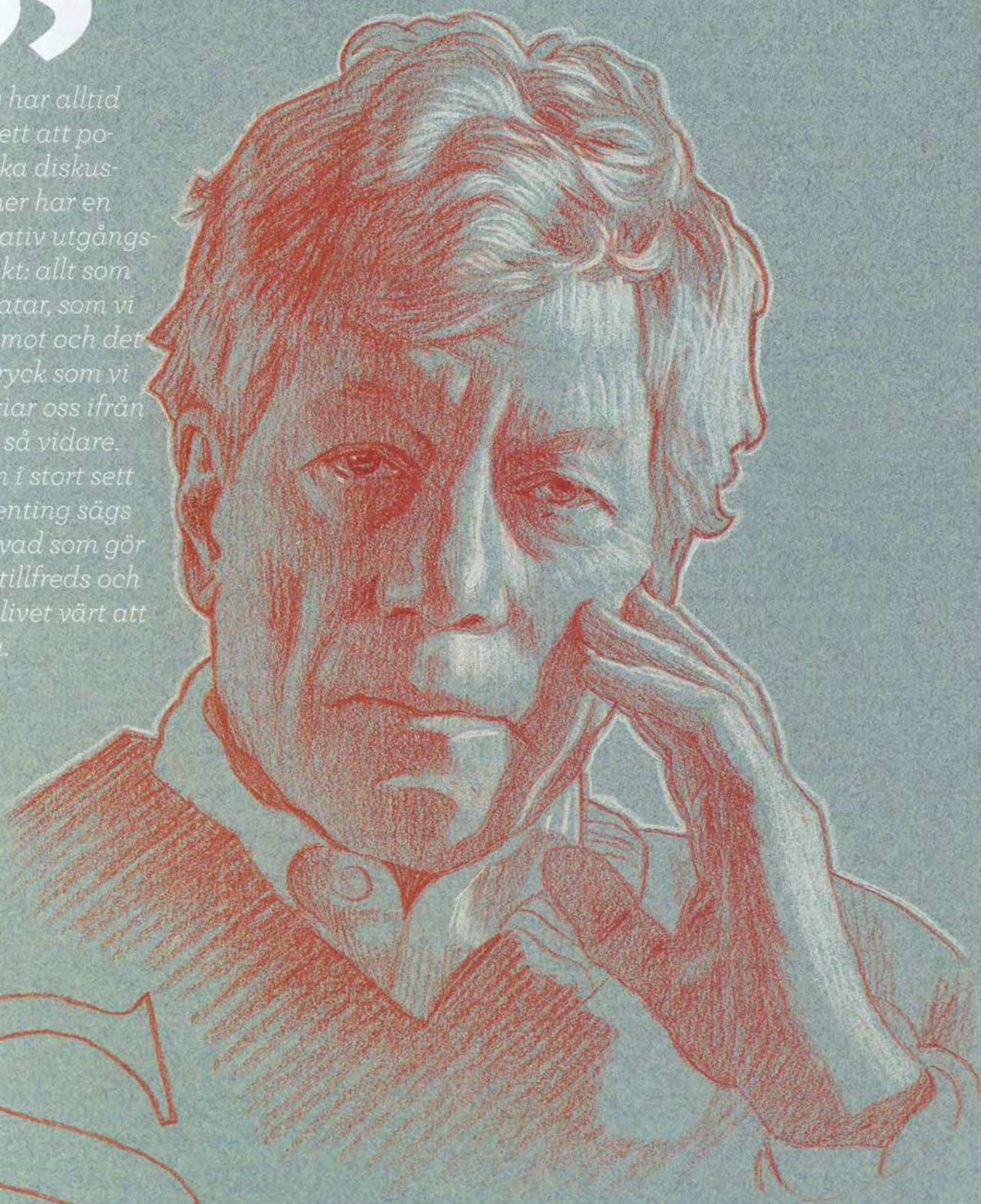
RS: Jag säger att man ska hysa skepsis mot sådana vars expertis till största delen är självutnämnd. Deras kvalifikationer baseras på kriterier som de själva definierar. När de väl testas mot verkligheten, inför katastrofer, visar de sig ofta sakna kunskap. Naturligtvis finns det mycket att lära, och naturligtvis finns det många kunniga människor som engagerar sig. Men vi förstår problemen i grova drag och att de inte kan lösas så enkelt.

Klimtathotet utlöser panikreaktioner. Domedagsprofeterna kan ha rätt, men panikreaktioner leder aldrig till genomtänkta och rationella lösningar.

”

Jag har alltid
ansett att po-
litiska diskus-
sioner har en
negativ utgångs-
punkt: allt som
vi hatar, som vi
är emot och det
förtryck som vi
befriar oss ifrån
och så vidare.
Men i stort sett
ingenting sägs
om vad som gör
oss tillfreds och
gör livet värt att
leva.

Scruton

MW: Låt mig bara få ett klargörande: Du anser väl att det existerar en global miljökris?

RS: Det finns många lokala miljökriser och det kan mycket väl finnas en global kris i form av klimathotet. Jag accepterar inte klimathotsskeptikernas argument – de verkar inte vara grundade på vetenskaplig forskning. Men jag noterar samtidigt att den andra sidans panikreaktioner inte heller är särskilt välgrundade. Och det är inte min sak att ta ställning. Men om det finns en global miljökris måste vi gå till dess ursprung som, enligt experterna, är utsläppen av växthusgaser. Alltså måste vi hitta en annan energikälla, eftersom människor inte kommer att använda mindre energi för att lösa miljöproblemen. Det är där man ska lägga ned all kraft, inte på meningslösa internationella avtal och liknande.

MW: Eftersom problemen inte kan lösas globalt eller av överstatliga institutioner, vad föreslår du?

RS: Låt oss börja med en insikt: den globala uppvärmningen är inte det enda miljöproblemet. Vi borde studera de problem som vi redan har tagit oss an och löst och fråga oss vad det är med människan som gör det möjligt för henne att lösa miljöproblem. Det är därför som jag har utvecklat min teori om oikofilia som också skulle kunna beskrivas som en teori om lokala lojaliteter (*local attachments*). Det är missbruket av de lojaliteterna som ligger bakom många av dagens problem, till exempel skövlingen av Amazonas regnskogar eller den katastrofala miljöförstörelsen i Kina där artificiell tillväxt uppnås genom att naturresurser slösas bort och människors boendeformer utplånas. Kina är som vi vet ett land som inte känner sig förpliktigt att följa internationella avtal. Ja, vi ska fortsätta att föra samtal på internationell nivå, men vi borde ta itu med våra egna problem, ta ett medborgerligt ansvar enligt principerna i oikofilia. Det betyder att man återupprättar tilltron till lokala och nationella sammanslutningar och identiteter: allt det som gör det möjligt för människor att göra genuina uppoffringar. Vi vet också att om energiproblemet ska lösas så kommer det att ske i USA. Det är det enda landet i världen där investeringar av det slaget kan fungera. Vi borde uppmuntra dem till det men också uppmuntra våra egna forskare att delta. När väl en billig och ren energikälla upptäcks är jag övertygad om att amerikanerna kommer att göra den tillgänglig i resten av världen. Jag har ännu inte sett ett övertygande alternativ till att en sådan politik lanseras av någon miljöorganisation.

MW: Okej. Så genom att verka i det lilla, genom att ta oss an problem i sin vardag och ta initiativ på lokal nivå kommer människor att motiveras till engagemang och aktiviteter? Istället för att som nu sätta sin lit till anonyma, överstatliga institutioner och byråkratier?

RS: Ja, det är min uppfattning. Människor har försatts i en situation där de tycker att allt känns hopplöst. Det är därför som jag är helt emot vindkraftsparker. De är bara låtsaslösningar på energiproblemet samtidigt som de förstör människors hembygd och deras underliggande övertygelse om att detta är en vacker värld som vi måste bevara. Om lösningen ligger i att göra världen ful så kommer det att få till följd att man också tar käl på viljan att ta ett ansvar.

MW: Så detta är vad du skulle vilja beskriva som en konservativ hållning?

RS: Ja.

MW: Jag tycker att det är intressant att du tycker att miljörelsen borde hålla med dig. Du anser att konservativa och miljöaktivister borde kunna mötas, finna gemensamma nämnare och bygga koalitioner. Men de flesta inom miljörelsen skulle aldrig kalla sig konservativa eller vilja kopplas samman med en konservativ hållning till miljöhoten. Jag har en teori om varför det är så. Låt mig citera dig: "Miljövård och konservatism (*conservation och conservatism*) är två aspekter på en långsiktig politik att hushålla med resurser för att försäkra sig om förnyelse." Men så fortsätter du: "Dessa resurser inkluderar ett socialt kapital inorporerat i lagar, sedvanor och institutioner". Men kan det inte vara så att många i miljörelsen inte godtar premissen att man måste acceptera ett socialt kapital inkor-

FOTO: IBL BILDBYRÅ

FOTO: IBL BILDBYRÅ

Tre miljöförstörare och en förstörd miljö.

porerat i lagar, sedvanor och institutioner för att rädda miljön? De skulle mycket väl kunna hysa uppfattningen att lagarna, sedvanor och institutionerna är vad som ligger bakom miljöproblemen.

RS: Ja, de kan mycket väl hysa den uppfattningen. Men i så fall borde de säga det och ställa sig frågan: "Varifrån kommer socialt kapital och på vilket sätt är det bra?" Men det ser jag inte en ansats till i deras skrifter. I England, till exempel, har miljöskyddet utvecklats ur vår sedvanerätt som är ett underbart stycke socialt kapital och som växt fram oberoende av staten ända sedan mitten av 1800-talet. Det är sedvanerätten som återopats av vanliga medborgare för att hejda utsläpp och tvinga företag att ta ett ansvar. Miljörelsen måste ta det argumentet på allvar, men gör det inte. De säger ingenting om lagen eller de småskaliga institutioner som människor har använt sig av i det förflutna.

MW: Miljörelsen drog ju igång i slutet av 1960-talet och i början av 1970-talet av hippies och alternativa, progressiva individer som verkligen tyckte att "small is beautiful". Det borde alltså inte vara främmande för dem.

RS: Nej, det borde det inte. Men de har inte varit villiga att lära sig. Det är en blandning av intellektuell slapphet och fördomsfullhet. Sedan har de alltid känt sig lockade av en outsider-attityd. De har alltid velat stå utanför det borgerliga samhället och kritisera det. Därför är de starkt miljöpositiva aspekterna av det borgerliga samhället främmande för dem.

Äktenskap och varaktiga familjer är institutioner som bidrar till ett hushållande av jordens resurser. Men det finns inte med på deras dagordning.

MW: Låt mig ännu en gång citera dig: "En konservativ politik är angelägen om att bevara och reparera homeostatiska system, system som är självkorrigering inför destabiliserande förändringar. Marknader är homeostatiska system; det är även traditioner, vanor, och sedvanerätt." Men vissa skulle kanske anmärka att problemet

FOTO: IBL BILDENVA

FOTO: IBL BILDENVA

är att dessa system inte förmår anpassa sig tillräckligt snabbt inför destabiliserande förändringar?

RS: Ja, det är möjligt. Varje homeostatiskt system är beroende av ett sammanhang och om det sammanhanget, den kontexten, destabiliseras kan systemet mycket väl upphöra att vara homeostatiskt. Men faktum är att de utsatts för en medveten förstörelse. De har inte utsatts för ett tryck utifrån som de inte förmått att införliva. Familjen har slitits itu av en explosion av egenintresse. Sedvanerätten har underminerats av EU:s regleringssystem som inte är homeostatiska. EU saknar ett förfarande inom sina institutioner som gör det möjligt att korrigera misstag så fort de gjorts.

MW: Du anser att stat och regeringar har en roll att spela för att uppmuntra människor till engagemang. Kan du ge ett konkret exempel?

RS: Det är alldeles uppenbart att det politiska manöverutrymmet är begränsat, eftersom så mycket beror på vad människor själva är villiga att göra. Men en sak som regeringar kan göra är att kontrollera invandringen. Det har de inte gjort utan har snarare, i alla fall vänsterregeringar, ägnat sig åt ett slags radikalt experimenterande. Befolkningar kan absorbera invandrargrupper, men bara i en viss takt. Medborgarna har litat på sina regeringar att skydda deras känsla av nationell tillhörighet och nationellt oberoende, men det har inte regeringarna gjort. Vi ser nu en politisk förändring i Storbritannien, men den kommer sent. Jag antar att det också kommer att ske i Sverige, med tanke på erfarenheterna från Malmö och så vidare. Regeringar kan också göra sig fria från internationella avtal som binder upp dem. Ta regleringen från EU att livsmedel måste förpackas i sitt ursprungsland. Något som fått till följd att världen fyllts av plast. Det är en absurd reglering som inte kan korrigeras. Regeringar skulle visserligen kunna säga att de insett miljöaspekterna av regleringen och därför kommer att upphäva den. Men de vågar inte stöta sig med byråkraterna. Regeringar skulle kunna fatta beslut om att för-

bjuda fiske där fortplantning sker. Det är vad alla hoppas men politikerna har ödslat tid på olösliga problem. Storskaliga projekt på internationell nivå ska bara genomföras om de är beroende av nationell och lokal medverkan och där parterna har råd att ta kostnaderna. Ett sådant exempel är Montrealprotokollet för att skydda ozonskiktet. Här stod en alternativ teknologi till förfogande och länderna hade råd att följa avtalet. Det är den sortens avtal som vi borde försöka få till stånd för att skydda haven från utfiskning.

MW: Kan du säga något om hur idén till och koncipieringen av begreppet oikofili uppstod?

RS: Jag har alltid ansett att politiska diskussioner har en negativ utgångspunkt: allt som vi hatar, som vi är emot och det förtryck som vi befriar oss ifrån och så vidare. Men i stort sett ingenting sägs om vad som gör oss tillfreds och gör livet värt att leva. Den kristna inställningen att kärleken gör livet värt att leva står inte längre på dagordningen. För politiska teoretiker är kärlek en form av diskriminering och vi lever i ett samhälle som inriktas på icke-diskriminering. Kärlek är ett hot.

MW: Om man älskar någon innebär det samtidigt att det finns andra som man inte älskar?

RS: Just det. Man omger sig med en ständigt växande grupp av människor och saker som är viktiga för en och som man vill försvara. Den aspekten av den mänskliga naturen borde vi studera, eftersom den är det enda skälet till att vi befinner oss här. Psykologer och filosofer, till exempel Hegel, har gjort det. Var man är rotad och var man verkar, ens hem, ger upphov till lojaliteter och band människor emellan. Vi borde studera hur känslan av hemhörighet kan användas för att skydda miljön. Jag utvecklade min teori om oikofili, kärleken till hemmet, som en beständig del av människans själ (*the human spirit*) som ger upphov till en vilja att göra uppoffringar för både människor och den värld vi lever i.

MW: När du och Maria Wetterstrand medverkade här på seminariet frågade samtalsledaren: Men vad ska man göra åt alla människor som inte är rotade, som saknar hem och hembygd?

RS: Och de är många. Dessa människor har två hem: det som de längtar efter, som de lämnat. Och så det där de nu lever. Och vad vi måste försäkra oss om är att de verkligen lyckas skapa sig en hemkänsla som är förenlig med vår. Den processen har, som vi vet, varit mycket lyckosam i USA.

MW: Som god konservativ hyser du en pessimistisk inställning till politiker och politikens möjligheter. Å andra hand måste du vara optimist i övertygelsen om att egenintresset kommer att få människor att göra det rätta för att rädda miljön. Du talar i din bok om att vi kan börja lösa problem genom att "göra bruk av vår moraliska uppsättning". Varför skulle vi det?

RS: Egenintresset är inte den enda mänskliga drivkraften. Naturligtvis finns det gränser för människans förmåga att hysa medkänsla och sympati. Hur man än väljer att beskriva saken står det klart att vår karaktär utvecklats utifrån förutsättningar som inte längre existerar. Vad som var bra för människan som jägare och samlare vore idag bara destruktivt. Men vi har utvecklat en civilisation som gör det möjligt att ändra sig. Det går inte att förneka att oavsett vilken form av intellektuell och moralisk hållning vi förfogar över har den hämtats från en särskild civilisation och ett särskilt sammanhang. Jag är på det hela taget kantiansk i min människosyn: det finns en mänsklig natur som grundas på förnuft och självmedvetande. Konfucianismen talar om *li*, respekt för de döda, för ett sammanhang och en ordning. Detta, som är mycket positivt för miljön, förstördes av Mao och marxismen som sätter utveckling före allt annat. Om det finns något som förstört miljön är det just att låta sin filosof uppstå ur framtiden snarare än ur det förflutna.

MW: Och det är därför du tillämpar konservativa tänkare som Hobbes och Burke på dina resonemang om det förflutna och samtiden?

RS: Det förflutna är känt. Och det är genom att respektera det förflutna som vi kan lära oss att respektera framtiden. ✱

Viljans optimism, känslans pessimism

Antonio Gramscis tänkande har fortsatt att inspirera både marxister och icke-marxister. Inte minst beror det på hans klarsynta och kompromisslösa undersökning av maktens villkor.

Av Svante Nordin

Marxismen är död. Men många av de författare som brukat hänföras till "västmarxismen" lever fortfarande. Walter Benjamin och Theodor Adorno studeras med större allvar än någonsin. Något liknande gäller om Antonio Gramsci. Om detta vittnar bland annat det faktum att hans berömda *Quaderni del carcere*, hans fängelseanteckningar, nu för första gången är under utgivning i fullständig engelsk översättning, utgiven av Joseph A. Buttigieg av Columbia University Press (de tre första delarna av *Prison Notebooks* kom i år i pocket).

Kommunismen är komprometterad, förvisso. Men Antonio Gramsci ter sig inte på samma sätt komprometterad trots sin ledande ställning inom det 1921 bildade Italienska kommunistpartiet. Orsaken är lätt att finna. Hans "oskuld" garanterades genom att han 1926 häktades av Mussolinis fascistiska regim och i praktiken tillbringade resten av sitt liv fram till sin död 1937 i fängelse. På så vis "räddades" han politiskt genom att inte dras in i någon stalinistisk exilpolitik i Moskva, annars ett sannolikt öde. Han räddades även intellektuellt, genom att inte tvingas ägna sig åt dagspolitiska skrivelser inom den Kommunistiska internationals ramar. Istället kunde han ägna sig åt de högst privata fängelseanteckningar som utgör den livskraftiga delen av hans litterära kvarlätenhet. Att han skrev under Mussolinis regim var inget hinder för hans intellektuella frihet. Den skulle ha försvunnit om han skrivit under Stalins.

Fängelseanteckningarnas publikationshistoria, skildrad i Buttigiegs inledning, är fascinerande. De efterlämnades vid författarens död i 29 anteckningsböcker. Svägerskan Tatiana Schucht tog hand om dem och smugglade ut dem till Moskva. Efter kriget sändes de tillbaka till Italien där *Quaderni del carcere* gavs ut i sex volymer, varav den sista gavs ut 1951. Materialet var kaotiskt, Buttigieg talar med rätta om en "labyrint". Gramsci började skriva i en anteckningsbok, avbröt sig för att påbörja en annan, gick tillbaka till den första, påbörjade en tredje och så vidare. Anteckningar, citat och reflexioner kastades ner i haller om buller,

i åtminstone skenbar ordning. De första utgivarna försökte bringa reda i det hela genom att ordna materialet under rubriker: "Den historiska materialismen och Benedetto Croces filosofi", "De intellektuella och organisationen av kulturen", "Anteckningar om Machiavelli, politiken och den moderna staten" och så vidare. Detta pedagogiska arrangemang var säkert en förutsättning för det stora genomslag som Gramscis fängelseanteckningar genast fick i den intellektuella debatten i Italien. Gramsci blev strax den italienska kommunismens husgud. Hans tankar utgjorde en av utgångspunkterna för den så kallade "eurokommunismen", när denna formulerades några årtionden senare. I de marxistiska diskussionerna, och inte bara i dem, utgjorde Gramscis idéer en ständig referenspunkt.

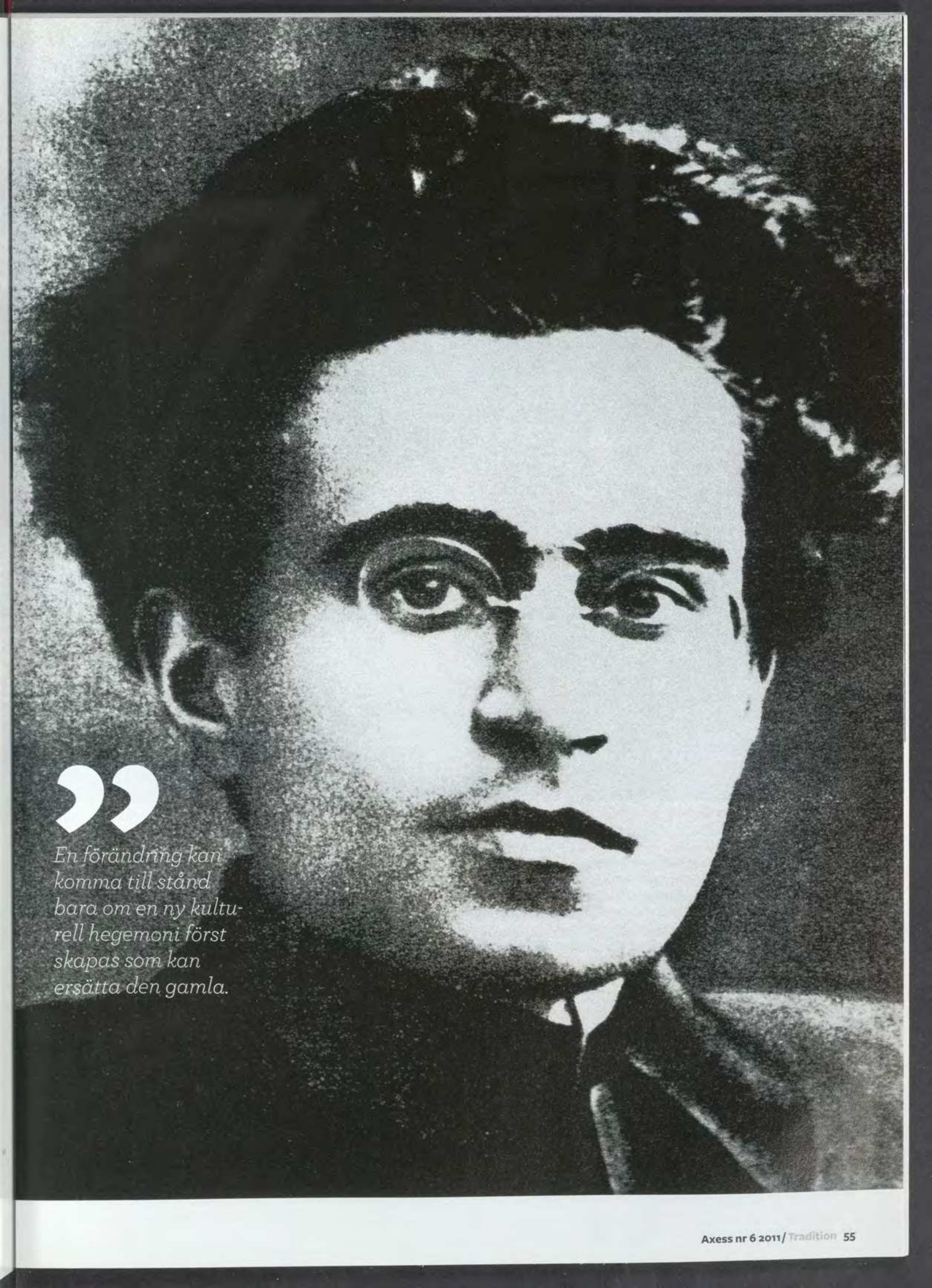
Även om stoffets uppdelning under teman i den första utgåvan av *Quaderni del carcere* säkert var nödvändig för att göra det hela fullt begripligt och möjligt att smälta tedde den sig filologiskt otillfredsställande. Filologin liksom filatelin värderar det faktiska – feltrycket blir minst lika intressant som den felfria versionen. Det kan se ut som pedanteri, men pedanteri upphöjt till rangen av vetenskap. Den som tog sig an den oerhörda uppgiften att ge ut *Quaderni del carcere* på ett filologiskt tillfredsställande sätt var Valentino Gerratana, vars utgåva kom 1975. Till honom har Buttigieg dedicerat sin utgåva. Med Gerratana kom också en omfattande apparat av noter och förklaringar som för första gången gjorde det möjligt att rekonstruera vad Gramsci egentligen haft för händelser där han satt i sina fängelseceller i Milano, Rom, Turi och Formia. Man kunde nu tydligare se vilka böcker och tidskrifter Gramsci haft tillgång till och som i stor utsträckning utgjort utgångspunkten för hans anteckningar. Ett komplicerat nätverk av referenser och allusioner kom i dagen.

Gramscis fängelseförhållanden karaktäriseras av Buttigieg upprepade gånger som "brutala". Men det bör framhållas att de givetvis var milda och humana i jämförelse med dem som andra framstående marxister ungefär samtidigt fick utstå i Stalins fängelser. När en kommentator sagt att Gramsci »

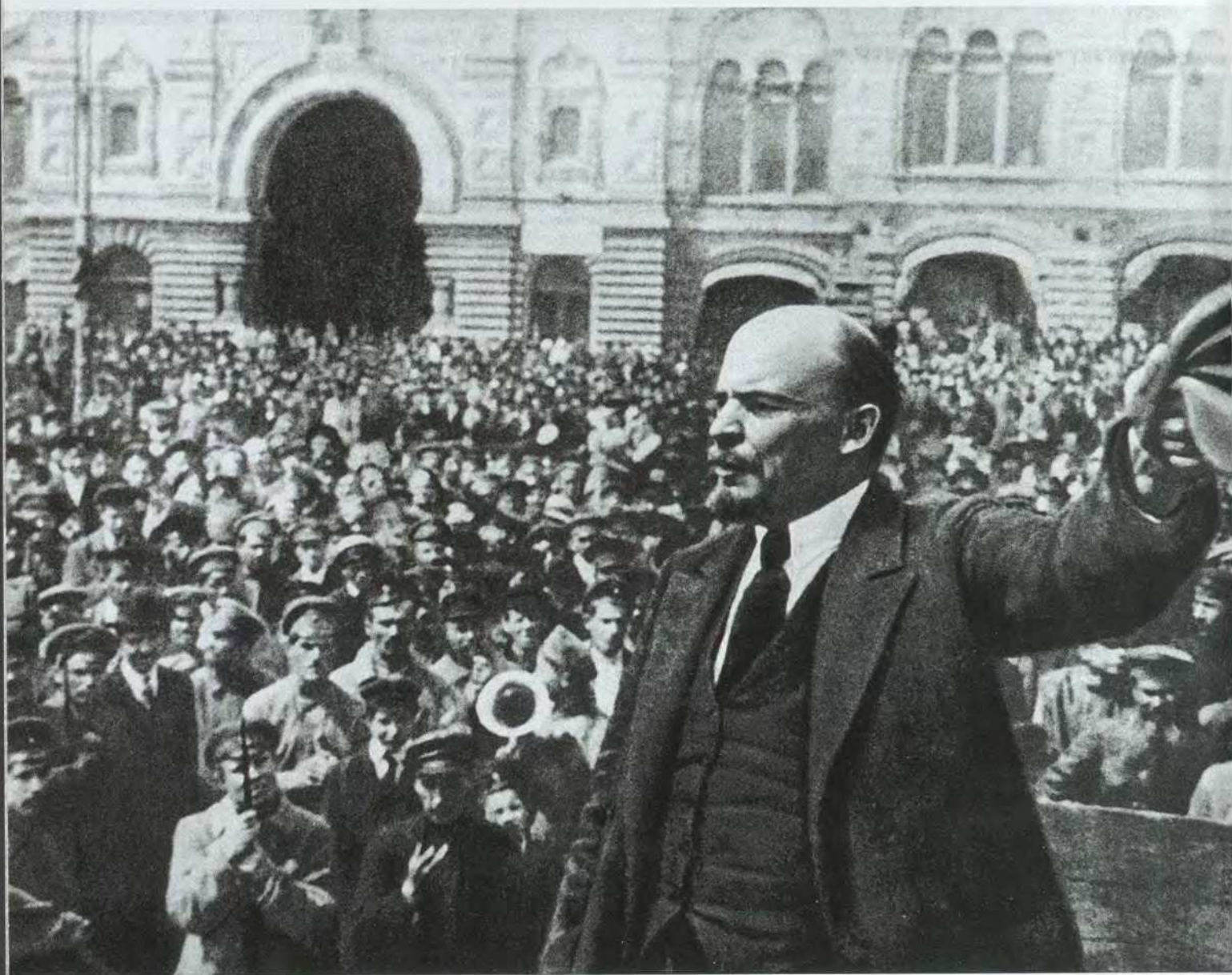
Svante Nordin är professor i idé- och lärdomshistoria. Han är aktuell med boken *Filosoferna. Det västerländska tänkandet sedan år 1900* (2011).

Gramsci är fängslande läsning.

”

*En förändring kan
komma till stånd
bara om en ny kultu-
rell hegemoni först
skapas som kan
ersätta den gamla.*

Lenin agiterade mot avvikelser.

var "mer totalitär än sina fängvaktare" är detta fullkomligt sant i så måtto att det system han slogs för, det kommunistiska, var långt mera brutalt mot sina motståndare än det fascistiska. När Nikolaj Bucharin kastades i fängelse av Stalin och erhöill sin dödsdom i Moskva 1938 var det efter att ha tvingats avlägga uppdyktade bekännelser om sabotage och mordkomplotter. Hans unga hustru skulle komma att genomlida årtionden i lägren. Gramscis fängelse tillvaro var trots allt en annan. Det brott han dömdes för – kommunistisk verksamhet – hade han åtminstone gjort sig skyldig till. Hans anhängare varken mördades eller deporterades. Han tilläts brevväxla, han fick ta emot besök i fängelset från sin bror och svägerska. Han fick tillstånd att skriva och att ta emot böcker och tidskrifter. För en fänge i något av Stalins fängelser borde en sådan tillvaro te sig som rena paradiset.

Kanske var det tur för Gramsci att han hamnade i ett italienskt fängelse istället för att som många partikamrater gå i landsflykt till Moskva. Leo Trotskij hade nämligen publicerat en anteckning om den italienska futurismen som Gramsci skrivit på hans begäran i sin *Litteraturen och revolutionen* från 1923. Det kunde ha räckt för en dödsdom.

Överhuvud råder det i Gramscis fängelseanteckningar en helt annan intellektuell atmosfär än inom Moskvamarxismen. Även för

Lenin hade filosofi framför allt gällt att utrota farliga avvikelser. För Gramsci handlar det om något annat. När han skriver befinner han sig i dialog inte bara med Marx och Engels och med samtida marxister som Bucharin, vars positivistiska materialism han skarpt kritiserar. Icke-marxistiska författare som de två dominerande samtida filosoferna i Italien, Benedetto Croce och Giovanni Gentile, spelar en lika stor eller större roll. En klassisk politisk författare som Niccolò Machiavelli är ständigt föremål för debatt och kommentar. Detta bidrar till att göra Gramsci till något mera och större än en "marxistisk klassiker", till att göra honom till en klassiker rätt och slätt, oberoende av parti- och skoltillhörighet. Detta ligger också i linje med den uttalade ambitionen han tidigt hade under sin fängelsevistelse att nu skriva *für ewig*, oberoende av dagspolitikens taktiska hänsyn. Givetvis är det det kommunistiska maktövertagandets problem som sysselsätter Gramsci. Men liksom Machiavellis observationer om makten kan läsas frigiorda från hans älsklingsprojekt att ena Italien under en stark furste så kan Gramscis anteckningar läsas med bortseende från deras eventuella värde för kommunistisk partitaktik. Genuin kunskap är alltid "instrumentell" så tillvida som den kan användas i olika syften och av olika aktörer, detta gäller om Gramsci som om Machiavelli. Verklig insikt om revolutionen är till

nytta för kontrarevolutionären liksom för revolutionären. Verklighetsinsikt om staten är till nytta för den som styr staten liksom för den som vill kullkasta den och ersätta den med ett nytt styre. Gramsci analyserade allt med opartiskt lugn. När han satt i sin fängelsecell och skrev var han inte agitator utan filosof. Sättillvida vann han en inre frihet som i någon mån kompenserade för förlusten av den yttre.

Gramscis kodnamn för marxismen i fängelseanteckningarna är "praktikens filosofi". Visst handlade det om att lura fängelsecensuren genom att undvika alltför tydliga hänsyftningar på marxismen. Men det hela gick djupare än så. Också Croce och Gentile talade om sin egen filosofi som "praktikens filosofi". När Gramsci följde dem var det därför att hans egen tolkning av marxismen skilde sig från Moskvaortodoxin. Redan 1917 hade han för övrigt i en tidningsartikel talat om Lenins revolution som ett "uppror mot Kapitalet", det vill säga mot Marx berömda skrift. Bolsjevikrevolutionen följde som Gramsci tolkade den inte alls de järnhårda materiella lagarna för det kapitalistiska samhällets utveckling som Marx och Engels hade trott sig kunna iakttaga. Den var istället ett utslag av en revolutionär vilja som vederlade både den ekonomiska materialismen och skenbara ekonomiska fakta. Den var en revolution genomförd i ett utvecklat bondesamhälle, ett exempel på hur den mänskliga viljan kan övermanna omständigheterna. Gramscis tolkning av bolsjevikernas revolution påminde mera om Fichte än om Marx.

I fängelseanteckningarna finns denna voluntarism kvar, men har modifierats genom en genomförd analys av de faktiska villkoren för omvälvningar. Centralt är Gramscis berömda begrepp "hegemoni", som han inte skapade men gav en ny och fördjupad innebörd.

Ingen maktutövning kan uteslutande vila på våld, poängterar Gramsci. Den kräver också legitimitet. Detta förutsätter den typ av kultur, som de intellektuella på ett väsentligt sätt bidrar till att skapa. Alla människor är filosofer, men de intellektuella ger ett särskilt bidrag till skapandet av den filosofi, det nät av begrepp, med vars hjälp verkligheten ordnas och blir närvarande. Det "sunda förnuftet" innehåller i stor utsträckning spillrorna av de begrepp som skapats genom århundraden och som ger en viss förhållande ordning dess legitimitet. En förändring kan komma till stånd bara om en ny kulturell hegemoni först skapas som kan ersätta den gamla.

Det finns ett moment i detta resonemang som är speciellt betydelsefullt och där Gramsci riktar sig mot vänsterns fördomar. Liksom tidigare Lenin är Gramsci angelägen om att övervinna vänsterns barnsjukdomar. Därmed väcker han emellertid samtidigt frågan om vänstern inte är ett med sina barnsjukdomar, om en vänster utan barnsjukdomar alls är möjlig eller, annorlunda uttryckt, alls är vänster. Detta var frågor som för övrigt en senare revolutionär filosof, Jean-Paul Sartre, skulle komma att brottas med. Ligger det inte i revolutionens natur att bli förrädd? Sartre svarade för sin del jakande på frågan. Revolutionen är till sin kärna ett förräderi riktat mot dess egna ideal.

Gramsci såg inte som senare Sartre revolutionen som en "fruktlös passion". Men han påpekade att ett hegemoniskt tänkande alltid måste vara helt annorlunda än ett subalternt, ett folkloristiskt. Därmed satte han, kan det hävdas, analysens vassa nål i hjärtat på föremålet och dödade det. Ett revolutionärt tänkande måste givetvis vara "subalternt", vara ett tänkande "underifrån". I samma ögonblick

som det blir ett tänkande "ovanifrån", i samma ögonblick som revolutionen segrar, har detta tänkande förbytts i sin motsats. Revolutionen är "förrädd", detta inte på grund av någon tillfällighet som kan undvikas utan till följd av sin natur, med närmast logisk nödvändighet.

Låt oss se hur Gramsci resonerar. Ett hegemoniskt tänkande är ett tänkande "uppifrån", ett tänkande från regerandets perspektiv. Det förutsätter till att börja med en kompromiss mellan olika grupper och intressen. Den som vill styra måste forma någon typ av "historiskt block", en klass- eller intressekoalition. Subalternt tänkande kan utgå från en eller annan undertryckt grupp och dess perspektiv. Hegemoniskt tänkande måste försöka föga samman en enhet, ett samarbete mellan olika intressen och ståndpunkter. Detta förutsätter ett givande och tagande. Styrandets uppgift är inte minst att finna formen för ett sådant givande och tagande. Den som konstruerar kompromissen blir den som kan styra.

Men styrande förutsätter också förmåga att identifiera och formulera de gemensamma problemen, de gemensamma uppgifterna. Nationens välstånd blir ur den styrandes synpunkt exempelvis viktigare än fördelningen av detta välstånd mellan olika grupper. Nationens oberoende och säkerhet blir viktigare än skattekonstruktionerna. Frågor om ordning ter sig överordnade frågor om "rättvis fördelning", låt vara att den historiska kompromissen till stor del handlar om ett sätt att komma överens om vad som är en "rättvis fördelning". För det subalterna tänkandet är klassen mer betydelsefull än nationen. För det hegemoniska tänkandet är nationen mer betydelsefull än klassen.

Det har ibland sagts att Gramsci var den ende betydelsefulla marxistiske teoretiker som utvecklade en politisk teori. Det ligger något i detta. Den klassiska marxismen är radikalt opolitisk. Den uppfattar staten och politiken enbart som ett redskap i klassförtryckets tjänst. Den föreställer sig att politiken skall avskaffas under socialismen. Den uppfattar verkligheten med hjälp av ekonomiska kategorier under förnekande av de politiska. Men hos Gramsci är det annorlunda. Det "hegemoniska" tänkandet är just ett tänkande som är politiskt i motsats till ett som enbart är ekonomiskt eller socialt. Gramsci inte bara kompletterar den marxistiska traditionen. Han går på tvärs mot den, samtidigt som han inspireras av den. Han genomför sitt eget "uppror mot Kapitalet". Och han gör det i ett land som varit mer intensivt politiserat och där det politiska tänkandet varit mer intensivt närvarande överallt i kulturen än kanske i något annat. Dante, Machiavelli, Vico, Mazzini, Croce och Gentile; alla var de i hög grad politiskt tänkande och aktiva. Gramsci hörde till deras släkte och ville göra det. Att tänka politiskt blir att tänka "uppifrån", ur styrandets perspektiv. Att tänka politiskt blir också att tänka "realistiskt" snarare än utopiskt. Den revolutionära renheten går med viss nödvändighet förlorad när mystiken övergår till politik.

Med förkärlek kontrasterade Gramsci också de västeuropeiska länder där det "civila samhället" spelade en avgörande roll mot Ryssland, där staten var allt. Leninismens och stalinismens förenklingar passade inte i väst, det var undertonen. Här krävdes mer sofistikerade analyser, ansåg Gramsci.

Hans tanke på den kulturella hegemonin som en förutsättning för makten hör mycket riktigt till det i hans verk som blivit mest åberopad, både av marxister och icke-marxister.

Marxismen hade sina framgångar i öst. Den tog trots sin styrka under delar av efterkrigstiden aldrig makten i Gramscis hemland. Men även om Gramsci led nederlag levde hans tankar sitt eget liv. Den nya utgåvan vittnar om att de fortfarande är föremål för den mest ingående diskussion även utanför Italien. Gramscis intellektuella drama är också sällsynt lärorienterat. Det handlar om viljans optimism och om förnuftets pessimism. Det handlar om ett revolutionärt tänkande som upphäver sig självt genom att så klarsynt och kompromisslöst undersöka maktens ofrånkomliga villkor.

Det har ibland sagts att Gramsci var den ende betydelsefulla marxistiske teoretiker som utvecklade en politisk teori. Det ligger något i detta.

KULTUR

Bekännelser av hög klass

61 Mats Wiklund hittar en bekännelse-
litteraturens pionjär i Herbert Tingsten
Ingen banal samhällskritik

62 Adam Cwejman om gruppen Lai-
bach som subversiva samhällsskildrare
Konceptkonst utan kontext

64 Per Dahl diskuterar behovet av
museer som folk vill besöka

Tusen elever säger ifrån

65 Tanja Bergkvist om en skola där
eleverna inte lärarna bestämmer

Notiser

66 Okända djur samt premiär för
Axess utbildning

Hemingway - en träffsäker stilist.

FOTO: BETTMANN/CORBIS/SCANPIX

I illusionernas fångelse

Författare bär ofta på en längtan att lämna sina skrivbord och bege sig ut i verkligheten.

Torbjörn Elensky spårar förebilderna till dagens socialt engagerade skribenter.

ATT VARA FÖRFATTARE är också att vara något av en skådespelare. Man går in i olika roller, försöker förstå gestalter inifrån, simulera skeenden i sitt medvetande och skapa begripliga sammanhang med något slags inre logik. I bästa fall vidgar man vyerna för en läsare, får henne att reflektera ett extra varv över sig själv, världen och sin plats i alltihop.

Enligt min uppfattning är en av de första rollerna en författare bör göra sig medveten om, och på något sätt "göra upp" med, själva författarrollen. Författarrollen är en av de mest klichéfyllda, full av patetiska poser och hotande fallgropar i form av allt ifrån hattar och scarfar till porträtt framför bokhyllor med blicken i fjärran och en hand i ansiktet någonstans. Ja, det är sannerligen vanskligheten att vara författare, med den grad av självmedvetenhet det kräver.

Så fascinerande då att se sommarens upptåg för just författare och intellektuella, Ship to Gaza, spela så oförblommerat på några av de allra vanligaste och töntigaste klyschorna i installationen: Författaren som aktivist ute i verkligheten.

ATT HELA TIDEN arbeta med fantasier, tänkbara möjligheter och modeller i huvudet, och dessutom ha ett yrke som knappt betraktas som yrke av många, och som innebär att man förväntas spela sig själv i offentligheten, gör många författare och offentliga intellektuella frustrerade. De anar kanske att människor som arbetar med exempelvis utbildning, sociala frågor och bistånd tycker att författarna är lite lata och bortskämda som bara drömmer om verkligheten. Personligen tror jag att det är författarna själva som projicerar sitt dåliga samvete över att ha det lite för bra. Lärarna, läkarna och socialsekreterarna är antagligen helt ointresserade av deras vändor. Men författaren, den borte narcissisten, som spelar huvudrollen på sin egen inre teater hela dagarna, vill bryta sig ut ur sina illusioners fångelse och inte bara skriva, utan göra.

Det är vackert. Historiska förebilder saknas ju inte för Henning Mankell, Johannes Anyuru, Stefan Jonsson och Jonas Hassen Khemiri (som visserligen inte åkte med på båten till Gaza, men som ändå drog sitt strå till stacken genom en baktungt poetisk text

Gabriele D'Annunzio.

FOTO: ROGER-VIOLET/IBL BILDBYRÅ

i *Dagens Nyheter*). Grunden lades av lord Byron, som hals över huvud kastade sig in i det grekiska frihetskriget. Efter nästan 400 år ville grekerna befria sig från det Ottomanska imperiet, och mellan 1821 och 1832 rasade ett krig, som i efterhand skulle kunna kallas antiimperialistiskt. Det får sägas vara den första stora konflikt som fångade europeiska ungdomars och studenters intresse, på ett sätt som gav en vag förning om engagemanget i Vietnamkriget drygt 150 år senare. Den diktande lorden chartrade en båt och seglade över från Italien, där han då hade sitt hem, till Grekland, där han anslöt sig till de grekiska frihetskämparna i slutet av 1823. Hans resa bidrog antagligen till att stärka sympatierna för den grekiska saken, men själv dog han av sjukdom efter bara ett par månader, utan att ha deltagit i några strider.

1800-talet var fullt av författare med so-

cialt patos, alltifrån Victor Hugo via Émile Zola till Leo Tolstoj. Författarrollen, med de olika variationer som vi känner idag, formades under denna tid: aktivisten, diktarfursten, dandyn, rebellen – även om en del av de här rollerna idag förvaltas bättre av rockstjärnor och Hollywoodskådisar än av författare. En av de viktigaste förebilderna var just Byron, urtypen för både dandyn och rebellen. En senare variant av författaren som beger sig ut i verkligheten var Rimbaud, fast han verkar dels inte ha varit särskilt politiskt uppbygglig, med sina insatser som vapenhandlare i Abessinien, och dels var hans brott alldeles för radikalt: han gjorde slut med litteraturen helt och hållet, vilket knappast en Mankell eller Jonsson vill göra.

1900-TALETs författare hade åtskilligt att leva ut sitt verklighetspatos på, med eller mot sin vilja. Första världskriget slaktade både miljoner europeiska ungdomar och poeter som Apollinaire, medan författare som Erich Maria Remarque och Ernst Jünger klev upp ur skyttegravarna med radikalt olika slutsatser om världen och mänskligheten i ränslan. Ur kriget uppstod också den aktivistiske författaren Gabriele D'Annunzio, som efter decennier som bästsäljande, hylad, dekadent posande författare plötsligt fick för sig att han skulle dra ihop några tusen man och ockupera staden Fiume 1919. Den hade hamnat i Kroatien i fredsoppgörelsen efter kriget, vilket D'Annunzio och hans italienska nationalistgarde vägrade att erkänna och därför tog saken i egna händer. Eftersom Italien inte var intresserat av att annektera Fiume skapade D'Annunzio istället sin egen republik och förklarade krig mot Italien, som dock bombade bort honom från makten efter bara ett år. Senare blev han en hjälte för fascisterna och åtminstone en estetisk inspirationskälla för Mussolini själv; till exempel var det d'Annunzio som införde den romerska hälsningen, och han kallades "duce" av sina anhängare.

Författare som uttalat sig som nyttiga idioter för all världens olika diktatorer finns det i mängder från 1900-talet. Samt ett fåtal som gjort en liten insats för fred, frihet och demokrati. Låt oss hoppa över Geor- »

Vårat-Ship to Gaza-gäng.

FOTO: CHRISTINE OLSSON/SCANPIX

ge Bernard Shaws lovprisande av Stalin och Ezra Pounds hyllningar av Mussolini och gå direkt på actionförfattaren nummer ett från 1900-talet: Ernest Hemingway. Hans mod i det spanska inbördeskriget i kombination med hans texter om det är förebilder för många av de författare som velat bryta sig ut ur salongerna och göra något ute i verkligheten. Jämte honom fanns också en George Orwell, som dessutom hade skarpsyntheten och mo-

de se komplikationerna, de inre motsättningarna och det hotande förtrycket också på den egna sidan.

MAN SKULLE KUNNA fortsätta denna exposé i detalj, och gå vidare via Jane Fonda och Susan Sontag i Nordvietnam till Live Aid och Bono i Vita huset. Inte alla dessa insatser är värda att bemötas med överlägsna småleenden. Inte alla författare spelar heller sina roller lika bra. Men bristen på substans, sammanhang och

Bristen på substans, sammanhang och analys, och den stora tyngden av patetik, retorik och självupptagenhet hos våra sentida Byrons, Hemingways och Sartres ... inger känslan av att de framför allt velat måla upp sig själva i ett narcissistiskt rolltagande.

det att genomskåda de ideologiska problemen på den republikanska sidan. Jag undrar om inte Hemingway är den det ligger närmast till hands för Mankell att identifiera sig med.

VAD GÄLLER STEFAN JONSSON är det glas klart vem som är hans stora förebild: Jean-Paul Sartre, såklart. Filosofen som alltid tog ställning för de förtryckta, eller åtminstone för deras rätt att få ha sina egna, inhemska förtryckare, istället för europeiska och amerikanska sådana. Ena ledet är sympatiskt: motståndet mot förtryck. Haken är när det i sin tur får motivera stödet för annat förtryck, liksom när Mankell, Jonsson, Anyuru, Khemiri och alla de som var med på seglatsen (om så bara i tanken), väljer att blunda för Hamas brott, för att enbart vända sig mot den andra sidans övergrepp. Det är nog actionförfattaren Hemingway som är den viktigare förebilden där, inte Orwell, som kun-

analys, och den stora tyngden av patetik, retorik och självupptagenhet hos våra sentida Byrons, Hemingways och Sartres från den svenska utmarken, särskilt mot bakgrund av de enorma omvälvningarna i samtidens Mellanöstern, inger känslan av att de framför allt velat måla upp sig själva i ett narcissistiskt rolltagande som kanske allra tydligast kommer till uttryck i Stefan Jonssons kalkonmässiga rader: "Under denna resa har jag fått se den västerländska civilisationen naken. Då ser man svärdet som alltid hänger runt dess midja och som nu även drabbat vår fredliga konvoj."

Bortsett från hur illa formulerat det är, och hur nära till hands det är att byta ut "västerländska civilisationen" mot "islamiska" eller "arabiska civilisationen", och "svärdet" mot "kroksabeln" för att framhäva frasernas rent strukturella orimlighet, är den viktigaste frågan: Vad tror du själv att du representerar? ✶

Herbert Tingsten - biktare i basker.

FOTO: HANNAH REY/SCANPIX

Bekännelser av högsta klass

Herbert Tingstens memoarer blev en sensation genom sin uppriktighet. De är fortfarande bekännelselitteratur av högsta klass, skriver **Mats Wiklund**.

"SONEN HADE NYSS fyllt 14 år när modern dog. I flera år hade han inte kunnat, inte velat, somna om kvällarna utan att ha modern vid sin sida i sängen."

Citatet, från Harald Wigforss i *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, är typiskt för recensionerna av Herbert Tingstens första memoardel. Tidningarna häpnade över uppriktigheten och redovisningarna av mänsklig svaghet från en man som framstått som själva sinnebild av rationalitet, förnuft och obehaglig logik. En uppburin professor, publicist och debattör visade sig vara en helt annan. *Mitt liv: Ungdomsåren* blev en litterär sensation.

Jag läste *Ungdomsåren* för över trettio år sedan, och greps av självvrannsakan och ärlighetskravet som präglade den unge Tingstens hållning och livskänsla. Kluvenheten, det ständiga pendlandet mellan självhävdelse och självväckel, inför omgivningens och de egna kraven på framgång och lycka var nästan alltför välbekant. Och inte minst den säregna stilen bidrog till identifieringen: uppskruvad, raljerande och sårbar. Dessutom fick jag ett samhällsperspektiv och sammanhang: den intellektuella, politiska och kulturella reaktionen på de dramatiska maktförskjutningarna i Sverige under 1910- och 1920-talen. Det var – inser jag nu i efterhand – en läsning som bidrog till att forma mig.

NU ÄR DET 2011 OCH femtio år sedan Tingsten rörde sig. Dags för en omläsning. Och även en omvärdering?

Intrycket är att han står sig mer än väl. Porträtten av akademiker, politiker och byråkrater är med några få undantag, Hjalmar Branting hör dit, kuriosas. Sarkasmerna och de tämligen beskedliga indiskretionerna av bemärkta namn och samhällstoppar kittlade och underhöll 1961. Idag betyder de i stort sett noll och intet. Initierade beskrivningar av Nils Edén som "gick folk på nerverna med sin jämna förträfflighet" har väl numera samma allmänintresse som en redovisning av Per Unckels vredesutbrott skulle ha för en läsekrets 2041.

Men som personlighetsutveckling, som drama och bekännelselitteratur, är det fortfarande storartat. Framför allt därför att författaren så medvetet rannsakar sig själv. Inslaget av bikt är påtagligt och delvis neurotiskt, men kanske just därför – genom sin själva anspänning – ger det ett så starkt intryck. Slutkapitlet "Detta spel är ett ovärdigt spel" om den stora livskrisen och det efterföljande självföraktet är skakande. Tingsten träffar en kvinna, "en passion av det slag som gör allting annat överkligt" som han ingår en självmordspakt med.

"Vi förberedde det gemensamma slutet,

fulländningen. Men hon dödade sig själv och jag levde kvar. Ibland trodde jag att jag skulle kunna följa efter, men det var säkert en inbillning i den totala meningen att jag saknade psykologiska förutsättningar."

Stämningarna, skriver han nästan 40 år senare, har förtunnats och mildrats. Men de lever kvar, särskilt i vad han kallar "motsättningen mellan nihilism och aktivism. Den

Att våga visa sig svag, inte som en fiktiv gestalt utan reellt, måste ha krävt en betydande självövertvinnelse. Herbert Tingsten tog betydande risker genom sin sårbarhet – han gick emot sig själv och sin klass.

följer mig alltid." Hans vetenskapliga karriär skänker en inre tillfredsställelse, glädje och stabilitet, men påminner också om ett moraliskt svek: strebern och brackan som förnöjt inkasserar prestige och materiella framgångar.

DET ÄR LÄTT ATT turnera bekännelserna och beskriva dem som ett utslag av självhävdelse och önskan om beröm. Men då tror jag att man läser honom fel. Inte minst därför att vi frestas att anlägga ett samtidsperspektiv. Idag har gränserna för den offentliga smaken vidgats till att tillåta och uppmuntra det mesta, med följd att den privata sfären har medialiserats och kommersialiserats. Bekännelsegenren är etablerad och författare som röjer sina skamligheter och livsnederlag kan räkna med positiv uppmärksamhet och goda försäljningssiffror. En viktig orsak till att *Ungdomstiden* väckte sådan uppståndelse var att den innehöll sådant som den bildade och borgerliga medelklassen ansåg att det vara bäst att hålla tyst om.

Tingsten hade redan upprört känslorna under sin tid som chefredaktör i *Dagens Nyheter* med kampanjer som förlöjligade statskyrkan och kristendomen. Han njöt av att skapa oreda i leden, att krossa fördomar och illusioner – allt med en förintande argumentering som bildade skola för det in-

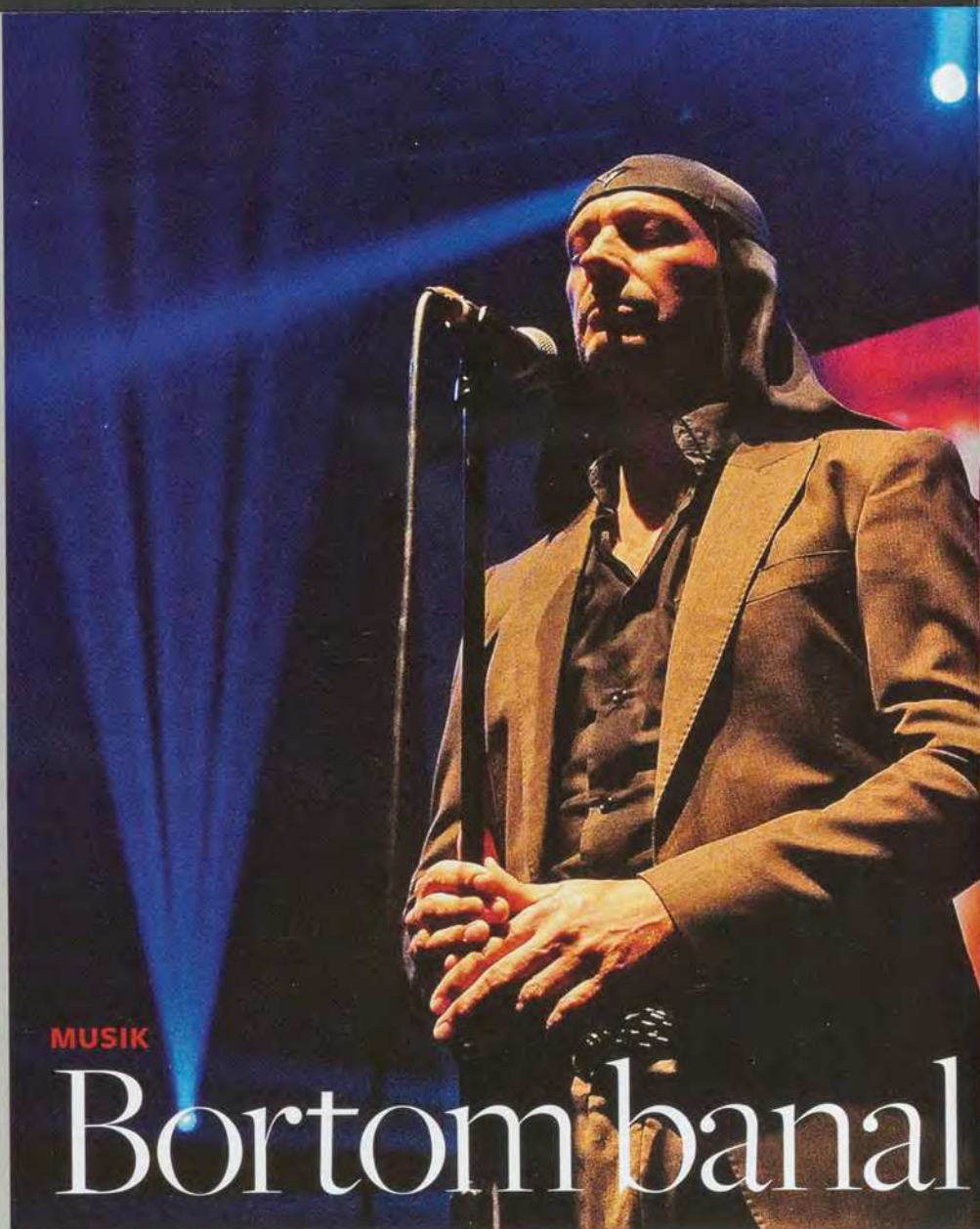
tellektuella och politiska samtalet under efterkrigstiden.

MEN BLOTTLÄGGANDET av dödsskräck, rädsla för ensamhet och åska samt modersbundenhet visade till allmän förvåning en irrationell – och därför lätt löjväckande – sida av hans personlighet. Det svor mot den svenska modellen som Tingsten så starkt förknippades med: ingenjörsmentaliteten och det starka samhället där allt var upplyst, hygieniskt och planlagt. Att våga visa sig svag, inte som en fiktiv gestalt utan reellt, måste ha krävt en betydande självövertvinnelse. Herbert Tingsten tog betydande risker genom sin sårbarhet – han gick emot sig själv och sin klass.

Det är också ett bestående intryck av hans memoarer: viljan, eller snarast behovet, av att tänka nytt och omvärdera driver på och stimulerar. Som gymnasist är han konventionellt konservativ, men blir liberal i Uppsala när nya argument och synpunkter får honom att ändra uppfattning. Empiri triumferar över förutfattade meningar. En kanske inte särskilt överraskande reaktion av en så utstuderad förnuftsmänniska, kan man anmärka. Men oppositionslusten och behovet av omprövning tar sig även andra, mindre rationella, uttryck. Som förklaring till sin fortsatta ideologiska förflyttning vänsterut, från liberalism till socialdemokrati, anges också hur reaktioner inför klasskillnader och social orättvisa alltmer trängde sig på.

"Jag tänkte med olust på den fräcka själv-säkerhet med vilken jag och mina närmaste sett vår privilegierade ställning, hur naturligt det varit för oss att betrakta människor som sämre därför att de hade sämre ekonomi och att utgå från att vi skulle ha en bättre utbildning och bättre möjligheter på grund av vår sociala ställning." Tingsten skriver vidare att han känner en "förbittring" inför dem som "lugnt njöt av sina egna fördelar i en dunkel föreställning om att vara förtjänata av dem".

Formuleringarnas intensitet bottenar i det självupplevda, något som han vill göra upp med: "Utan minnena från barndomen och ungdomen, som jag ville utplåna och försona, tror jag inte att mina reaktioner skulle ha fått detta drag av hätskhet." Formuleringen är också betecknande för den nerv och det temperament som fortfarande gör *Ungdomsåren* så relevant och läsvärd. Det är aldrig frågan om att resa ett äreminne. Tvärtom. Hans *modus operandi* är att gå i konfrontation med sig själv och sin omgivning. Han vågar minnas, känna och dra slutsatser av sitt liv så att han också framstår som ofördelaktig och ofullkomlig. Det är ett krav som varje memoarförfattare borde ställa på sig själv, men som få mäktar med att uppfylla. ✱

MUSIK

Bortom banal

Det slovenska bandet Laibach visar på alternativa sätt att göra samhällskritisk musik, menar **Adam Cwejman**.

UNDER DEN MODERNA erans längsta belägring, den som Sarajevo utsattes för mellan 1992 och 1996, var det få utländska musiker som vågade sig in i staden. Men den 20 och 21 november 1995 spelade det slovenska bandet Laibach i Sarajevo. Spelningarna var gratis och betitlades "NSK State", en förkortning för Neue Slowenische Kunst, det kollektiv som Laibach utgjorde den musikaliska grenen av. Under sina två spelningar i den bosniska huvudstaden spelade Laibach bland annat förvrängda techno-versioner av serbiska nationalistvisor och hymner. Bandet var redan då känt för att spela iförda uniformer tillsammans med kontroversiella symboler på scenen. Efter spelningarna utropade bandet en autonom stat mitt i det belägrade Sarajevo och kring ett hastigt uppställt bord skapades NSK-ambassaden, där drygt trehundra pass delades ut till besökare.

Konstnären Charles Krafft, som gjort sig

känd för sin udda porslinskonst, berättade långt senare om sina upplevelser av Laibach-besöket i Sarajevo: "Att behålla kulturen vid liv i en så allvarlig situation blir ett medel för att sprida en känsla av värdighet och mening, vilket är konstens sanna själ efter att alla pretentioner har skilts bort."

LAIBACH HAR LÄNGE uppfattats som ett otäckt och vulgärprovokativt band. Av kommunister har de anklagats för högerextremism och av högerextrema för kommunism, liberaler och demokrater blir bara förvirrade. Men i Laibachs arbete har det länge funnits en intressant och ofta humoristisk samhällsskildring som samtida band och artister sällan varit nära.

Som kontrast har vi idag musiker och artister som planlöst uttalar sig om politiska frågor. Formpressade svar som berör multinationella företag, USA:s utrikespolitik

Samhällskritik

FOTO: GETTY IMAGES

och hur hemska borgerliga regeringar är. Dessa förutsägbara svar genererar högst en avmätt gäspning. Att vara samhällskritisk musiker idag är som att vara valutaspekulant i Zimbabwe: handelsvaran är värd mindre än noll och lider av gigantisk inflation. Radikalismen har hamnat på nivå med källsortering, en harmlös vana utan laddning.

Möjligen är det i välmående marknads-ekonomier svårt att vara radikal eller subversiv, eller så har helt enkelt redskapen och konstens utformning länge lidit av monoton och fantasilöshet. Journalisten Ted Mills menade i en recension av amerikanska The Residents skiva *Third Reich 'n' Roll* att om skivan hade något koncept så var det att visa att den sovande radiopopen var dold fascism, som kvarhöll ungdomar i ett passivt tillstånd samtidigt som man sålde dem revolutionen. Tänk på det nästa gång någon med hörlurar och en Che Guevara-t-shirt passerar dig på gatan. När påstått subversiv samhällskritik på sin höjd tjänar rollen som accessoar och handelsvara får man lätt känslan av mättnad och överexponering.

Filosofen Slavoj Žižek menade i en slo-

vensk dokumentär från 1994 att samhällskritisk musik inte nödvändigtvis är den som intar en öppet kritisk hållning gentemot samhället och staten. Žižek påpekade att Laibach i motsats till detta helt omfamnat totalitarismen för att därigenom avslöja dess innersta väsen. I likhet med ett dadaistiskt kollage ligger budskapet i arrangementet av symboler och inte i något tydligt manifest eller uttalande. Laibach belyser likheterna mellan nationalistiskt, fascistiskt och kommunistiskt förtryck genom att blanda symboliken, vilket är en betydligt mer subversiv analys än att kritisera staten direkt. Det som då skrämmer auktoriteten är inte att bli kritiserad utan att bli imiterad.

ALL SAMHÄLLSKRITISK musik tar inte sin början hos 1960-talets protestsångare. En av Laibachs största inspirationskällor var den tyska affischkonstnären, kommunisten och dadaisten John Heartfield (ursprungligen Helmut Herzfeld). Heartfield, vars affischer påminner om Laibachs totalitära symbolik, var en av sin tids största satiriker

och politiska konstnärer. Han avslöjade totalitarismen genom att skildra den på ett humoristiskt och för betraktaren ofta förvirrande sätt.

DEN SAMHÄLLSKRITISKA musiken i många länder med en anglosaxisk popkultur är präglad av en uttjatad och banal maktkritik. Vänstertrubadurernas reptrick är att reproducera bilden av den eviga kampen mot staten och kapitalet. Politisk musik reduceras till ett gäng hobbymarxister med gitarer. Hos Laibach och Heartfield finns istället en intressant typ av samhällsskildrande musik och kultur som utmanar och avslöjar. Deras tekniker och idéer kan lätt kopieras.

Idag är Laibach ett gäng trötta farbröder som vanemässigt turnerar runt i världen med sina uniformer och teutoniska stålrytmer. Men under en lång tid erbjöd bandet och NSK-kollektivet runt dem en öppning till en typ av musik som lyfte det politiska innehållet bortom den banala samhällskritiken. Musik kan och bör vara en viktig och relevant del av den samhällsskildrande kulturen. ✨

Konceptkonst utan kontext

Publiken sviker Kalmars nya konstmuseum som främst visar konceptuell samtidskonst.

Per Dahl frågar sig vad det säger om den offentligt finansierade kulturen.

PÅ VÄGGEN I PER Ekström-museet är den onekligen mindre än när den hänger i vardagsrummet i Djurängen. Men här får jag äntligen förklaringen till att denna bild av Göteborgs hamn skiljer sig så markant från Lotte Lasersteins övriga produktion. Tavlorna är gjorda för att visa Konstnärernas Riksorganisation att hon visst kunde vara impressionist när hon ville, även om det mesta vi ser av henne är porträtt och människostudier i det så karaktäristiskt kraftfulla maner, med markerad volym och tyngd. KRO tyckte att hon var alltför traditionell när hon ansökte om medlemskap.

Men jag saknar det porträtt av publicisten Torgny Segerstedt som Laserstein utförde samtidigt med hamnbilden. Hur har hon tolkat hans skarpa profil, hon som tycks urskilja avslipade gråstensbumlingar i alla huvudformer hon möter?

Det ironiska är att det porträttet finns inom 300 meter från Per Ekström-museet där hennes impressionistförsök kunde beses: i Kalmar konstmuseums nya byggnad.

Tre månader tidigare intervjuade jag chefen för Kalmar konstmuseum, Bengt Olof Johansson. Med sin bakgrund från ett aktivt konstnärskap och från konstskolan Valand vill han nu göra Kalmars nya konstmuseum till en nod i ett nätverk mellan vårt eget land, Östersjöområdet och Centraleuropa. Kalmar ska bli en naturlig replipunkt i ett nordkontinentalt konstliv.

I samtalet med honom lär jag mig också skillnaden mellan modern konst – detta nu antikverade område – och samtida konst, byggd på intellektuella koncept. Johanssons passion för det samtida är omiskännlig, vilket också märks i museets utställningspolitik sedan han tillträdde. Så har Anna Odells omskrivna video visats. Just nu möter besökarna en pedagogisk box i lokalerna. Den innehåller en människa – i form av de ingående grundämnena, väl förvarade i flaskor och burkar. Som koncept är det onekligen tydligt.

DET JAG DÄREMOT saknar när jag möter Bengt Olof Johansson är antydning till en gnuttatvivel på vad som faktiskt är samtida konst. För honom är begreppet normativt, inte deskriptivt. Det är inte all konst som koncipieras nu som är samtida. Så för jag exempelvis den omskrivna utställningen *Figurationer* på tal, nej, sådant är inte intressant för

Lotte Lasersteins Göteborgs hamn.

honom. Det är "Norgeimport", som "passar dåligt i Sverige".

Kalmars nya konstmuseum har en stor nackdel: lokalerna är långt mindre än de tidigare utrymmena. Den nya trångboddheten medför prioriteringar: bara två teman kan visas samtidigt mot tre-fyra för några år sedan.

MELLAN MUSEICHEFEN Johansson och konstföreningens medlemmar råder det numera inte bara goda förhållanden. Föreningens medlemstal har minskat radikalt, och talar man med tidigare styrelseledamöter beklagar de att de en gång blivit ständiga medlemmar.

När jag talar med Johansson om detta möter jag en grundmurad attityd: han och museet är samtidens fyrbåk, och vad som är "samtid" står fastare än vore det skrivet i brons. Sjunkande medlemstal och problematiska besöksiffror förklarar han med länets låga bildningsnivå och borgerskapets provinsiella attityder.

En av dem som offentligt kritiserat Kalmar konstförenings utställningspolitik är författaren, prorektorn, tv-profilen och tidsningsmannen Tomas Arvidsson.

– Jag är upprörd för att jag inte blir upprörd eller berörd, svarar han bestämt. Vi har fått ett nytt fint museum för över femtio miljoner kronor, men vi möter en utställningsverksamhet som är ointressant, konst som man tror är avantgardistisk utan att vara det. En nattstånd och gammaldags avantgardism, för att ta till starka ord. Allt som visas ska naturligtvis inte vara njutbart för alla. Men ett museum i en stad som Kalmar måste ge variation. Det är inte undra på att konstföreningen har tappat åtta medlemmar av tio.

Jag tänker på museichefens ord om låg utbildningsnivå. Arvidsson är författare, de flesta av de andra opponenter jag mött finns i gruppen av advokater, läkare, arkitekter, någon civilekonom. De tillhör det skikt som har burit upp det otal föreningar som finns i Kalmar och som är bas för några gallerier och tar del av lokaltidningarnas frekventa bevakning av konst- och arkitekturfrågor.

Det är ur deras led Ulla Ferbas och Gunnar Silfwersvärd kommer. Hon är tidigare aktiv i stadens politik och starkt konstintresserad, han är advokat. Tillsammans har de nu ordnat utställningen om de tre kvinnliga nittonhundrataletskonstnärerna som hamnade i Kalmar: Lotte Laserstein från Berlin, Tatjana Kraus från Jugoslavien och Jarmila Bulla från Tjeckoslovakien. En flyktig från nazistisk diktatur, två från kommunistisk. De är företrädare för det nord- och centraleuropeiska konstliv som med dem fick fäste också i Kalmar. Det är ett tecken på konstintresset i Kalmar att de verk som nu visas av de tre i mycket är inlånade från enskilda ägare i staden.

Utställningen sker i Kalmar konstmuseums gamla lokaler, numera upplåtna åt Per Ekström-museet som drivs av Jan Andersson. Detta är också förklaringen till gåtan ovan, varför Lotta Lasersteins Segerstedtporträtt saknas. Kalmar konstmuseum och Bengt Olof Johansson har med en mängd skäl avböjt att bidra med verket.

Så nu saknas det verk han råder över. Så det kan bli.

VID VERNISSAGEN på Per Ekström-museet möter jag många av dem som tills alldeles nyss var aktiva i Kalmar konstförening och i kraftprovet att uppföra dess nya museum. Jag intervjuar Jan Andersson, som stolt berättar om hur han vill uppmärksamma kvinnliga nittonhundrataletskonstnärer, förutom att visa de många verken av ljusmålar Per Ekström. Har han mecenater, har han anslag? Nej, det får gå på entusiasm och energi, replikerar han. En del får han nog faktiskt in i inträden. På vernissagen kommer ett hundratal, ungefär lika många per dag besöker museet dagarna efteråt.

Här, tvåhundra meter från Kalmar konstmuseum, flockas alltså allmänheten för att ta del av det Kalmaritiska nord- och centraleuropeiska konstliv som det numeraganska

Kalmars nya konstmuseum lockar få besökare.

FOTO: ÅKE ESON LINDMAN

tomma Kalmar konstmuseum ville vara en fyr för. Varför? För att det handlar om berättande bilder och inte om konceptkonst?

EN ANTYDAN AV djupare orsaker fick jag i mötena med museichefen Bengt Olof Johansson och författaren Tomas Arvidsson. Den förre utgår från en konstarens och en vardag som är ohjälpligt beroende av offentliga bidrag, från kulturråd, regionförbund och kommuner. För hans eget museum togs det slutliga klivet från det civila samhällets ekonomi till den skattefinansierade i och med

nybygget. Byggnadskostnader och nu också drift gör museet totalt avhängigt av politiska budgetar, medan bidragen från besökare och medlemmar i den konstförening som alljämt formellt är huvudman blir alltmer marginella. Jag hör också på Johansson att han ser sig som del av det offentliga mer än av offentligheten. Konst skapas vid sidan om allmänhet och borgerlighet och står i motsats till dessa. Laserstein, Bulla och Kraus var alla del av borgerlighet, i Tyskland, i Tjeckoslovakien, i Jugoslavien. Och i Kalmar.

Hur mycket förmedlar dagens konstut-

bildningar och karriärvägar känslan av att vara del i en missförstådd och belägrad men ljusbärande elit?

Hur mycket bidrar vår kulturpolitik till att avskilja konstvärld från allmänhet genom att vänja den förra vid att samspela med enbart offentliga finansierare, skolade i attityder av beröringsrädslo?

– En extremt bidragsberoende kultur står aldrig fri. Så avslutade Tomas Arvidsson vårt samtal i april. Kan det vara så att många som i dag är inne i buren blivit blinda för dess galler? ✨

Tusen elever säger ifrån

I en artikel på SvD Brännpunkt från den 6 juli kunde man läsa om en ny rapport ("På spaning efter framtidens skola") som Lärarnas Riksförbund och Sveriges Elevråds Centralorganisation står bakom, och som bygger på enkätsvar från 1 000 elever i årskurs tre på gymnasiet. "Hur vill de [eleverna] att undervisningen ska se ut och innefatta för att klara av att nå sina drömmar och mål?", undrar de ansvariga för rapporten.

Det ligger i tiden att utforma en skola som bygger på elevernas egna önskemål; vuxenvärlden vill inte påtvinga barnen förlegade normer och kunskaper, och eftersom vi lever i en demokrati är det bäst att barnen själva får bestämma vad de vill lära sig. Eller som man uttrycker det: "För att nå målet om en likvärdig skola där elever får den kunskap de har rätt till behöver vi lyssna på vad elever har att säga."

Man kan undra om inte lärarna, snarare än eleverna, borde känna till vilka kunskaper eleverna har rätt till, och man kan fråga sig hur eleverna ska kunna bedöma vilka områden inom fysiken som ska tas med i fysikundervisningen, när de ännu inte känner till alla fysikens områden. Men nu talar vi om en likvärdig skola, vad det nu ska betyda i sammanhanget. Det låter dock bra.

EFTERSOM MAN IDAG INTE KAN genomföra en samhällsförändring som påminner om en återgång till något gammalt, som förvisso fungerade utmärkt då, och som antagligen skulle göra det än idag, men som inte har någon förankring i modern genusforskning eller fackpedagogik, så måste man hela tiden hitta på nya saker och ännu hellre låta eleverna själva uppfinna den nya Pedagogiska Metod som lärarna ska undervisa efter.

Skolan är en stor experimentverkstad där lärarna på bekostnad av elevernas framtid ska utvecklas till moderna pedagoger och människor genom att observera elevernas "lärandeprocess" och sedan rapportera abstrakt nonsens till fackpedagoger och genusforskare under ett oändligt antal fortbildningskurser som man som lärare måste gå fram till pensionen. Eller åtminstone tills man får en jämställd, likvärdig och demokratisk skola – något som kan betyda lite allt möjligt beroende på vem som tolkar det.

Och eftersom det ser ut så här, är det mycket glädjande att eleverna själva insett det självklara, vilket den nya rapporten alltså vittnar om. Vi får nämligen veta att eleverna efterlyser mer ämneskunskaper och mer av kärnämnen, framför allt mer matematik, det ämne där kunskaperna sjunkit mest.

Man konstaterar att "eleverna i undersökningen tar rätten till kunskap på stort allvar och har tydliga ståndpunkter kring vad som behövs för att de ska kunna lära sig mer".

Ty när eleverna misslyckas i flera viktiga ämnen under sista året på gymnasiet inser de själva i efterhand (och för sent för deras personliga del) vad de egentligen borde ha kunnat för att klara den där gymnasiekursen i matematik, och då är det ju tur att vuxenvärlden är så snäll och tillhandahåller en enkät och ett retroaktivt medinflytande över undervisningen. Annars hade man ju kunnat tro att skolans rektor, lärarna, Skolverket eller kanske de ansvariga för lärarutbildningen borde veta vad eleven hade behövt för undervisning under grundskolans senare år för att klara de där gymnasiekurserna.

Detta behövde man alltså göra en elevenkät för att förstå, eller kanske snarare för att få mandat för att kunna åtgärda. Man börjar ju få hopp för den unga generationen, men den måste visst visa vuxenvärlden var skåpet ska stå, att det faktiskt är färdiglekt nu. ✨

I korthet

Mycket återstår att upptäcka på jorden

Nyligen slog den amerikanska lokal-tv-stationen KSAX besöksrekord med råge på sin webbplats efter att ha publicerat en video med ett mystiskt ihjälkört djur. Det var blekt, saknade päls och hade långa klor på tassarna. Hundratusentals besökare såg filmen med det ruttnande kadavret och spekulerade sedan med fascination i vad det kunde röra sig om för djur: En hittills okänd art? En mutation? En rymdvarelse?

Sedan slog den pensionerade biologiprofessorn Dave Hopper fast att det var en grävling: deformerad av undernäring och hårlös till följd av parasitangrepp. Mysteriet löst.

I alla tider har människor fascinerats av tanken på okända varelser, från bestiarielitteraturens cykloper och huvudfotingar till dagens Hollywoodfilmer om utomjordingar. Tanken på okända livsformer har en enorm dragningskraft.

Personerna bakom

det gigantiska bokprojektet Nationalnyckeln arbetar idag tålmodigt med att dokumentera samtliga

kända, svenska arter. 50 000 djur och växter ska avbildas och beskrivas innan bokserien är färdig. Bland de fantasieggande titlarna märks än så länge exempelvis *Ryggsträngsdjur* och *Stjärnmaskar-slemmaskar*. "Spinn loss med malar!", lockar förhandsreklamen för band nummer 14 som utkommer i september.

Men trots att man kan tycka att allt på vår jord borde vara känt vid det här laget, visar det sig gång på gång att så inte är fallet. I vintras meddelade Nasa att de funnit en helt ny form av bakterie, som asocialt nog lever i sjöar av arsenik. Och i början på augusti kom nyheten att svenska forskare funnit en helt ny typ av svamp. Den är mikroskopisk, ser ut som spaghetti och lever djupt ner i jorden. "Fyndet kan jämföras med om man i djurriket skulle upptäcka en ny grupp i klass med däggdjur eller groddjur", förklarade Björn Lindah på Sveriges lantbruksuniversitet.

Att det fortfarande finns mycket kvar att upptäcka på jorden är inte bara en svindlande tanke. Den ger dessutom perspektiv på en samtid där det ibland framstår som att de viktigaste framstegen för mänskligheten består av nya sätt att berätta för sina vänner på internet vad man har ätit till lunch.

Therese Bohman

Tanja Bergkvist är fil dr i matematik.

AXESSUTBILDNING

Axess går i Expos fotspår och startar fortbildning för att komma till rätta med antidemokratiska tendenser i samhället

TILL DET FACILA PRISET AV 17 990 kronor per person och kurs anordnar Axess endagskurser under rubriken "Terroristen mitt ibland oss".

Kurspaketet rymmer tre kurser där vi tar ett helhetsgrepp på dem som förespråkar våld och mord som politiska vapen. Du som köper hela kurspaketet "Höger om, vänster om. Den nya världsordningens krigare" har en unik möjlighet att tjäna hela 4000 kronor genom att betala blott 50 000 kronor! Kursen vänder sig till stats- och kommunanställda inom företrädesvis skolor och utbildningsorganisationer, i syfte att underlätta identifikation av personer med extremistiska och samhällsfientliga åsikter av våldskaraktär.

Kurs ett: Haspen av Raspen. Vänsterextremism.

Kursledare: Johan Lundberg, docent och specialist på vänsterextremism och sociala medier. Vi gläntar på dörrarna till de kollektiv, universitetsinstitutioner, bokförlag och kaféer där vänsterns terrorister fortfarande omgärdas av ett romantiskt skimmer och åtnjuter intellektuell status.

Johan inleder med att på en för ändamålet specialkonstruerad flanellograf presentera ett schema över alla i svenskt kulturliv som har uttryckt sig positivt om olika

terrororganisationer. Därpå följer en stadsvandring till olika platser i

Stockholm, där olika terrorattentat planerats eller utförts. Vi besöker Västtyska ambassaden, vi besöker lokalen där Anna-Greta Leijonlån snickrades, vi besöker

ett antal kaféer på Södermalm där AFA-aktivister och anarkafeminister brukar samlas. Vi ser en filmupptagning från Leila Khaleds besök i Stockholm förra året där den gamla flygplanskaperskan samtalar med saxofonisten och V-politikern Dror Feiler. Vi besöker olika universitet och högskolor där terrordömda politiska aktivister fortfarande är verksamma. Vi besöker redaktioner på inflytelserika tidskrifter och tidningar vilkas grundare och medarbe-

tare har dömts för våldsinriktad politisk aktivism. Dagen avslutas med vi kikar in på kollektivet Raspen i Göteborg, där vi hoppas kunna få möjlighet att över några kantstötta glas rödvin diskutera Farc-gerillan, Hamas aktiviteter och Jan Carl Raspe som stilikon med universitetslektor Edda Manga och hennes kamrater. Kursen avslutas med frukostseminarium på Göteborgs central där vi hoppas att samtliga kulturchefer på våra största dagstidningar har möjlighet att över en enkel fralla till självkostnadspris berätta varför de ser mellan fingrarna med skribenter som yttrar sig positivt om gamla terrorister eller är terroristromantiker, alternativt terrorförespråkare.

OBS: På grund av kursens ideella karaktär förväntas kursdeltagarna själva bekosta resor inom Stockholmsregionen, resa till och från samt övernattnig i Göteborg.

Flera överraskningar utlovas! Tag med oömma kläder! Boka omgående, endast begränsat antal platser! Först till kvarn! (Observera att en del justeringar rörande Göteborgsbesöket kan komma

att göras i sista stund, men att dylika justeringar inte kan anföras som skäl för reducering av den redan nu kraftigt subventionerade deltagaravgiften.)

Kurslitteratur (förväntas vara läst vid kursens början, och beställes

mot en blygsam porto- och kopieringskostnad från Axess redaktion): Valerie Solanas: *SCUM-manifestet* och Sara Stridsberg: *Valerie Solanas ska bli president i USA*. Pia Laskar: *Anarkafeminism*. Kompendium med artiklar om Baader Meinhof-ligan från Aftonbladets kultursidor, om Subcomandante Marcos från DN:s kultursidor; Dan Hansén & Jens Nordquist: *Kommando Holger Meins*; artiklar och böcker om Göteborgskravallerna.

Ideella bidrag i syfte att bekämpa terrorism emottas tacksamt före, under och efter genomgången kurs. Innan vi har kommit igång med processen att öppna ett för ändamålet speci-

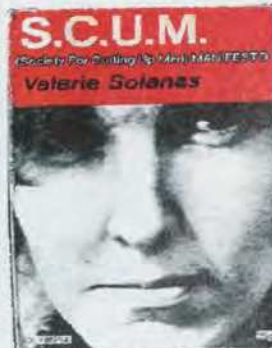
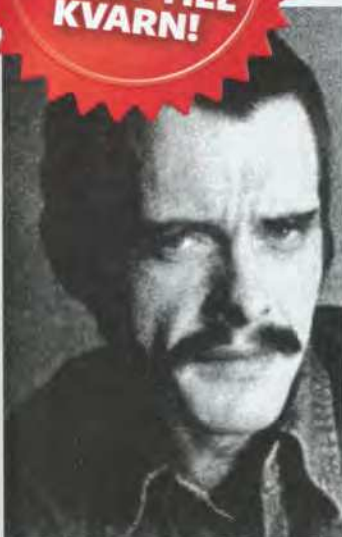
alskat postgirokonto går det bra att vända sig informellt till kursledaren före, under och efter kursens gång med ekonomiska bidrag (av säkerhetsskäl samt av ideella anledningar har vi inte möjlighet att hantera andra valörer än hundraeurosedlar).

Under vecka 36 har Johan möjlighet att med sin flanellograf besöka TV4:s morgonsoffa månd, tisd, torsd samt fred mellan 06.00 och 08.00. Onsdag har jag ett läkarbesök inbokad klockan 07.00, men skulle om allt går bra kunna vara på plats med flanellografen vid 7.30-snåret.

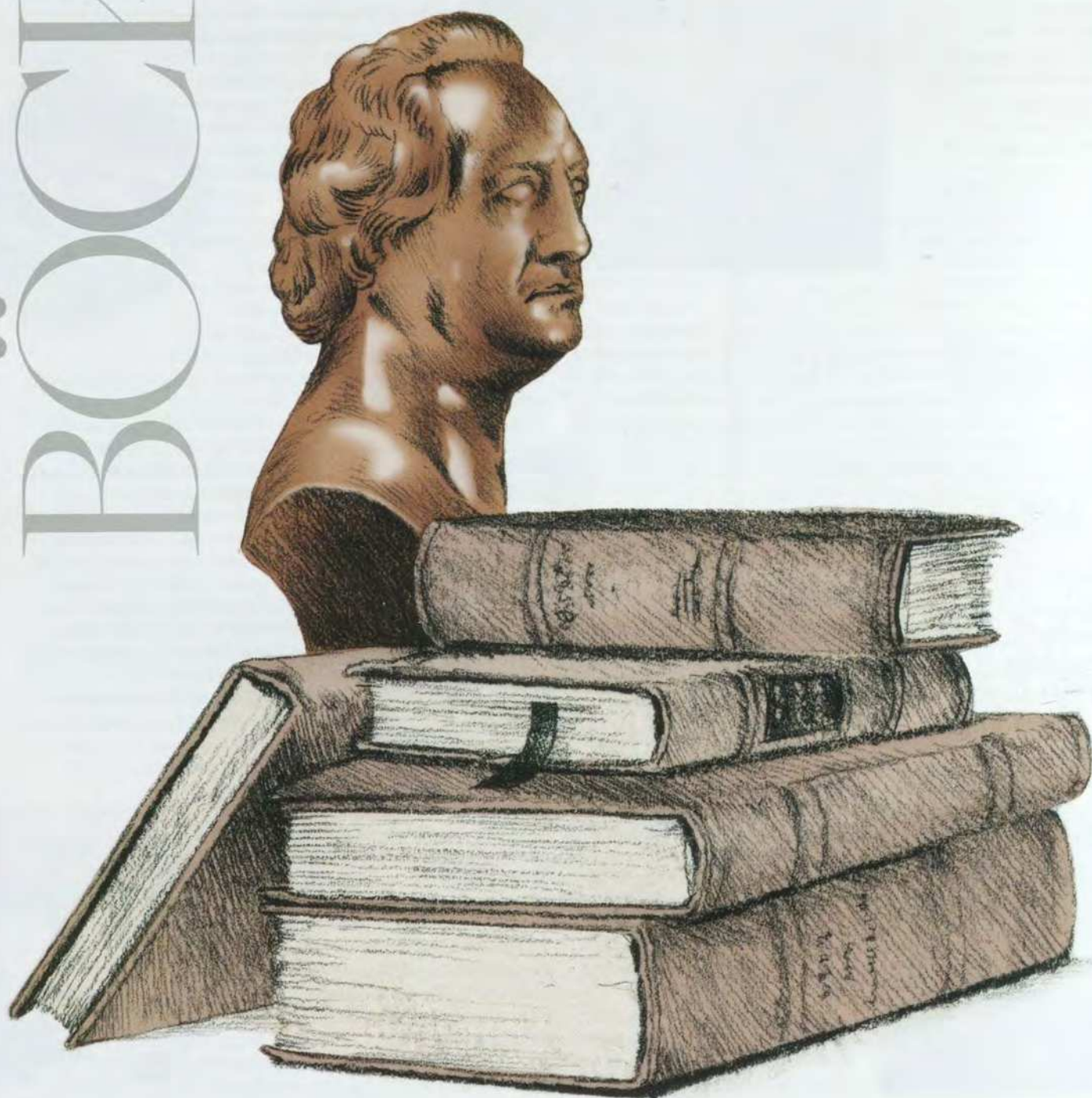

**PASSAPÅ
PRIS
17 990
KRONOR!**

**BEGRÄNSAT
ANTAL PLATSER
FÖRST TILL
KVARN!**

Bland detta nummers recensioner: *Carl Rudbeck diskuterar en komplex religion i det mediala blickfånget, Carina Burman hittar modernister besatta av sina rötter, Vernon Bogdanor ser stora drömmar i nordisk socialdemokrati, Dick Harrison möter den moderna människans lömskaste fiende, David Andersson finner en Kissinger med öga för Kina, och Michael Bentley tar sig an en Marx i ny klädedräkt.*

Kakelpanel från Iran, ca 1630.

FOTO: BRIDGEMAN ART LIBRARY/IBL

Islam bortom schablonaerna

I ett praktverk om islam tas ett helhetsgrepp på en religion som få i väst fram till nyligen hade en relation till. Men som nu är den kanske mest diskuterade trosuppfattningen i västerländska medier.

RELIGION

En historia om islam, vad skall en sådan egentligen behandla? Skall det vara en mer eller mindre snäv religionshistoria där man beskriver islams uppkomst och utveckling från begynnelsen på 600-talet och därefter hur religionen och samhället har förändrats – och inte förändrats – under den tid som gått, hur de har splittrats i olika sekter och skolor? Alltså en bok med ungefär samma upplägg som Cambridge University Press första islamhistoria som kom för mer än trettio år sedan under överinseende av bland andra Bernard Lewis.

Borde inte den räcka? Islam har ju varit en konservativ religion som ofta, många skulle säga alltför ofta, har stretat emot all förändring. Allt som en muslim behöver veta, islams hela sanning, finns i

THE NEW CAMBRIDGE HISTORY OF ISLAM
(6 VOLYMER)
MICHAEL COOK (RED.)
Cambridge University Press 2010

Koranen och i de så kallade *haditherna* som berättar om profetens Muhammeds göranden och låtanden. I dessa, enligt västerländska bedömare, ofta högst apokryfiska berättelser finns de svar som inte står att finna i *Koranen*.

Så vilka kan skälen vara att samma för-

lag nu ett par decennier senare ger ut *The New Cambridge History of Islam* (NCHI)? Skälen är många men ett avgörande är 11 september. Efter massmorden i New York, Washington och Pennsylvania 2001 har intresset för islam ökat på ett närmast lavinartat vis.

Specialiserade studier som tidigare knappast hade funnit en förläggare ges nu ut; obskyra ord och begrepp som *ulama*, *hadj*, *ijtihād*, *jihad*, *hijab*, *niqab* och många andra som tidigare endast var kända av ett begränsat antal experter hör nu nästan till det politiska vardagsspråket. Den som idag blandar ihop *sunni* och *shia* avslöjar sig som en ignorant som inte bör uttala sig i dagens politiska ödesfrågor; kunskapen om islam har ökat men det har tyvärr också fördomarna.

För trettio eller fyrtio år sedan var islam på sin höjd en exotisk religion, ett slags »

orientalistisk förvrängning av kristendomen som praktiserades i en värld som i allt väsentligt verkade vara identisk med den som träder läsaren till mötes i *Tusen och en natt*. Som bland andra Robert Irwin har påpekat hade många orientaler, som de då kallades, en teologisk bakgrund: de studerade till en början islam bland annat för att se om de kunde lära sig något nytt om kristendomen. Det gäller till exempel en av Sveriges främsta orientaler Tor Andrae. Han var biskop i Linköping och hans biografi över Muhammed refereras fortfarande med aktning.

Men mycket har hänt under de senaste decennierna. Så den massiva översiktliga historia som kom ut förra året under högsta överinseende av Michael Cook fyller ett behov. Märkligt är kanske att Cook inte själv bidrar; han är idag en av världens främsta experter på tidig islam

” Också turkiska, urdu, persiska, malaysiska och några andra språk visar sig vara nödvändiga för den som vill ge en heltäckande bild av denna religion och dess kultur och det vill man i NCHI. Och så vitt jag kan se lyckas man på ett magnifikt vis.

och författare till den mästervisa studien *Commanding Right and Forbidding Wrong in Islamic Thought*. Det är ett samlingsverk, ingen kan längre behärska alla aspekter av islam, från kritik av *hadith*-samlingar till film och television i arabvärlden och allt där emellan.

Redan i den första volymen märks en delvis annorlunda syn på islam som nu så att säga integreras på ett helt nytt sätt i Västasiens och senantikens historia. Det tar flera kapitel och nästan två hundra sidor i det inledande bandet innan vi kommer fram till Muhammed och islam. Inte så att man försöker att göra Muhammed till en förutsägbar konsekvens av de villkor som var för handen vid den tiden men han är inte heller en helt oförklarlig *deus ex machina*, för att använda ett i sammanhanget möjligen hädiskt uttryck, som han förefallit i många tidigare framställningar.

Mekka och Medina var inte isolerade avkrokar i den arabiska öknen utan handelsplatser där Muhammed mycket väl kan ha tagit djupa intryck av judiska och kristna handelsmän som han sannolikt mötte (hans första fru var ju en välbärgad affärskvinna). Dessa möjliga möten kan ha givit honom inspiration till hans lära som bröt så absolut och totalt med den polyteism som florerade i hans närmiljö.

Men nu är vi redan inne på ett minerat

område. Enligt islam är *Koranen* bokstavligen Guds ord och dessutom är den, enligt de flesta filosofiska och teologiska skolor, oskapad och evig. (Vissa sekter inom islam har invänt mot detta eftersom de menar att det inbjuder till polyteism, att det i så fall kan finnas skäl att dyrka inte bara Gud utan också *Koranen*).

Av förstaeliga skäl har *Koranens* status som evigt existerande inte utan vidare accepterats av västerländska forskare. Fred Donner bidrar i NCHI med ett kapitel, eller kanske metakapitel, om denna forskning och hur den kan vara riskabel att utföra på samma förutsättningslösa vis som vi nu har vant oss vid att behandla andra religiösa urkunder. De forskare som behandlar *Koranen* som ett historiskt dokument, som i den hittar element som kan vara tidigare än Muhammed, flagrant motsägelser och andra konstigheter ris-

kommer att fortsätta att betala för forskning som strider mot islams fundamentala dogmer. Somliga forskare väljer att publicera sina forskningsfynd under pseudonym för att på så sätt undvika repressalier.

Som sig väl bör i ett samlingsverk av denna typ så sticker man inte ut hakan utan håller en redogörande ton och säger inte mer än vad som ganska säkert kan beläggas med fakta. Jag är övertygad om att flera av medarbetarna är fullt kapabla att formulera mera kontroversiella teorier om islam men de hör hemma i monografier, inte i en översikt som skall ha ett långt liv på bibliotek runt om i världen.

I dessa sex omfattande volymer skriver flera av de mest kända islamologerna och historikerna; här ryms en enorm sakkunskap: historisk, ekonomisk, lingvistisk. Visserligen är arabiska islams språk men islams historia omfattar långt mer än det arabiska språkområdet. Inte minst spännande är den tredje volymen som handlar om det östliga islam från Iran till Kina. Också turkiska, urdu, persiska, malaysiska och några andra språk visar sig vara nödvändiga för den som vill ge en heltäckande bild av denna religion och dess kultur och det vill man i NCHI. Och så vitt jag kan se lyckas man på ett magnifikt vis.

På många punkter ger islams utbredning i öster en annan bild av islams historia än den västliga, den som sträcker sig från Mekka till al-Andalus, dagens Spanien. Där är det alldeles uppenbart att islam till betydande del spreds

genom militär erövring som gick förbluffande fort. De muslimska härskarna stod redan 732 vid Poitiers där deras avance-

Kupol från 1600-talets Iran.

FOTO: BRIDGEMAN ART LIBRARY/REUTERS

Egyptisk målning från 1354.

FOTO: ERICH LESSING/IBL

mang stoppades (för att nu inte nämna den ottomanska här som så sent som 1683 hotade Wien). Expansionen österut såg till stora delar annorlunda ut. Visserligen betvingades det sasanidiska Persien med vapenmakt men islam skulle ju snart komma att spridas ännu längre österut, till Indien, Malaysia, den indonesiska arkipelagen och vidare ända bort till Kina. Det var genom i huvudsak fredliga medel som islam spreds till vad som idag är den muslimska världens demografiska centrum. Handelsmän och fromma vandringsmän tog med sig sin religion som i flera av dessa länder trängde undan redan befintliga trosföreställningar. I många fall skulle islam bli den dominerande religionen, i andra fall som Kina har muslimerna fått finna sig i att vara i minoritet.

I flera länder, speciellt Indonesien, har man kunnat bevittna nya former av islam som påverkats av inhemsk religion. Det visar vilket mångfacetterat fenomen islam har blivit; islam ser inte likadan ut i Mekka och Medina som i Jakarta eller i Xian där man byggde en moské redan på 700-talet.

Men det var inte bara på skilda ställen som islam uppvisar många olika former; föga överraskande förändras religionen också över tiden. Och dessa förändringar började mycket tidigt. De fundamen-

talister som vill vrida klockan tillbaka till vad de anser var en ren, ursprunglig form av islam verkar ärligt talat ha ganska dåliga kunskaper. Om de alls har kvar ett öppet sinne skulle en dos av *NCHI* kunna kurerat dem och få dem att inse att deras projekt inte bara är praktiskt omöjligt utan intellektuellt ohederligt. Islam har alltid varit stadd i förändring.

Islams kultur, konst och vetenskap avhandlas i den fjärde av dessa sex omfattande volymer. Definitionen visar sig klokt nog vara ganska vid av vad som hör hemma i en historia om islam eftersom också ytterst oortodoxa gestalter som Abu Nuwas behandlas. Abu Nuwas är kanske mest känd för sina dikter där han prisar vinets goda sidor; det är ungefär som om man skulle hitta Carl Michael Bellman behandlad i kristendomens historia. Detta är inte avsett som kritik av *NCHI* och dess avsnitt om arabisk litteratur, däremot visar det vilken bred definition vi är vana att arbeta med. Allt som äger rum i de länder med muslimska majoriteter eller med betydande minoriteter räknas till islams historia på ett sätt som vore otänkbart när vi talar om kristendomens historia.

Denna fjärde volym, redigerad av Robert Irwin, utgör en skattkammare av information om hur man tänkt, känt, musicerat och lagat mat i den muslimska världen. Just det: ett i och för sig kort kapitel ägnas "cooking" som till en början avspeglade det ytterst begränsade utbud som den arabiska öknen erbjöd i fråga om mat men som snart skulle spegla den extravaganta för att inte säga dekadenta livsstil som vanligen präglade den obscent rika över- och härskarklassen – och då inte bara inom den muslimska världen. Sålunda bjöds kalifen i Bagdad Harun al-Rashid på en fiskrätt som gjorts av hundratals fisktungor. Till och med kalifen ansåg att det var en överdrift och gav en stor summa pengar till de fattiga som kompensation. Kanske kunde Harun al-Rashid tjäna som förebild för dagens dekadenta överklass. Tänk

om vår kung hade givit till de fattiga efter att ha spenderat (och tvingat andra att spendera) väldiga penningssummor på sin dotters bröllop som förefaller ha varit ett långt mycket större slöseri med pengar än en maträtt gjord av fisktungor.

Ätminstone denna fjärde volym borde snarast göras tillgänglig i en separat *paperback*-upplaga eftersom den sammantaget innehåller en lika klar som kunnig översikt över muslimsk kultur fram till slutet av 1700-talet.

Visst kan man här och där komma med invändningar. Som när John Bowen, som tidigare har skrivit böcker om islam i Frankrike och i Indonesien, talar om "den ganska rigida" ståndpunkt som danska myndigheter intog när det stormade som värst kring Muhammed-karikatyterna. En rimligare beskrivning än "rigida" vore nog "principfasta". Den danske statsministern förklarade tidigt och tydligt för diplomater från muslimska länder att här fanns ingenting att diskutera. I Danmark får vi häda och det får ni finna er i. Alltså ingen inbjudan till dialog och diskussion där det inte fanns något att diskutera.

Sharia är ett begrepp som vanligen väcker avsky och fasa; det används för att visa vilken primitiv religion islam har förblivit eftersom, sägs det, den inte har genomgått den förändringsprocess som kristendomen har gjort.

Men *NCHI* visar att det är en förenkling, *sharia* är inget fixt och för alltid färdigt. Rättslära grälar sinsemellan om dess rätta innebörd.

För somliga är *sharian* förvisso ett instrument för att vrida klockan tillbaka till det påstått sanna islam som man inbillade sig att den såg ut på 600-talet, för andra har *sharian* varit en del av ett nationalistiskt projekt vars mål är att frigöra sig från det koloniala arvet. Andra muslimer menar att det inte är önskvärt, eller ens möjligt, att lagstifta i andliga frågor; religiösa seder och moral skall komma inifrån, inte genom yttre tvång. Mot de dogmatiska citerar de *Koranen* som säger "inget tvång i religionen". Problemet är förstås att *Koranen* säger väldigt mycket och att allt inte riktigt går ihop.

Detta är bara ett exempel. De flesta av de begrepp som vi tror oss känna innebörden av när vi talar om islam visar sig mera mångtydiga och undflyende än vad man vanligen föreställer sig. *Jihad* kan syfta på den väpnade kampen att omvända de otrogna till islam, men *jihad* kan också syfta på kampen i en människas inre att bli en bättre och frommare muslim.

På ett lite paradoxalt sätt visar *NCHI*, detta i alla bemärkelser tunga bidrag till vår kunskap om islam, att ju mera vi vet

om något, desto svårare blir det att tala om det. Varje påstående inbjuder till reservationer. Det går inte längre att generalisera och säga att islam är det eller det. Religionen har förändrats och idag har den nästan lika många former som kristendomen, som ju också den omfattar bokstavstroende fundamentalister och troende som är så filosofiskt sofistikerade och förfinade att Gud har förvandlats till en filosofisk idé. Alltså ungefär som hos muslimske filosofen Ibn Sina, eller Avicenna som han kallas i väst, för tusen år sedan.

Alltså: det mesta som är värt att veta om islam står att finna på dessa drygt fyra tusen sidor. Kanske hade man kunnat inkludera ett kapitel om islamofobi, om hur termen skapats och kommit att användas i en polemik som vanligen har alstrat mer fördunklande rök än upplysande eld.

Nå, vem vänder sig ett verk som detta till i första hand? Det finns inget allmänt förord som berättar om tanken bakom projektet. Det är alldeles för stort och dyrt för att kunna hamna i bokhyllorna hos den intresserade allmänheten. Å andra sidan, priset motsvarar ungefär tjugofem nya svenska romaner och då låter det inte så farligt. Romanerna kommer att vara glömda om ett par månader men inte NCHI.

Den som vill ha en översikt över den muslimska världen och dess historia har Ira M Lapidus jämförelsevis behändig *A History of Islamic Societies* eller Marshall Hodgsons personliga mästerverk *The Venture of Islam* att tillgå. Båda är verk avsedda att läsas från början till slut medan NCHI inte är det; det är ett verk som man går till för att hitta information i ett visst ämne som intresserar eller där man behöver information och bibliografisk hjälp. Det kan handla om fatimidernas Egypten eller islams former och utveckling söder om Sahara. Sedan är risken stor att man fastnar och läser vidare.

NCHI:s betydelse kommer kanske inte att omedelbart märkas – det är ingen debattbok – men det är det verk som alla med lite djupare intresse för islams former och förvandlingar kommer att konsultera eller i varje fall borde konsultera. Journalister, lärare och studenter kommer att kunna ha enorm nytta av NCHI om de i framtiden vill veta istället för att bara tycka i dessa fortfarande ofta både esoteriska och kontroversiella frågor.

Efter att ha umgäts en tid med dessa snyggt producerade volymer begriper jag inte hur jag så länge kunde klara mig utan dem.

Carl Rudbeck

Modernister blickade bakåt

LITTERATURHISTORIA

Det är märkligt. Ska man diskutera det engelska hamnar man förr eller senare hos Evelyn Waugh, trots att han älskade resor och periodvis försörjde sig på reseskildringar. Hans romaner utspelar sig likväl oftast hemma i England, inte sällan på den engelska landsbygden. *Brideshead Revisited* (En förlorad värld) handlar om medelklasspojken Charles Ryders förälskelse i den aristokratiske Sebastian Flyte och hans charmiga familj. Ett viktigt tema är mötet mellan skilda klasser och olika slags kristendom, men också mellan stad och land. Nakna på taket till barockslottet Brideshead inleder ynglingarna sin diskussion om religion. Nedanför pågår en jordbruksmässa, och vartefter dyker nya medlemmar ur familjen Flyte upp. Tydligare än så kan det inte visas – den engelska landsbygden är ständigt närvarande, om än långt nedanför litteraturens slott.

Detta gäller inte bara Waugh, utan också många av hans samtida. Visst har storstaden sin lockelse, men den slår gärna över i äckel, som när T.S. Eliot i *The Waste Land* (Det öde landet) apostroferar London som "unreal city":

At the violet hour, when the eyes and back

Turn upwards from the desk, when the human engine waits

Like a taxi throbbing waiting,

I Tiresias, though blind, throbbing between two lives,

Old man with wrinkled breasts, can see ...

Den antike siaren ser allt det ofrukt samma och onaturliga i London. Floden som flyter genom staden är smutsig och lika meningslös som stadsbornas liv tillsammans.

Modernismen ses gärna som en urban rörelse, präglad av internationalism och rationalitet. Särskilt den brittiska modernismen rymmer ändå en längtan till landet. Detta är ämnet för den unga litteraturforskaren Alexandra Harris *Romantic Moderns*. Hon inleder med en ögonblicksbild av hur konstnären John Piper och hans livskamrat Myfanwy Evans foto-

graferar normandiska dopfuntar och finner deras formspråk närmast Picassoartat. Samtidigt – berättar Harris – tänkte Piper på den britt som på 1200-talet for till Rom för att studera antika minnesmärken, men som romarna skickade hem för att först lära känna sitt eget land och studera Stonehenge. På samma sätt beslöt sig Piper och Evans – liksom deras själsfränder bland de brittiska modernisterna – för att återupptäcka sin egen närmiljö.

Dessa människor grävde där de stod. Det skedde mera sällan konkret, även om de var nog så fascinerade av arkeologi. Rörelsen var (som sådana brukar vara) ganska lös i konturerna och omfattade en rad kända namn inom alla konstnärliga discipliner. Bland de litterära märks Waugh och Eliot, men även Virginia Woolf. Bildkonstnärerna gjorde collage av papperstussar och abstrakta former i vitt, men anknöt gärna till brittiska landskap och ibland även till örikets konsttraditioner. Också när de bröt mot traditionerna försökte de "go modern" och still "be British", som den brittiska modernismens fader Paul Nash uttryckte det 1932.

Alltså kunde tiden producera lägenheter som The Lawn Road Flats i Hampstead, avsedda för den moderna människan, som varken behövde ägodelar eller familj – men som också svärmade för bortglömda historiska perioder och återupplivade dem. För en svensk, som är van vid tjugotals klassicerande *Swedish Grace*, är det inte förvånande att sjuttonhundratalet var en av de epoker de återupptäckte. Arkitekturen anknöt till århundradets formspråk, men för de intellektuella blev tiden en formlig passion. Edith Sitwell skrev om Bath och bifogade en adressbok, så att man kunde hitta alla kändisar som bott i staden år 1800. John Piper följde gamla resehandböcker och upptäckte bortglömda trädgårdar i skilda hörn av England. Virginia Woolf lät Orlando blomma under sjuttonhundratalet. Fotografen Cecil Beaton och det vackra folket hade sjuttonhundratalsmaskerade, men Beaton själv drev passionen ännu längre, hyrde in sig på en sjuttonhundratalsherrgård och poserade med systrar och hundar under järnekarna. Han drömde ihop den herrgårdsbakgrund han saknade, precis som Waugh gjorde i sina roma-

Beatrice Lillie 'Surrealised' av Angus McBean.

Virginia Woolf porträtterad av Vanessa Bell.

FOTO: AKG-IMAGES/SCANPIX

ner. Skillnaden var bara att Beatons fiktion inte var ord, utan fotografier och intryck. Som litteraturkritikern Klara Johanson sa vid ungefär samma tid: "Ingen har det tryggare än den som bor i ett luftslott."

Vurmen för sjuttonhundratalet var dock inte någon förgulligande "Little Englandism", konstaterar Harris. Tvärtom innebar den en fördjupning av Englands europeiska anknytning. Så är det också svårt att ge sig i kast med sjuttonhundratalet utan att vara internationell.

Uppvärderingen av det engelska innebar också att den viktorianska tiden kom in från kylan. De äldre modernisterna (som Woolf) var uppvuxna på artonhundratalet och förlöjligade ofta tidens alla prylar. De yngre (som Waugh) fascinerades av tiden och anknöt gärna till den. Fotografen Angus McBean väckte anstöt när han 1940 publicerade *Beatrice Lillie 'Surrealised'*, där en skådespelerskas huvud låg ensamt under en viktoriansk glaskupa.

Kriget gjorde att tron på det engelska ökade, men redan under trettioalet var livet i byn betydelsefullt – dels bland modernisterna, som använde lantliga element i sin konst, dels i den officiella retoriken,

som försökte få det att låta som om England aldrig upplevt urbaniseringen. Ibland anar man nästan en engelsk *Blut und Boden* i regeringens hävdande att "the rites of the village green were in the Englishman's bloodstream, and nothing could erase them". Då känns det mer befriande med Virginia Woolfs uppfattning om det engelska språket som en lösaktig slyna, vars ord hela tiden rymde för att kopulera hipp som happ och ge upphov till horungar och naturliga barn.

Harris välskrivna bok är överväldigande i sin materialrikedom och sin överblick. Hon sträcker sig över alla konstarter, och även om huvudvikten ligger på trettioalet ryms tillbakablickar till 1900-talets början. Utöver de traditionella genrerna ägnar hon också två interludier åt mindre erkän-

da konstarter – matlagning och trädgårdskonst. Den engelska maten är som bekant bättre än sitt rykte, och trädgårdarna med rätta berömda.

På ett ställe sammanställer Harris kubism och flygkonst – när man kom upp i luften såg man med ens landskapet som ett abstrakt mönster, där också de arkeologiska fyndplatserna kunde urskiljas. Samma bild kan användas om hennes egen studie. Den är omfattande och överblickande och ger oss vyer vi inte funderat över. Samtidigt förblir den ett lapptäcke, där personerna skymtar förbi. Mera ingående porträtt hade ibland behövts. Nu skymtar bara människorna på vår snabba färd, som Eliots folkmassor på London Bridge.

Carina Burman

ROMANTIC MODERNS
ENGLISH WRITERS, ARTISTS
AND THE IMAGINATION
FROM VIRGINIA WOOLF TO
JOHN PIPER
 ALEXANDRA HARRIS
 Thames & Hudson 2010

Kina med amerikanska ögon

POLITIK

I juli 1971 gjorde USA:s nationelle säkerhetsrådgivare Henry Kissinger en resa i Asien. Han besökte bland annat Thailand och Indien. När han anlät till Pakistan klagade han över magbesvär. Hans värd erbjöd honom då att komma till dennes lantställe, där det var svalare och där Kissinger kunde vila upp sig. Därifrån reste Kissinger, iförd hatt och solglasögon, vidare till Kina. Resans mål var så hemligt att inte ens USA:s utrikesminister William Rogers informerades i förväg.

I Peking samtalade Kissinger med premiärminister Zhou Enlai, som gjorde ett outplånligt intryck på honom. Mötet var sensationellt. Sedan det kommunistiska maktövertagandet 1949 hade iskyla rätt mellan USA och Kina. Grunden var därmed lagd för president Richard Nixons besök i Peking och möte med Mao i februari 1972.

Bakgrunden till dessa resor var den allt större fiendskap som fanns mellan de kommunistiska stormakterna Kina och Sovjet. I mars 1969 utbröt strider mellan dem vid Ussurifloden. Det gav USA tillfälle att utveckla den så kallade triangeldiplomatin som innebar att landet hade bättre relationer till Kina än vad Sovjet hade och bättre relationer till Sovjet än vad Kina hade.

Öppnandet av förbindelserna mellan USA och Kina står i centrum för Henry Kissingers nya bok *On China*. Detta ämne har emellertid Kissinger skrivit mer utförligt om i sina memoarer. Det som är nytt är att händelserna sätts in i ett större historiskt sammanhang.

Kissinger är inte bara en världsberömd politiker utan också en framstående historiker. I sitt magnum opus *Diplomacy* (1994) hyllade han klassiska europeiska realpolitiker som Richelieu och Bismarck. De var beredda att sluta allianser också med ideologiska motståndare om det gynnade den egna nationen. När president Woodrow Wilson förde in USA i första världskriget 1917 lanserade han en mer idealistisk form av utrikespolitik, där spridningen av demokrati var central. Många senare amerikanska presidenter har följt i Wilsons spår. Kissinger hör dock till skeptikerna, han menar att idealister lätt förvandlas till korsfarare och skapar onödiga konflikter. Detta synsätt ligger till

Henry Kissinger.

grund för Kissingers uppfattning att USA skall ha goda relationer med det kommunistiska Kina.

Den nya boken har en del likheter med *Diplomacy*. Också i *On China* argumenterar Kissinger för en oideologisk utrikespolitik, och även nu har han ett långt tidsperspektiv. Han konstaterar att Kina är ett land med en unikt lång sammanhängande historia, och han menar att kunskap om denna är nödvändig för att förstå dagens situation. Den kinesiska synen på militära strategier grundlades redan av Sun Tzu, som skall ha författat boken *Krigskonsten* cirka 500 år f.kr.

Även om Kissinger behandlar de viktigaste händelserna i Kinas äldre historia ligger dock tyngdpunkten på tiden efter det kommunistiska maktövertagandet. Särskilt intressant är det att läsa om allt som hänt under de 40 år som gått sedan Kissingers första resa till Kina.

Kissinger blev 1973 utrikesminister, en position han hade tills Gerald Ford förlorade 1976 års presidentval mot Jimmy Carter. Efter det har Kissinger fortsatt att vara engagerad i de kinesisk-amerikanska förbindelserna och samtalat med ledande kinesiska politiker. Han har besökt Kina mer än 50 gånger.

Zhou Enlai hade en avgörande betydelse för närmandet till USA men hamnade därefter i onåd. Mao vägrade honom behandling för den cancer han drabbats av.

Istället togs Deng Xiaoping in från kylan, och kom att företräda Kina i mötena med Kissinger.

I mitten av 70-talet pågick en maktkamp mellan pragmatiker som Deng och de extrema maoisterna i det så kallade De fyras gäng. Den senare gruppen leddes av Maos hustru Jiang Qing, och tycktes under en tid ha övertaget. Zhou Enlai dog i januari 1976. Deng talade på begravningen och berömde den döde premiärministern. Ett par månader efteråt utbröt folkliga sympatitryningar till förmån för den avlidne. Folkmassor fyllde Himmelska fridens torg. Manifestationen riktade sig, indirekt, mot kulturrevolutionen, förtrycket och terrorn. De fyras gäng slog dock tillbaka. Deng avlägsnades som vice premiärminister och placerades i husarrest.

I september 1976 dog Mao. Som efterträdare hade han utsett Hua Guofeng. Hua ansågs vara en mittenman, som inte tillhörde någon av falangerna. Han valde dock att samarbeta med Deng. De fyras gäng arresterades och dömdes till hårda straff.

Närmandet mellan USA och Kina fortsatte under Jimmy Carter. Den 1 januari 1979 fick de två länderna fulla diplomatiska förbindelser med varandra. Det innebar att USA bröt förbindelserna med Taiwan, samtidigt som man fortsatte att samarbeta militärt med landet.

I slutet av januari 1979 gjorde Deng ett besök i USA. Att det var nya tider visade sig när kommunistledaren åt middag i Vita huset tillsammans med ledarna för Coca-Cola och General Motors. Två veckor efter att Deng hade lämnat USA gick Kina till anfall mot Vietnam, med motiveringen att lära landet "en läxa". Kriget brukar beskrivas som ett misslyckande för Kina. Landets bristande militära förmåga kan förklaras med att det inte hade hämtat sig från kulturrevolutionen.

Kissinger ifrågasätter denna gängse sanning, som han menar bygger på bristande förståelse för

ON CHINA
HENRY KISSINGER
The Penguin Press 2011

Henry Kissinger och Donald Rumsfeld i Peking, november 1974.

FOTO: WASHINGTON POST/GETTY IMAGES

Kinas långsiktiga strategiska tänkande. Han konstaterar att det amerikansk-kinesiska samarbetet nådde en höjdpunkt under detta krig. Och han menar att det var ett bakslag för Vietnam att Sovjet inte ingrep militärt, utan nöjde sig med att fördöma Kinas agerande. Kissinger skriver till och med: "I efterhand kan Moskvas relativa passivitet under det tredje Vietnam-kriget tolkas som det första symptomet på Sovjetunionens nedgång."

I april 1979 reste Kissinger till Kina och talade med Hua Guofeng och Deng Xiaoping. Vid dessa samtal blev det tydligt hur djupa klyftorna fortfarande var bland de styrande. Huas ekonomiska program var i sovjetisk stil med planekonomi och satsningar på den tunga industrin. Deng hade en helt annan förståelse för marknadsekonomin. Han talade om behovet av decentralisering, av att öka kinesernas tekniska kunskaper och betydelsen av att kinesiska studenter reste utomlands. Deng vann maktkampen och Kina slog in på en väg som innebar att miljontals människor lyftes ur fattigdomen.

Med det ökade välståndet och den ekonomiska friheten i Kina kom också krav på politiska reformer. De blev särskilt starka under 1989, då de kommunistiska regimerna i Östeuropa föll. På nytt samlades folkmassor på Himmelska fridens torg. Denna gång vågade man framföra sina krav mer tydligt än vid Zhou Enlais död. Deng valde att slå ned demokratikraven med stor brutalitet.

USA:s då nyligen tillträdde president George Bush protesterade mot övergreppen. Många bedömare menade dock att Bushs protester var lama. Kissinger tyckte tvärtom. Han argumenterade mot att USA skulle införa sanktioner mot Kina. "Ingen regering i världen skulle ha tolererat att tiotusentals demonstranter i åtta veckor ockuperade det största torget i dess huvudstad", förklarade han. Uttalet blev hårt kritiserat. Kissinger sade sig visserligen vara "chockerad" över den brutalitet som den kinesiska ledningen visade. Men han efterlyste också amerikansk "mognad". Han menade att Kina

var ett viktigt land för USA och att tillfälliga känslostormar inte fick styra ländernas relation.

Också i den nya boken framträder Kissinger som något av en ambassadör för goda relationer mellan USA och Kina. Kissinger anser inte att USA skall vara helt likgiltig för människorättsbrott. Men han hävdar att alltför högljudd kritik kan vara kontraproduktiv när det gäller ett land som Kina, med dess dåliga erfarenheter av västerländsk inblandning. Och han varnar för att ett nytt kallt krig skall uppstå mellan USA och Kina. Samtidens och framtidens utmaningar är så stora att länderna måste samarbeta.

Det är lätt att ha invändningar mot Kissingers resonemang. Det finns ett starkt inslag av relativism i hans bedömning av världspolitiken, som gör den svårsmält. Men samma egenskaper som gjorde honom till en problematisk politiker gör honom också till en spännande historiker och författare. Även de som inte delar hans åsikter har skäl att läsa hans böcker.

David Andersson

I kräftans vändkrets

När Harold E. Varmus, efter det att han år 1989 tilldelats Nobelpriset i fysiologi, höll tal i Stockholm citerade han det fornengelska eposet *Beowulf* och liknade träskmonstret Grendel, huvudskurken i verkets första del, vid cancer. "In our adventures, we have only seen our monster more clearly and described his scales and fangs in new ways – ways that reveal a cancer cell to be, like Grendel, a distorted version of our normal selves."

Denna litterära liknelse återfinns i läkaren, forskaren och författaren Siddhartha Mukherjees prisbelönade bok *The Emperor of All Maladies. A Biography of Cancer*. Historien säger mycket om sjukdomen och dess identitet. Liksom Grendel i dikten framställs som ett förvridet människotroll, en dräpande skuggsida av järnålderns krigare, vilket vältrar sig över de sovande danerna i Hrothgars hall och slukar dem om natten, är cancer till sin natur en variant av en människa som är ännu starkare och ännu effektivare än den man eller kvinna som har oturen att erhålla sjukdomen som gäst i sin kropp. Cancers celler delar sig och förökar sig, expanderar, ännu bättre än vi själva förmår utvecklas och ta för oss av världens goda. Cancer betar sig som en människa, men i eskalerad form, vilket leder till människans död. För den patient som diagnosticeras med cancer stundar en kamp mot Liemannen.

Den förste som beskrev cancer var den legendariska egyptiske läkaren, arkitekten, med mera, Imhotep, som levde på 2600-talet f.Kr. och var rådgivare till farao Djoser i Gamla riket. På ett papyrusfragment, vars innehåll tillskrivs Imhotep, skildras 48 sjukdomar, frakturer och liknande problem. Nr 45 på listan är den sjukdom som idag kallas cancer (termen kommer av latinets ord för krabba och kräfta, eftersom grekiska lärde omkring 400 f.Kr. tyckte att tumören påminde om en krabba som grävt ned sig i sanden). Imhotep berättar hur vi kan känna igen sjukdomen på den hårda, kalla och svällande massa i bröstet som varken tycks innehålla vätska eller framkalla feber. När det gäller botemedel konstaterar han lakoniskt: "Det finns inget."

Såväl Imhotep som greken Hippokrates återfinns i Mukherjees

Anatomilektionen av Pieter van Mierveld, tidigt 1600-tal.

FOTO: BRIDGEMAN/IBL BILDBYRÅ

bok, liksom Herodotos skildring av den bröstcancerdrabbade persiska drottningen Atossa. Huvudsakligen utgörs emellertid den digra volymen av en noggrann men lättläst redogörelse för cancerforskningen under efterkrigstiden, låt vara att Mukherjee stundom vänder sig bakåt mot 1800-talet och 1900-talets första hälft, med kusliga inblickar i hur cancer har varit socialt stigmatiserande och osynliggjorts i media. Läsaren leds med på en vindlande vandring i sällskap med pionjärer inom strålningsbehandling, kemoterapi och mammografi, in i en global krigshistoria med fronten mot en fiende som än idag ofta segrar när den utmanar oss på tvekamp. Vi bjuds på fascinerande analyser av hur sjukdomar upptäcks, diagnosticeras, hanteras och görs begripliga, både för läkarvetenskapen och för mänskligheten.

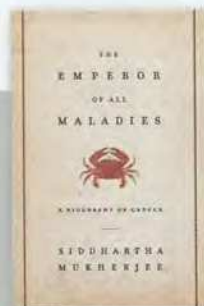
Bokens hjältar utgörs av skickliga forskare, som Sidney Farber, antingen verksamma som individer eller i forskarlag, och enträgna lobbyister, som Mary Lasker. *The Emperor of All Maladies* är med andra ord inte en kulturhistoria om sjukdomen i bred bemärkelse, ej heller en his-

toria om cancers många offer och dess påverkan på våra samhällen i förfluten tid. Faktum är att Siddhartha Mukherjee gör en uttrycklig poäng av att cancer i mångt och mycket är att betrakta som en modern åkomma, en nutidens pest. Trots att sjukdomen, vilket bevisas av Imhoteps papyrustext, har varit känd av läkare i mer än 4 500 år och uppstod långt, långt tidigare (studier av fossiler har visat att cancer som fenomen är miljontals år äldre än människan) blev den en verklig plåga först i välfärdssamhällets tidevarv.

Varför? Hur kommer det sig att cancer, med sin oerhört höga dödlighet, inte blev lika ryktbar i historisk tid som kolera och tuberkulos på 1800-talet, smittkoppor på 1700-talet och pest under senmedeltiden? Varför dröjde det till nutiden innan sjukdomen kom på allas läppar och blev mer fruktad än alla andra åkommor? Idag finns det knappast någon som inte känner någon som antingen har dött i, eller har genomlidit, cancer. Varför var det inte så i det gamla bondesamhället?

Delvis sammanhänger cancers

THE EMPEROR OF ALL MALADIES
A BIOGRAPHY OF CANCER
SIDDHARTHA MUKHERJEE
Scribner 2010

expansion med tobaksrökningen under 1900-talet – Mukherjee avsatte åtskilliga sidor åt detta – men framför allt beror dess uppsving på den dödliga sjukdomsparnassen på något helt annat. Cancer har inte uppkommit i modern tid utan avslöjats, och det är vår egen allt bättre hälsa som bär skulden. Nutidens människor drabbas i större utsträckning än tidigare generationer av cancer eftersom vi lever betydligt längre. Ingenting tyder på att cancer som sådan var mindre farlig för människokroppen före den moderna eran, men eftersom medellivslängden i historiska samhällen har legat på mellan 35 och 40 år hann flertalet människor aldrig uppleva dess hot. De dog av helt andra orsaker innan de hann bli cancersjuka. Förhållandet blir uppenbart vid en hastig blick på de cancersjukas ålder. Även om barncancerfall är långt ifrån okända, och Mukherjee ägnar dem stor och berättigad uppmärksamhet, är cancer generellt sett en sjukdom som vi riskerar att drabbas av när vi kommer upp i åldrarna. Våra förfäders kroppar var lika förprogrammerade att utveckla cancer som många av våra nuvarande, men deras celler fick aldrig chansen att föröka sig på det okontrollerade vis som kännetecknar sjukdomscellerna.

Cancern kastar en dyster skugga över nutiden. Enligt *Nationalencyklopedin* kommer var tredje svensk att drabbas av cancer. Kommer vi någonsin att kunna bota sjukdomen? Mukherjee är försiktigt optimistisk. Han pekar på hur vissa cancerframkallande ämnen lätt kan påvisas och bekämpas. Det är ingen slump att magcancer var ett stort problem för hundra år sedan och ett betydligt mindre problem idag, inte heller att lungcancers upp- och nedgångar kan länkas till cigarettrökningens växlande konjunkturer. Mukherjee fäster stor vikt vid genomforskningen (till exempel det stora Human Genome Project, som syftade till att kartlägga hela vår arvsmasa) och dess efterföljarprojekt. Ju mer vi lär oss om vår kropp och dess celler, desto större möjligheter har vi att bekämpa de celler som löper amok och förökar sig på det ohejdate vis som resulterar i tumörer.

Siddhartha Mukherjee har skrivit en bok väl värd sitt Pulitzerpris. Och mitt i all nattsvart historik och alla förfärliga dödlighetssiffror visar han på hopp, som i berättelsen om den egna leukemipatienten Carla, som vi följer från de första illavarslande symptomen till känslan av att ha kommit ut ur helvetet med livet i behåll. **Dick Harrison**

FOTO: IBL BILDBYRÅ

Drömmen om ett rättvist samhälle

HISTORIA

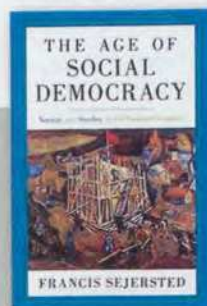
I SIN BOK *The Primacy of Politics*, utgiven 2006, hävdade den amerikanska akademiker Sheri Berman att socialdemokratien växte fram ur en revision av den ortodoxa marxismen. Dess grundare, menade hon, var den tyske revisionisten Eduard Bernstein, vars skapelse blev 1900-talets stora framgångssaga. Det var nämligen socialdemokratiens triumf i Västeuropa efter 1945

som förklarade kontrasten mellan turbulensen och krisen under mellankrigstiden och efterkrigstidens politiska stabilitet och starka ekonomiska tillväxt.

I större delen av Västeuropa befann sig de socialdemokratiska partierna emellertid i opposition under 1950- och i början av 1960-talet. Kristdemokraternas bidrag var kanske minst lika viktigt. Det var bara i Skandinavien som socialdemokratiska partier satt vid

>>

**THE AGE OF SOCIAL DEMOCRACY
NORWAY AND SWEDEN IN
THE TWENTIETH CENTURY
FRANCIS SEJERSTED
Princeton University Press 2011**

makten. Därtill kommer att medan socialdemokratin i Sverige var revisionistisk, så höll Arbeiderpartiet i Norge fast vid marxismen, men lyckades ändå uppnå en maktställning.

Sheri Bermans tes är därför själv i be-
shov av revision. Detta är en del av Francis Sejersteds syfte. Hans mål är att kartlägga socialdemokratins uppgång och påföljande nedgång i Sverige och Norge. *The Age of Social Democracy* är en reviderad version av en bok med samma titel, först publicerad på norska och svenska 2005, som den andra volymen i ett tvåbandsverk skrivet för att högtidligt hålla hundraårsminnet av upplösningen av unionen mellan Sverige och Norge 1905. Det är ett vetenskapligt och sammanfattande verk av stort värde – kanske det bästa tillgängliga verket på engelska om den socialdemokratiska epoken i dessa två länder.

Med "politikens företrädare" menade Sheri Berman att socialdemokrater, till skillnad från nyliberaler och till skillnad från de mer traditionalistiska socialisterna i Karl Kautskys SPD i Tyskland, hyste en aktivistisk syn på politiken. Istället för att vara underkastade obevekliga sociala och ekonomiska trender, så som nyliberalerna och Karl Kautsky ansåg, menade socialdemokraterna att män och kvinnor kunde behärska dem. Sejersted instämmer i denna bedömning.

I Sverige och Norge var "förverkligandet av den socialdemokratiska ordningen resultatet av en medveten politik baserad på en gemensam föreställning om hur ett modernt samhälle bör se ut", snarare än "ett godtyckligt resultat av en kamp mellan olika intressen i en process driven av antingen teknologi eller ekonomisk nödvändighet".

Erfarenheterna i Sverige och Norge visar i själva verket hur "samhällen under gynnsamma omständigheter kan vara historiens herrar".

Socialdemokrater drevs vid början av 1900-talet av tron att deras hållning bekräftades av vetenskapen. År 1891 förklarade grundaren av det norska Arbeiderpartiet att "Socialismen är en vetenskap, uppbyggd på studier av det sociala och på principer baserade på erfarenhet". De visade en mer adekvat förståelse av vetenskapens natur än de marxister som trodde att historien rörde sig mot en socialistisk stat längs orubbliga rälsspår.

I kontrast till detta hyste socialdemokraterna en poppersk syn på vetenskapen, enligt vilken vetenskapliga upptäckter förblir under ständigt hot om vederläggning. Detta innebar att det inte kunde finnas några eviga sanningar eller historiska lagar. Socialdemokratin, enligt denna tolkning är, en lära

som inte föreskriver ständig revolution, utan ständig revisionism.

Det var denna känsla av att socialismen på något sätt bekräftades av vetenskapens upptäckter som gav de tidiga socialisterna deras tillförsikt. För hundra år sedan framstod socialismen verkligen som framtidens väg. Idag framstår den för många som en filosofi hörande till det förflutna. Många av dess mål må ha uppnåtts, men framtiden tycks ha gått förlorad. Av en tysk forskare har socialdemokratin rentav setts som just detta, en förgången framtid – *vergangene Zukunft*.

Under socialdemokratins epok, som sträckte sig från 1930- till 1970-talet, kunde den skandinaviska rörelsen tillgodoräkna sig många fina insatser. Men det var socialismens vetenskapliga anspråk som ledde till dess mest fundamentala svaghet, dess förmyndarmentalitet. Per Albin Hansson, Sveriges statsminister under merparten av perioden mellan 1932 och 1946, betraktades som en landsfader; och i likhet med de flesta fäder under denna epok visste han vad som var bäst för sina barn. "Han hade en tendens", kommenterar Sejersted, "att betrakta demokratins friheter som en gåva given till folket i utbyte mot dess lojalitet". Under sina senare ämbetsår "kom han att jämställa kritiska synpunkter på sitt eget offentliga mandat med ondskefulla försök att undergräva demokratin själv."

Det var denna förmyndarmentalitet som ledde till steriliseringskandalerna i Norge och Sverige. Sterilisering hade förespråkats av Gunnar och Alva Myrdal i deras bok *Kris i befolkningsfrågan* (1934). "Vilket slags människa behöver vi egentligen i det moderna samhället?", frågade Alva Myrdal – en fråga som aldrig borde ställas. Paret Myrdal menade emellertid att ansvaret för barnuppfostran borde fräntas familjen och överlämnas till samhället, eftersom hemmet "har upphört att vara en lämplig miljö för barnuppfostran". Mödrar borde därför, efter behovsprövning, tilldelas "kläder, skor, vitaminer och livsmedel på bestämda platser i kommunen".

1934 publicerade en norsk läkare, Karl Evang, en bok med titeln *Rasepolitik og reaksjon*. Dess budskap var att sterilisering i rashygieniska syften egentligen bara var möjligt i ett socialistiskt samhälle. Det var, sade han, "en fullkomligt förnuftig tanke som socialismen alltid har stött". 1955 blev Evang hälsodirektör i Norge och beklagade att landet hade varit alltför försiktigt i sin rashygieniska politik. Rashygien, framhåller Sejersted, "var ett särskilt tydligt resultat av ett teknokratiskt tänkesätt eller den sociala ingenjörskonsten, enligt vilket medborgarna delades in i subjekt och objekt".

"Den reformistiska teknokratin", menar Sejersted, "hade hamnat i ett spänningsförhållande med det demokratiska motivet." I och med den minskade tron på socialvetenskapen under 1960- och 1970-talen, och den minskande vördnaden och respekten för experter, minskade även tron på socialdemokratin. Ännu viktigare, en poäng som betonas av Anders Isaksson i hans bok *Alltid mer, aldrig nog*, var att en växande välfärdsstat krävde en ständigt växande ekonomi, vilket tedde sig oförenligt med Erlanderregeringens högskattepolitik under 1950- och 1960-talet.

Därtill kom att välfärdsstatens själva framgång började undergräva den kollektiva solidariteten och ge upphov till en ny individualism som betonade individens rättigheter. De som tidigare hade setts som föremål för politiken började nu hävda att de hade rättigheter gentemot staten likaväl som plikter mot samhället. Samtidigt försvagades arbetsmoralen och den sexuella friheten, som länge förespråkats av socialdemokraterna, undergrävde den puritanism som enligt Sejersted var en viktig aspekt av den disciplin som socialdemokratin vilade på.

Men socialdemokrater i Norge och Sverige förblev sitt revisionistiska arv trogna och hade modet att ompröva sin politik. De undvek den katastrof som drabbade deras systerpartier i Storbritannien och Tyskland genom att utveckla en "tredje väg" mellan traditionell socialdemokrati och nyliberalism. De moderna socialdemokraternas slagord, som senare skulle tas upp av Tony Blair i Storbritannien, var: marknaden där den är möjlig, staten där den är nödvändig. Ett resultat av detta är att socialdemokraterna i Sverige har gått längre än Storbritannien, trots detta lands thatcheristiska arv, när det gäller att ge utrymme för valmöjligheter och konkurrens inom sjukvård och utbildning. Skandinaviska socialdemokrater kom också, kanske en smula senkommet, att förespråka individuella rättigheter och därmed acceptera konsekvenserna av rättighetsrevolutionen. På detta sätt försökte de bevara socialdemokratins kärnvärden mot det nyliberala angreppet.

Det är omöjligt att i en kort recension göra rättvisa åt de många förtjänsterna i *The Age of Social Democracy*, som sammanfattar en omfattande historisk och samhällsvetenskaplig litteratur. Det kommer att bli en grundläggande utgångspunkt för var och en som vill förstå socialdemokratins triumfer och motgångar i de två länder där den har kommit närmast att förverkliga den uråldriga drömmen om att bygga upp ett samhälle baserat på värden som rättvisa och jämlikhet.

Vernon Bogdanor

Översättning: Jim Jakobsson

KulturResor

SVENSKA KULTURRESOR AB

2011-2012

Wienerphilharmonikerna

RUNDRESA I UKRAINA OCH OPERA OCH BALETT I KIEV OCH ODESSA

Reguljärflyg/nostalgiskt tåg: 16-25/9 2011

Kiev – Poltava – Gammalsvenskbyn – Odessa – Krim
platsen för Jaltakonferensen 1945 och tatarkolonin i
Baktiseraj.

*Vi färdas i eget nostalgitåg med sovvagnar,
restaurangvagn och musikkapell.*

4-stjärniga hotell i Kiev och Jalta! Helpension!

Alla utflykter ingår!

Engelskspråkig guidning! Svensk färdledning!

OPERA OCH KONST I ST PETERSBURG

Reguljärflyg/buss: 28/9-3/10 2011

Historia – Vinterpalatset, Peterhof, Jusopovpalatset, Tsarbyn
Tsarskoje Selo och Katarinapalatset med Bärnstensrummet

Konst – Eremitaget och Ryska Museet

Opera och balett – Marinskijoperan, Musorgskijoperan
och Eremitageteatern

Kultursightseeing med svenskspråkig lokalguide

I PILGRIMMERNAS FOTSPÅR

Reguljärflyg/buss: 2-10/4, 2012

Bilbao-Burgos-Leon-Ponferrada-Astorga-Santiago de Compostela

RIGAS INTERNATIONELLA OPERAFESTIVAL

Reguljärflyg: Juni 2012 Programmet presenteras i december 2011

HELSINGFORS OCH OPERAFESTIVALEN I SAVONLINNA

Reguljärflyg/buss: 15-18/7 2012

Operorna: Trollflöjten och Aida

GLYNDEBOURN FESTIVAL

Reguljärflyg/buss: Juli/Augusti 2012

Programmet presenteras i november 2011

OPERA I VERONA, KONST I VENEDIG OCH RAVENNA

Reguljärflyg/buss: 27/7-1/8 och 18-23/8 2012

Operorna: Carmen / Aida och Tosca / Aida

NYÅRSFIRANDE I WIEN!

Reguljärflyg: 28/12 2011-02/01 2012

Utresa Stockholm, Göteborg, Köpenhamn, Oslo och Helsingfors

Wienerphilharmonikernas TV-sända nyårskonsert i Musikverein

Kejsarbalen – Staatsoper – Volksoper

Spanska Ridskolan! Grinzing! Mayerling!

I VERDIS FOTSPÅR

**– en Musik- och Kulturreesa fylld av spännande
operahistoria under årets Verdifestival**

Reguljärflyg/buss: 21-26 oktober 2011

Vår resa i Verdis hembygd omfattar besök och upplevelser på kända platser och miljöer i
Verdis liv. Under hela resan har vi fast boende på hotell i Parma och egen buss under
utflyktsdagarna. Här nedan en rapsodi i Verdis anda:

Busetto – Le Roncole Verdi - Verdis födelseort, Villa Verdi i Sant Agata, Teatro Giuseppe Verdi
med operan Trubaduren och "Il Due Foscari" - opera och restaurant.

Parma – centrum för "Festival Verdi 2011", Teatro Regio di Parma med "Maskeradbalen" och "Falstaff",
Teatro Farnese och Museo Toscanini!

Cremona – Claudio Monteverdis födelsestad, världsberömt centrum för tillverkningen av
Stradivarius' violiner och cellos samt Teatro Ponchielli med Verdis opera "Rigoletto"

Sabbioneta – världsberömd 1500-tals teater!

Modena – Teatro Luciano Pavarotti

*Gastronomisk heldag - bland Emilia Romagnas delikatesser!
Kultursightseeing! Italiensk och svenskspråkig färdledning!*

festival
VERDI

Svenska Kulturreesor AB

Davidshallsg 21, Box 17554, 200 10 Malmö Tel 040-10 35 70 Fax 040-30 33 45

www.kulturreesor.se info@kulturreesor.se

Dygdens försvarare

POLITIK

Hans L. Zetterberg (f. 1927) kan räknas till den inte allt för talrika kretsen av borgerliga intellektuella i efterkrigstidens Sverige. Han har ett tydligt samhällsideal men vill inte se sig själv som ideolog utan betonar svårigheterna att applicera färdiga modeller på komplexa samhällen. Med ett yrkesliv som professor i sociologi, både i Sverige och i USA, tidigare vd för Sifo samt chefredaktör för *Svenska Dagbladet* har han också haft gynnsamma förutsättningar att skärskåda det svenska samhällslivet.

När Timbro nu ger ut en blandning av Zetterbergs debattartiklar och skrifter, hämtade från ett halvt sekel, är det spännande läsning både för den dagspolitiskt intresserade och för den som vill förstå samhällets djupare strukturförändring och ideologiska motsättningar. Texternas karaktär varierar. En del är polemiska och färgade av politikens dagliga retoriska bataljer – andra hör hemma i det mångtusentåriga samtalet om människans och samhällets uppgifter.

De många dagspolitiska betraktelserna från 1970- och 1980-talen ger framför allt perspektiv på det nyss förflutnas debattfrågor, och därmed indirekt på dagens dito. De mer fördjupande texterna tecknar Zetterbergs ideologiska hållning. Zetterberg kan räknas in i en konservativ eller kommunitär, för att inte säga klassisk idétradition. I ett internationellt perspektiv rör det sig inte om några banbrytande idéer. Men i en svensk kontext blir det anorlunda, speciellt när Zetterberg applicerar sina tankar på konkreta politiska frågeställningar. Zetterberg kan till exempel försvara inkomstbortfallsprincipen i socialförsäkringarna med behovet om att slå vakt om hierarkierna – individen ska få behålla sin samhällsrank även vid arbetslöshet.

I huvudsak genomsyras dock Zetterbergs tänkande av kritik mot den svenska modellen, den svenska tron på rationella samhällslösningar och modernitetens välsignelser. Han riktar inte minst in sin kritik mot den förment förnuftiga strävan efter enhetliga lösningar, som under hela efterkrigstiden förts fram i jämlikhetens eller effektivitetens namn.

Zetterberg manar till besinning. Idén att samhället kan formas efter en enda lo-

Hans Zetterberg.

FOTO: ANDERS HOLMSTRÖM/SCANPIX

gik är i bästa fall naiv, i värsta fall ett uttryck för ohämmat maktbegär och cynism. Svensk politik och idédebatt har i hög grad präglats ett ganska ensidigt motsatsförhållande mellan marknad och politik. Antagonisterna i denna konflikt har emellertid haft mycket gemensamt. Zetterberg framhåller att den för tillfället dominerande ideologin i regel inte har kunnat se sina egna begränsningar – utöver ett strategiskt behov av att kompromissa med motståndarsidan.

Under merparten av den tid Zetterberg var som mest verksam hade anhängarna av den politiska logiken övertaget. Att utsträcka politikens logik till alla samhällsområden, även de mest privata, jämslades då med att fördjupa demokratin. De senaste decennierna har marknadens logik alltmer tagit över denna roll av överideologi. Sverige har, trots ett högt skattetryck, på kort tid blivit ett av västvärldens mest marknadsvänliga länder. Den som läser Zetterberg får vissa ledtrådar till varför detta inte är förvånande. Sverige präglas i

hög grad av ett endimensionellt – förmodat rationellt – tänkande. Kulturen är konsensusinriktad och den svenska eliten fåtalig och väl förtrogen inbördes.

Zetterberg, som hela sitt liv har varit en svuren motståndare till alla former av socialism, varnar dock samtidigt för att låta marknaden ersätta staten som imperialistisk överideologi. Hans ständigt återkommande käpphäst är behovet av att hålla isär samhällets olika sfärer. Staten, marknaden, kulturen, universiteten och familjen fungerar enligt olika logiker. De tar skada om de påtvingas en annan sfärs logik – samtidigt som hela samhället tar skada om en av dess delar försummas. Det uppstår problem när staten försöker påtvinga marknaden sin logik – eller vice versa. Det är dock de övriga sfärerna Zetterberg oroar sig mest för – dem vi ibland betecknar som "det civila samhället". Och i Sverige är det framför allt det civila samhället som undanträngts av stat och marknad.

Både politiken och marknaden hotar att

ZETTERBERG
TEXTER I URVAL
RED. ROLAND POIRIER
MARTINSSON
Timbro 2011

fördärva människan om de får dominera ensamma. Goda vanor och god moral uppstår nämligen främst i umgänget med familj, vänner och i frivilliga sammanslutningar, enligt Zetterberg.

Att Zetterberg varit verksam som sociolog märks i hans intresse för interaktionen mellan samhälle och politik, och i hans förkärlek för hur långsiktiga trender i samhällsutvecklingen påverkar det politiska maktfältet. Ibland tenderar han att bli väl deterministisk, som när han under 1980-talet varnar för att det ökade antalet offentligtanställda närmast med nödvändighet kommer att garantera socialdemokraterna ett fortsatt makttinnehav.

Men ambitionen hos Zetterberg att förstå politiken genom att förstå bredare samhällsförändringar är likväl något som borgerliga tänkare och debattörer borde ägna sig mer åt. Dominansen av statsvetare och nationalekonomer i det borgerliga lägret gör att de sociologiska och historiska perspektiven ofta försummas – till och med för samhällsförståelsen.

Zetterberg betonar exempelvis den inre drivkraften hos människor, liksom kulturen och religionen, som avgörande för arbetsetiken. Den höga arbetsmoral som

präglat puritanskt färgade länder som Sverige riskerar dock att undergrävas genom kombinationen välfärdsstat och sekularism.

Zetterberg har en positiv inställning till den frikyrkliga livsstilen. Här återfinns han många av de dygder han efterlyser, som sparsamhet, flit och samhällsengagemang. De frikyrkliga har varit starkt överrepresenterade i folkrörelserna och byggandet av Sverige. Den kristna återhållsamheten ställs i kontrast mot den moderna människans självförhållande till livet.

Men just i den mest centrala tanken hos Zetterberg kan man också skönja en paradox. För i tron på vikten av skilda samhällssfärer och rättfärdiga hierarkier finns inte så lite av idealism. De värderingar som Zetterberg omhuldar är i viss mån samma värderingar som drev fram den svenska välfärdsstaten när folkrörelserna bemäktigade sig staten. Föreställningar om den goda familjen, den driftiga affärsmannen, den rättrådige politikern, den kunnige professorn och den vördsnadsvärde prästen är idealbilder som lätt låter sig överflyttas till föreställningen om den allsmäktigt goda staten.

Zetterberg skulle troligen invända att

dygden härstammar ur civilsamhället. Det är när staten tar över detta ansvar som människorna förlorar känslan för sitt eget ansvar, och i förlängningen sin respekt för andra och sig själva. Civilsamhällets dygder kan inte överföras på staten, eller för den delen på marknaden, enligt Zetterberg. Varken tvänget eller penningen skapar dygder. Zetterberg misstror starkt den sociala ingenjörskonstens möjligheter. En logisk slutsats av hans samhällssyn torde vara att varken staten eller marknaden kan rätta till civilsamhället om det blivit korrumperat, ett synsätt som lätt blir defatistiskt.

Anhängare av den svenska modellen skulle troligen kunna hävda att Sveriges förhållandevis lyckliga befolkning och höga levnadsstandard visar att Zetterberg har fel i sin modernitetskritik. Andra skulle hävda att Zetterberg, på ett mer djupgående sätt än många andra, visar vad som gått fel i den svenska utvecklingen. Oavsett hur man ställer sig till det moderna svenska samhället är Zetterbergs texter av den arten som gör att alla, oavsett om man tillhör anhängarna eller belackarna av världens modernaste land, har anledning att ta ställning till dem. **Håkan Boström**

SVERIGES LEDANDE TIDSKRIFT OM LITTERATUR OCH KONST

Prenumerationserbjudande speciellt till Axess läsare:

Prenumerera NU så får du senaste numret på köpet (värde 95:-)

Ange kod: **Axess** på 10tal.se eller mejla marknad@10tal.se

Du får 5 gedigna nr för endast 360:- (ord. pris 455:-)

»Tidskriften 10TAL är som alltid ett överflöd att ösa ur. Grymt rolig också.»

Ingegärd Waaranperä, DN

»En av de mest fantastiska tidskrifterna i Sverige har funnits sedan 80-talet och har varit plattform för i stort sett all mittfära av svensk kritik och kulturelit. .../ Hur håller sig en så gammal tidning sig i trim? 10-tal är helt enkelt enormt bra på att hitta de relevanta strömningarna i kulturen.»

Olle Lidbom, Vassa Eggen

Sedan tre decennier har 10TAL arbetat med att synliggöra kulturens odiskutabla värde, nytta och tjusning för att förstå skeenden i politiken, historien och samtiden. Hos oss står djupgående essäer och intervjuer, internationella utblickar, bildkonst, samt nyskriven skönlitteratur av landets främsta författare i första rummet. 10TAL går alltid ett steg längre, ställer den extra följdfrågan du vill ha svar på. Vi levererar med stil, skärpa och finesse. Gör som tusentals andra kulturintresserade – prenumerera på 10TAL.

**10
TAL**

Ilse Aichinger.

Att skriva det outsägliga

LITTERATUR

I den nyutgivna tyska antologin *Die Grenzen des Sagbaren in der Literatur des 20. Jahrhunderts* (med litteraturkritikern Sabine Schneider som redaktör) har man samlat ett antal akademiska artiklar som berör olika litterära metoders sätt att förhålla sig till paradoxen "det outsägligas sägbarhet" i ett litteraturhistoriskt perspektiv.

Alltså, hur har man i 1900-talslitteraturen gestaltat eller relaterat till sådant som egentligen inte går att uttrycka i ord? Hur har man använt språket och de litterära stilmedlen för att förmedla det som ligger bortom just språk och litteratur? Att den litterära processen inte sällan är motsägelsefull är en uppfattning som författare och filosofer i alla tider gett uttryck åt, även om alla inte varit lika åskådliga och elementära i sin beskrivning av detta som den schweiziske författaren Max Frisch. I sina dagböcker har han framställt det skönlitterära skrivandet som något i grunden fåfängligt: "Det som är viktigt är det outsägliga, det vita mellan orden, men ständigt talar dessa ord om bisaker som vi i själva verket inte avser. Våra egentliga ärenden låter sig i bästa fall återges med andra ord [...] Man framför utsagor som aldrig omfattar våra egentliga upplevelser, som förblir outtalade."

"Verkligheten är så besvärlig att den inte kan beskrivas", heter det hos Thomas Bernhard, medan Peter Weiss på sin tid menade att nationalsocialisternas åverkan på det tyska språket tvingar orden att vika undan för bildernas mer trovärdiga vittnesmål. Vare sig man nu delar denna pessimism eller ej, finns det en rad språkfilosofiska frågor om den gestaltande litteraturens gränser som är principiellt intressanta. Antologins tolv bidrag erbjuder en

rad språkkritiska ingångar till främst den tyskspråkiga 1900-talslitteraturens förhållande till "det outsägliga", från Robert Musil och Franz Kafka till Ilse Aichinger och Ingeborg Bachmann.

I Ursula Renners text undersöks vilka litterära strategier som är möjliga vad gäller att omvandla "språklösa" tankar till uttalade ord, med utgångspunkt i Arthur Schnitzlers berömda novell "Lieutenant Gustl" (1900). Detta är en av de första konsekvent genomförda inre monologerna i den tyskspråkiga litteraturen och den tangerar sin samtids diskussioner om det är tänkbart att människan inte bara har ett uttalat och hörbart, utan också ett inre språk. Den här typen av frågor utvecklas samtidigt som man börjar fantisera om möjligheterna att med teknikens hjälp komma åt tankarna utan att behöva gå om vägen via språket.

Antologins kanske mest "givna" bidrag är annars Christian Villigers artikel om Kafkas konkretistiska poetik och dess mångtydiga och svårutredda associationsbanor, här med särskilt fokus på romanen *Slottet*.

Kafkas litterära värld utgörs ju i hög grad av "det outsägliga", vare sig detta är av

moralisk, religiös, psykologisk, politisk eller kanske blott språklig natur. Vad som bland annat leder till de obestämda tillstånden i hans berättelser är just att han i sin gestaltande prosa inte försöker betona något med hjälp av ett ymnigt bruk av metaforer och liknelser, utan tvärtom skildrar händelseförloppet konkret och faktiskt. Denna konkretion väcker i sin tur misstankar om att texten menar någonting annat än det som faktiskt står på sidorna.

Att Kafkas historier på detta vis ständigt låter ana att det i dem finns ett slags "översättbarhet", men utan att de någonsin ger några garantier för att så verkligen är fallet, kan betecknas som det ultimata försöket att tänja ut eller kanske rentav eliminera gränserna mellan det sägbara och det outsägliga i litteraturen. "Vad Kafka med sin konkretisering av språket ägnar sig åt, är en experimentell fördrivning av åtskillnaden mellan det bokstavliga och det metaforiska uttrycket", skriver Villiger. Så har den gåtfulle författaren i nämnda roman alltså lyckats med att få slottet att beteckna något fantasmagoriskt inre och något konkret yttre på en och samma gång.

Ständigt angränsande till den avancerade språkfilosofin, kunskapsteorin och den litterära analysen formerar sig de olika texterna i antologin runt spännande frågor om litteraturens möjligheter och gränser, om språkets förhållande till tigandet och om det outsägligas paradoxala sägbarhet. Dessa problem har kanske fått sin allra tydligaste och mest poetiska utmoldering i den österrikiska författaren Ilse Aichingers diktning. Hon arbetar med olika poetologiska gränsfenomen eller chiffer mellan det uttalade och det ljudlösa, mellan det formbara och det amorfa. Eller som hon själv uttryckt det: "Kanske skriver jag för att jag inte kan se några bättre möjligheter att tiga." **Martin Lagerholm**

**DIE GRENZEN DES SAGBAREN
IN DER LITERATUR
DES 20. JAHRHUNDERTS**
SABINE SCHNEIDER (RED.)
Königshausen & Neumann 2010

Begränsat perspektiv på vetenskapens begränsningar

VETENSKAPSTEORI

Den euklidiska geometri som äldre tiders realskoleelever fick sig till livs, men som numera nästan helt mönstrats ut ur skolmatematiken, är ett paradexempel på den axiomatiska metoden. Från ett litet antal axiomer – påståenden som anses så grundläggande att de inte behöver bevisas – härleds nya påståenden och en hel matematisk teori. Under många århundraden var ledande matematiker bekymrade över ett av den euklidiska geometrins axiomer, nämligen det som kallas parallellpostulatet och som säger att givet en linje i planet, och en punkt i samma plan men utanför linjen, så kan genom punkten exakt en ny linje dras som är parallell med den ursprungliga. Parallellpostulatet stack ut mot övriga axiomer, och den allmänna känslan var att det borde vara överflödigt, på så vis att det skulle kunna bevisas ur de övriga.

Något hållbart sådant bevis lyckades man dock inte skaka fram, och under tidigt 1800-tal gjorde tre matematiker oberoende av varandra den överraskande upptäckten att parallellpostulatet alls inte var överflödigt. Tvärtom visade det sig att om postulatet varierades kunde man erhålla alternativa, så kallade icke-euklidiska, geometrier. Dessa geometrier – den hyperboliska och den sfäriska – avviker från den euklidiska bland annat genom den kända egenskapen att summan av en triangelns vinklar alltid är 180 grader inte längre håller streck.

Upptäckten av icke-euklidiska geometrier har viss idéhistorisk betydelse. Fram tills dess var det underförstått att studiet av euklidisk geometri också var studiet av egenskaper hos det verkliga fysiska rum vi befinner oss i. Med de icke-euklidiska geometrierna växte så småningom insikten att

den euklidiska geometrin inte nödvändigtvis är identiskt med det fysiska rummet utan snarare är en modell av detsamma – en modell som kan vara mer eller mindre rätt.

Denna insikt förde i sin tur med sig en gradvis minskande tvärsäkerhet om matematikens och naturvetenskapens resultat som slutgiltiga sanningar om världen vi lever i. Senare, speciellt under 1900-talet, har den följts av en rad andra insikter som på liknande vis manat till ökad ödmjukhet. Hit hör exempelvis hur kvantmekaniken, via Werner Heisenbergs så kallade osäkerhetsrelation från 1927, ser ut att sätta upp en absolut gräns för med vilken precision vi kan känna till subatomära partiklars position och hastighet. Hit hör också Gödels ofullständighetssats, med vilken den briljante unge logikern Kurt Gödel 1931 satte stopp för den vision som det tidiga 1900-talets ledande matematiker David Hilbert hade om att finna en universal metod som automatiskt avgör varje matematiskt påståendes sanninghalt.

Då vi staplar dessa och liknande insikter på varandra kan det tyckas som om det i varje vetenskapligt sammanhang någonstans finns en blind fläck som sätter gränser för vad vi kan se och begripa. Detta är utgångspunkten i matematikern William Byers nya bok *The Blind Spot. Science and the Crisis of Uncertainty*. Jag känner stor sympati med ämnesvalet, och är övertygad om att det skulle kunna ligga till grund för ett spännande stycke vetenskapshistoria och

möjligen också en intressant fördjup-

ning i vetenskapsfilosofi. Byers bok uppnår dock ingetdera. Jag har förvisso läst en och annan bok som varit ännu sämre, men knappast någonsin någon som varit babbligare och mer tröttsamt repetitiv.

Boken och dess budskap presenteras som om de handlar om vetenskap i allmänhet, men en oproportionerligt stor andel – rentav flertalet – av exemplen är hämtade från matematiken. Oftast handlar det i dessa fall om omtugg av tankar från Byers förra bok *How Mathematicians Think* från 2007, en bok som till stor del lider av samma brister som *The Blind Spot* men i alla fall är bättre

genomarbetad och något mer fokuserad.

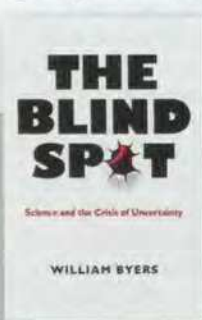
Den metod Byers använder sig av är på det hela taget följande. Han kastar fram ett begrepp han finner spännande och problematiskt – det kan till exempel handla om

"noll", "oändligheten", "helhet", "förundran" eller "självreferens" – för att sedan räkna upp ett antal företeelser som vagt passar in i det valda begreppet, småprata lite om dessa, för att till slut hävda att han påvisat något djupsinnigt samband. Något resonemang i egentlig mening går sällan att följa, och exakt vari den nya insikten består preciseras aldrig.

Byers absoluta favoritbegrepp är *tvetydighet* (*ambiguity*). Genom nästan hela boken lyfter han fram olika dikotomier – materia kontra energi, kropp kontra själ, osäkerhet kontra visshet, ordning kontra oordning, produkt kontra process, objektiv kontra subjektiv, statisk kontra dynamisk, kvantitativ kontra kvalitativ, eller kvantmekanikens väg/partikel-dualism – och påpekar i samband med var och en av dessa att många företeelser har aspekter av båda sidor av dikotomin, varför motsägelsefullhet och tvetydighet anses föreliggande. Den vanliga reaktionen i en sådan situation, menar Byers, är att undgå tvetydigheten genom att undertrycka den ena sidan av dualiteten. Den impulsen anser han att vi bör lägga band på, för att istället omfamna helheten i all dess motsägelsefulla tvetydighet.

THE BLIND SPOT
SCIENCE AND THE CRISIS OF
UNCERTAINTY
WILLIAM BYERS
Princeton University Press 2011

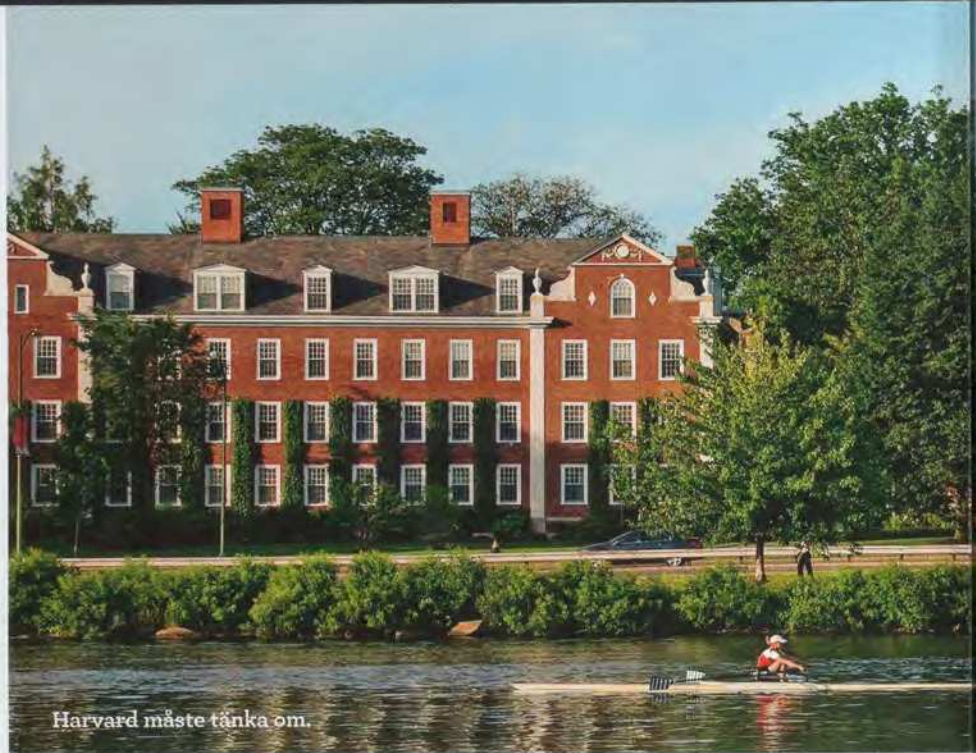
Många av de tvetydigheter Byers anför är rena begreppsförvirringar. Så till exempel menar han att matematikens symbolspråk för oändligheten bär på en inneboende motsägelse i och med att det med ändligt mycket trycksvärta uttrycker något oändligt. Detta synes mig lika dumt som att hävda att ordet "grön" är motsägelsefullt eftersom inget av de ljud vi frambringar då vi uttalar ordet är grönt. Samma sak kan sägas om Byers påstående om det motsägelsefulla i att använda en färdig och oföränderlig vetenskaplig teori (exempelvis Newtons rörelselagar) till att beskriva ett dynamiskt förlopp.

Att i ett inledningskapitel presentera några stolta deklarationer om vad boken skall handla om får anses vara kutym. I *The Blind Spot* bara fortsätter och fortsätter de. Vi får exempelvis veta att "denna bok skall demonstrera att vår förståelse för vetenskapen är förenklad och otillräcklig", och, mer än halvvägs igenom den, att "ett av målen med denna bok är att förena vetenskap med metavetenskap". Dessa löften infrias aldrig, liksom naturligtvis inte heller författarens grandiosa utfästelse i början av bokens näst sista kapitel att han "skall påvisa hur självreferens och den blinda fläcken finns implicita i tvetydighet, vilket kommer att resultera i ett nytt fraktalt perspektiv på vetenskapen". Vad han däremot i samma veva lyckas säga om tvetydighet är följande:

Ett grundläggande problem uppstår i varje seriös betraktelse av tvetydighet, nämligen att om vi 'förstår' tvetydighet så har situationens hela tvetydighet gått förlorad för oss. En oundgänglig ingrediens i tvetydighet är de olika perspektivens inkompatibilitet, och det är just denna inkompatibilitet som går förlorad då tvetydigheten upplöses, vilket är vad som sker då situationen blir begriplig. [...] Om vi förlorar kontakten med konflikten genom att 'förstå' tvetydigheten så har vi därmed gått miste om en viktig aspekt av densamma.

Detta babbel är på sätt och vis typiskt för boken, men inför just detta stycke blir jag dessutom snudd på lite arg. Om nu Byers faktiskt menar allvar med att denna tvetydighet, som han gång på gång utlovat att han skall förklara, faktiskt inte går att begripa (ens i princip), hade han inte då kunnat berätta det lite tidigare, så att jag sluppit kasta bort en massa tid på att läsa boken? Presumptiva läsare är i alla fall härmed varnade.

Olle Häggström

Harvard måste tänka om.

Vägskalet för USA:s universitet

UTBILDNING

USA:s universitet har som få kommit att inspirera studenter och forskare från hela världen. Bilden av idérika och finansiellt stabila lärosäten med en kreativ och behaglig miljö lever stark och får många att söka sig dit.

Men allt förändras. Religionsvetaren Mark C Taylor vid Columbia universitet i New York kallar sin nya betraktelse om USA:s universitet *Crisis on campus*. Han oroas av att fantasilös avskärmning från samhället och ovilja att förnya sig håller på att fördärva dessa institutioner i grunden. Deras roll som en välkomnande och utvecklande miljö står på spel.

USA:s universitet och colleges fick ett stort uppsving efter andra världskriget. Staten satsade då på att öka utbildningsnivån och gav bland annat krigsveteranerna universitetsplatser. Kvalificerad kunskap efterfrågades i försvaret men också i en växande offentlig och privat sektor. Hjälpta av nya kunskapsbehov, en vilja att utvecklas och en ekonomisk högkonjunktur blomstrade lärosätena. De drog nytta av viktiga nya universitetsämnen men också av högt utbildade flyktingar från krigets och diktaturernas Europa. Akademiskt utbildade hade i USA därtill lätt att få arbete.

Men svårigheter tillstötte. Redan på 1960-talet växte universiteten över bräd-

den. Yrkeshögskolorna gick bra. Men en allmän universitetsexamen är numera ingen självklar väg till anställning eller socialt anseende. Det finns stora glapp mellan många högre utbildningar och arbetsmarknaden. Trots sin från början öppna, demokratiska prägel hade nämligen USA:s lärosäten att från äldre tid behållit ett hierarkiskt och slutet system med bland annat skräliknande privilegier för anställda, vilket har hindrat förnyelsen. Ett visst akademiskt förakt för kunskaper som kan användas kommersiellt har också spelat in.

1968-revolten var med alla sina motsä-

gelsefulla drag också en reaktion på lärosätenas förstelnings. Då upp-

CRISIS ON CAMPUS

A Bold Plan for Reforming Our Colleges and Universities

Mark C. Taylor

CRISIS ON CAMPUS
A BOLD PLAN FOR REFORMING OUR COLLEGES AND UNIVERSITIES
MARK C TAYLOR
A Knopf 2010

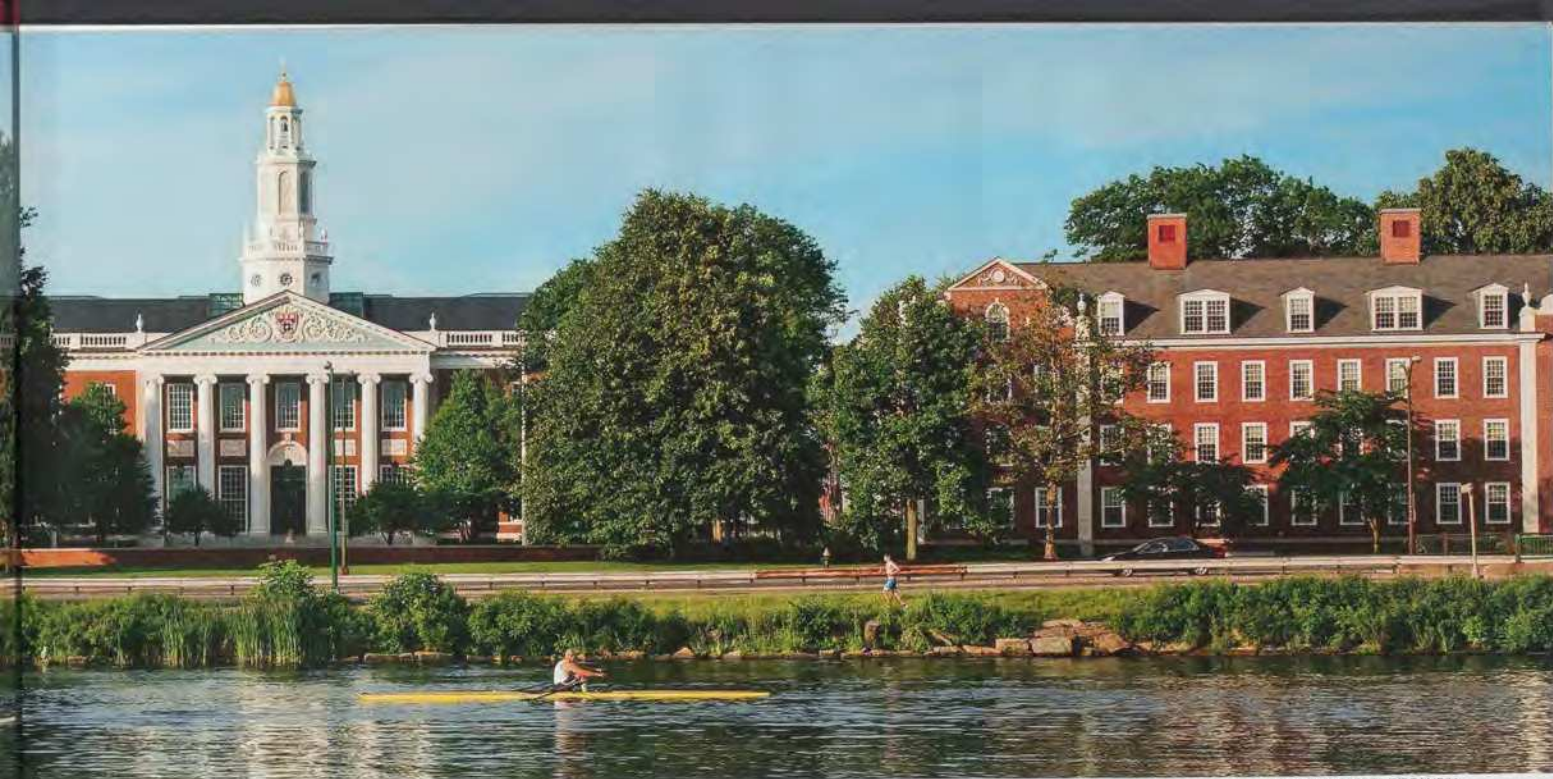

FOTO: MASTERFILE/SCANPIX

kom samtidigt embryot till dagens socialt platta medier utan hierarkier. I det konfliktladdade klimatet uteblev dock mer konstruktiva förändringar. Taylor ställer i en fin exposé USA mot de europeiska och anglosaxiska utbildningsideologierna. Han påminner om de tyska lärosätenas tonvikt på samhällsnytta och yrkesutbildning respektive det (delvis Humboldtinspirerade) engelska värnandet om bred personlig utveckling. USA-universitetens väg ter sig här som en strävan att i olika doser förena de tyska och engelska dragen. Många amerikanska campus med deras tegelhus i trivsamt park- eller lantmiljö återspeglar den engelska personlighetstanken. Viljan att betona nytto- och yrkesutbildning hade i USA däremot de tidiga puritanernas stöd.

Idén om universitetens samhällsnytta härstammar i sin rena form dock från tänkaren Kant vars 1798 utgivna skrift *Der Streit der Fakultäten* sökte verka för det industriellt "arbetsdelade" massuniversitetet. Professorer var "kunskapstekniker" och "regeringsverktyg" enligt Kant. Hans avsikt att universitet främst skall utbildade för praktiska yrken bröt med den medeltida idén om kunskap som en "högre" verksamhet. Genom krav på vissa ämnens "självbestämmande" bidrog han att avskärma lärosätena från samhället.

När den moderna statsmakten växte fram och nya marknader uppkom, vann Kants idéer gensvar. Men formade som de var efter industriälderns krav är de föråldrade i dag. Ämnena och fakulteter vänder sig inåt och akademisk framgång mäts i antal böcker och artiklar, inte i att undervisa väl eller föra ut kunskaper på nya sätt. Den kantianska gränslinjen mellan forskning och undervisning har skadat bägge. Dagens USA-professorer godtar be-

gärligt förmåner som sabbatsår och *tenure* (anställningstrygghet till pensioneringen) oavsett om de aktivt utvecklar sina ämnen eller ej. Taylor vill avskaffa *tenure*. Han ger goda exempel på nya arbetsformer och samverkansnät som han själv provat. Globala nätgrupper med likasinnade forskare och studenter kan bryta ämnenas isolering och skapa nya vanor, menar han.

Fast nätverk och multimedia har omstöpt många sektorer har universiteten vad gäller IT halkat efter. Lärare vill fortsätta undervisa framför en svart tavla, eller i bästa fall med powerpoint. Här krävs förändringar. Att USA:s bästa universitet efter att hejdlöst ha spekulerat i den nya finanssektorn på 2000-talet dessutom har åsamkats jätteförluster kan påskynda förändringen enligt Taylor. I kikaren ser han utbildningar uppstå, som mera än i dagens akademiska fort erbjuds via marknaden och av universitet i ökad samverkan med företag och externa partner.

Utom chans att utveckla undervisning- en ges pengar att tjäna. Bara att använda multimedia för en kurs på hög nivå kan i dagens kostnadsläge spara hundratals miljoner på några års sikt, anser Taylor. Detta är givetvis vitalt då studentavgifterna rusar uppåt som följd av fasta kostnader som få finansförvaltningar kan bemästra. Taylor pekar på nya utbildningsföretag som Kaplan University och University of Phoenix, Arizona, vilka skalat bort campus och fasta lärartjänster och därmed kan tävla om helt nya studentgrupper. Lagg här till att till exempel intäkter via licenser från innovationer kan tillföra universiteten stora belopp.

En ny generation ställer krav. Hur kan då universiteten möta dem? De måste bli ödmjuka. De bör desarmera den "education bubble" som lämnar studenter med

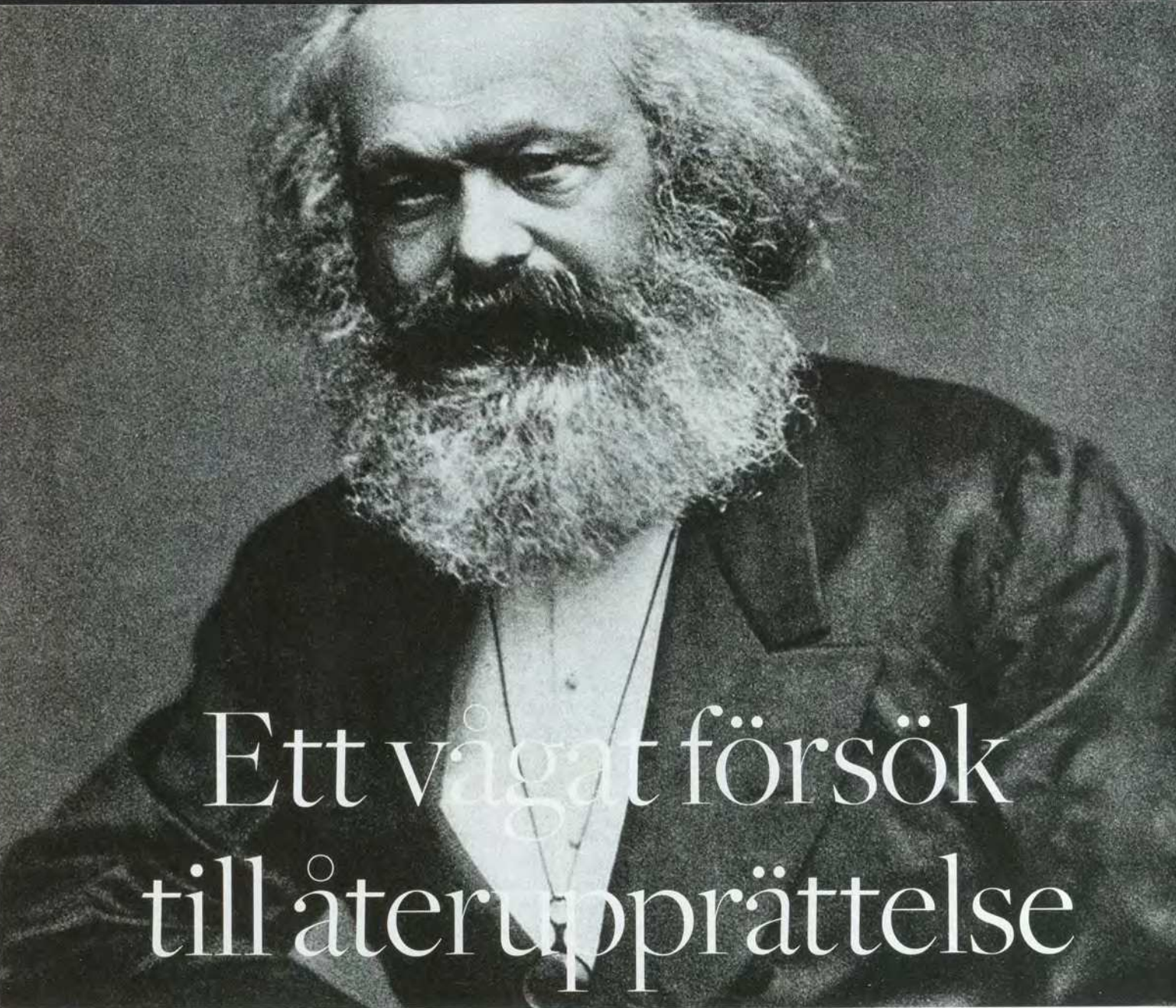
enorma studieskulder för inadekvat kunskap vars inhämtande onödigt belastar samhällsekonomin. Universitet bör tänka om, vända sig utåt och utan prestige låna och kombinera metoder från omvärlden och marknaden. Dagens universitetslektorer måste bryta sina vanor och framför allt vilja tala till ungdomar på ett språk och via medier som dessa själva använder, fastslår Taylor. De måste ta till sig så kallade *telekonferenser*, *multi-layer program* och *multi-user dungeon*, säger han - begrepp för internetmetoder som dagens 20-åringar behärskar redan innan de kommer till campus.

Bildar då inte Taylors globala kunskapssamhälle en svårstyrd galax, som trots god avsikt försvårar planering och rationell måluppfyllelse? Blir inte hans vision ett enda flytande digitalhav där individen går under eller lämnas i stor förvirring? Kanske, men man måste medge att visionen ändå lockar.

Mark Taylor fick starkt gensvar då han för ett par år sedan skrev om universitetets problem i New York Times. Hans artikel "End the university as we know it" mötte gensvar i form av insändare och spridning på nätet. Taylor fann samtidigt att lärare och forskare ofta lade helt olika synpunkter på den högre utbildningens kris än studenter och doktorander. Med sin bok har han velat fördjupa dessa reaktioner.

Från USA har idéer om universitetens roll nått oss alltsedan Charles William Eliots, John Deweys och Irving Babbitts tid. Mark Taylor antyder i varje fall problemen och ger uppslag om hur de kan avhjälpas. Han vidrör kanske väl lätt hur universiteten stelnar också genom att ensidigt rekrytera bestämda personlighets- och begåvnings typer. I vår glesa svenska universitetsdebatt är ändå *Crisis on campus* välkommen.

Carl Johan Ljungberg

Ett vågat försök till återupprättelse

IDÉHISTORIA

Marx hade förstås fel, och det har Terry Eagleton också. Men medan Marx hade fel på ett surmulet, fränstötande sätt, dansar professor Eagleton smidigt och charmfullt runt sin försvarspost, med vilda utfall mot alla angripare när läget blir besvärligt. Mest av allt påminner hans försvar om en Bibelkommentar. Precis som en bok om (låt oss säga) Johannesevangeliet försöker blottlägga vad författaren *verkligen* menade, och rädda honom från irrelevans genom att framlägga en tolkning som svarar mot nutidens krav, försöker denna slagfärdiga introduktion till Marx verkliga avsikter, mot bakgrund av en diskussion om vad Marx skulle säga om han levde idag, återupprätta den heliga skriftens relevans och ställa tillbaka ljusen på altaret. Men Eagleton är inte rätt man för uppgiften. I likhet med historikern Eric Hobsbawm eller filoso-

WHY MARX WAS RIGHT
TERRY EAGLETON
Yale University Press 2011

Terry Eagleton

why
marx
was
right

fen Roger Scruton gör Eagleton störst intryck när han skriver om sina professionella intressen, i Eagletons fall som kultur- och litteraturkritiker, snarare än som en politisk apologet, då frestelsen att gorma blir honom övermäktig. Här finns en hel del gormande. Vid blotta omnämnandet av kapitalism, bankirer, aktier, medelklassen, oljeindustrin eller tv-kändi-

sar antänds Eagletons prosa av ett vanvett som leder tankarna till *Socialist Worker*. Lyckligtvis verkar han inte tro hälften av vad han säger: han får en närmast bländande glimt i ögat. Syftet är snarare att skaka om läsaren för att få till stånd en omvärdering av vad kommunismen, som i denna bok alltid framträder som den "mjukare" socialismen, har att erbjuda. Han vill säga att den erbjuder mer än vad vi nu har och att vi bör ge den en chans, ungefär som man kan ge ett gammalt semesterresmål en ny chans.

För att nå fram till denna tvivelaktiga, potentiellt katastrofala destination uppfinner Eagleton tio invändningar mot marxismen och försöker sedan förvar och en visa att invändningen vilar på en missuppfattning av vad Marx menade. Så demonstrerar han att marxismen inte är en 1800-talsföreteelse som mist sin relevans i det moderna samhället, att den inte är ett recept på tyranni och massmord,

att den inte är deterministisk, att den inte är utopisk, att den inte är reduktionistisk, att den inte är avhumaniserande, att dess fokusering på klasser inte blivit rätt förstådd, att den inte är våldsam, att den inte är etatistisk och att den sanna politiska radikalismen inte har förskjutits till andra, postmoderna kanaler. Han vänder sedan på myntet för att förkunna vad marxismen är, istället för vad den inte är. Marxismen är, tydligen, en lära som gör Marx till en profet för individualism och mångfald, för frihet, rättvisa och – just det – miljömedvetenhet.

En del av det här fungerar, delvis eftersom Eagleton själv utformar invändningarna på en polemisk prosa som är lättare att gendriva än mer välöverbärgda formuleringar, delvis eftersom Eagletons ojämförliga kunskap om Marx texter låter

” Det måste sägas att de som låter sig övertygas om dessa sanningar kanske inte är så många som han hoppas. Förståndiga människor vet ju att under den handske som Karl Marx sträcker fram döljer sig fortfarande en vass klo, fuktig av blod.

honom finna den sats eller fras eller nyans eller antydning som möjliggör en annorlunda förståelse av den store mannens tankar. Han lyckas bra när det gäller determinismen och det utopiska, där han räddar Marx från båda beskyllningarna. Han kämpar hårt när det gäller reduktionismen, om än i uppförssbacke, och försöker sig på att förvandla klass till en annan kategori än den som föresvävar de flesta av oss, vilket får honom att upphöjt begrunda möjligheten av en revolution bland de offentligt ställda i Latinamerika – det nya proletariatet – något som ”skulle få det världsspännande kapitalistiska systemet att skaka i sina grundvalar”. (Jag skrev ett utrops-tecken i marginalen, men här kunde de trogna högstämt anteckna N.B.) Vad beträffar tyranniet, tankepolisen, Gulag, Stasi och mordet på kulakerna väljer Eagleton klokt nog en poetisk motsägelset av detta var Marx fel, och hur som helst är det marxisterna som har bäst förutsättningar att se till att det inte händer igen. Jovisst.

Men även om boken borde förses med en varningstext, förtjänar dess författare att läsas för sin intelligens och briljans, sin imponerande arsenal av analogier och förlöjliganden samt för den antropologiska kuriositeten att ge prov på engagemang i en tid som så uppenbart har förlorat det. Hans strategi med ”tio frågor” för att läg-

ga upp försvaret underlättar kommunikationen med en bredare allmänhet, men en prioritering av Marx teser och betydelse kunde ha lyckats bättre om han hade visat var lagerkransarna och troféerna bör överlämnas.

Marx utvecklade trots allt två tankar, och avvecklade två andra. Han visade att kapitalismen inte är en kategori utan en sak som bär på sin egen dynamik och inre logik: en högst originell poäng och av stort värde för såväl konservativa som radikaler. För det andra visste han, och var den förste att säga det, att staten aldrig kan vara värdeneutral utan alltid måste vara en skapelse av särskilda maktrelationer i ett samhälle. Om denna insikt hade fått den spridning den förtjänar kunde vi ha besparats åtskilligt filosofiskt nonsens i den idealistiska traditionen. Det han avvecklade, å andra sidan, var destruktivt och oförlåt-

ligt. Han avvecklade den mänskliga kärleken, som hans system bara kan redogöra för i de torftigaste av termer, och han avvecklade andligheten, som han inte kan redogöra för överhuvudtaget. Eagletons två eller tre satser om dessa kosmiska frågor är inte bättre än motsvarigheterna hos Marx. Kärleken är inte jagets upplösning i det sociala, och det andliga livet låter sig inte reduceras till Marx kommunistiska vision.

Eagletons omarbetning av visionen är förvisso upplyftande. Vi behöver inte springa omkring i overaller i fruktan för säkerhetspolisen. Istället kommer den rikedom som genererats av kapitalismen – eftersom nästa revolution kommer att inträffa när vi är välbärgade och kan leva på avkastningen i all evighet – att låta oss alla förverkliga oss själva som individuella ”djur”, för det är så Eagleton ser oss. Inget mer ”arbete”: istället tar man en paus i sina lövsågs- eller balettrelktioner och travar hänfört iväg till tisdagskvällens möte med Avloppskommittén. Det måste sägas att de som låter sig övertygas om dessa sanningar kanske inte är så många som han hoppas. Förståndiga människor vet ju att under den handske som Karl Marx sträcker fram döljer sig fortfarande en vass klo, fuktig av blod.

Michael Bentley

Översättning: Jim Jakobsson

Florens i dikt och verklighet

EN BERÄTTELSE OM
TVÅ STÄDER

CONNY SVENSSON

Atlantis förlag 2011

I en tid när reseguiderna fokuserar mer på tilltalande bildmaterial än på personliga tips och gedigen historisk och kulturell kunskap, går litteraturprofessorn Conny Svensson åt det motsatta hållet. Hans nyutkomna bok *En berättelse om två städer. Florens i dikt och verklighet*, rymmer såväl tips om restauranger på behörigt avstånd från turistfälestråken (”Trattoria I Due G (...)” ligger på Via B. Cennini, en liten undanskynd gatstump bakom kongresspalatset och till höger om järnvägsstationen Santa Maria Novella, för den som kommer från centrum”) som en noggrann genomgång av Florens som motiv i både den seriösa och den populära skön- och reselitteraturen – med särskilt fokus naturligtvis på Sverige.

Det innebär att framställningen sträcker sig från Boccaccio över Dante och fram till dagens engelskspråkiga deckare, vilka tycks ha huvudsakligen två incitament: att appellera till de många turisternas smak för att i lättsmält fiktiv form kunna återvända till ett kärt semester mål; samt att erbjuda en förevändning för att som författare slå sig ner i den anrika engelska kolonin. I bästa fall kan framgång i det förra avseendet finansiera sistnämnda dröm.

Några av de florentinska författarskapen erbjuder en möjlighet för Svensson att följa en tematisk eller motivisk linje genom Florenslitteraturen – som i fallen med Dante och Savonarola, där ortens författare dyker upp som karaktärer i senare tiders skönlitteratur. I den sistnämnda egenskapen visar de sig knyta väl an till en samtida kontext. I Savonarolas fall till den puritanska konstfientlighet som man kan finna såväl i den politiserade konstens krav på samhällsengagemang som i den islamistiska fundamentalismens reaktioner mot Salman Rushdie eller Lars Vilks – men också i den kinesiska kulturrevolutionen. Medan Dantes Gudomliga komedi har visat sig erbjuda en matris för den ena makabra kriminalhistorien efter den andra.

I den mån som någon invändning kan riktas mot denna lika lärda som med lätt hand exekverade guidning, är det väl att författaren kunde ha kostat på sig att ge den litteraturhistoriska utvecklingarna en mer personlig touch, medan utblickarna mot dagens Florens hade kunnat få en mer journalistisk och mindre privat reseanekdotisk karaktär.

Johan Lundberg

Den största utmaningen

DEMOGRAFI

Under nästan hela den tid som människor har existerat här på jorden har vår medellivslängd varit kort och vår nativitet hög. Men under de senaste seklerna har det skett en drastisk förändring som inneburit att livslängden har ökat och barnafödandet minskat. Denna så kallade "demografiska transition" har nu nått vägs ände i stora delar av den utvecklade världen men har knappt inletts i Afrika och västra Asien.

Av alla nutida fenomen är det få som i global betydelse överträffar den demografiska transitionen. Människans framtid betingas som bekant av en gynnsam kombination av vår numerär och vår förmåga att hantera de resursproblem som i dessa tider gör sig så starkt påmind. En sak är säker: inga resurser är oändliga, och alltså kan antalet brukare inte heller vara oändligt.

Transitionsproblematiken har stimulerat till intensiv forskning inom många skilda vetenskapsområden. Frågorna haglar: Vad var det som utlöste transitionen tidigt i vissa länder, medan den i andra ännu knappast påbörjats? Vilka blir konsekvenserna för samhällen, nationer och världen i dess helhet?

Idag förs parallella diskussioner om hur man ska få ner nativiteten i utvecklingsländerna och få upp den i de utvecklade länderna. Såväl befolkningsökning som -minskning kan kräva omfattande åtgärder på regional, nationell och global nivå för att vidmakthålla och helst öka alla människors välbefinnande.

I *Demographic Transition and its Consequences* diskuterar femton forskare från sex länder möjliga orsaker till och konsekvenser av demografisk transition. Resultatet har blivit en serie utomordentligt tankeväckande texter.

Grundförutsättningen för den demografiska transitionen var en serie tekniska framsteg som medgav ökad födoproduktion inom jordbruket och ökad energitillgång med åtföljande industrialisering. Ett resultat var bättre hälsa och ökad livslängd, och eftersom nativiteten för en tid förblev hög, inträffade en rekordsnabb befolkningstillväxt. Att pålitligare födotillgång ökar medellivslängden är inte svårt att begripa, medan däremot orsaken till den snabbt sjunkande nativitet som är den

**DEMOGRAPHIC
TRANSITION AND ITS
CONSEQUENCES.
POPULATION AND
DEVELOPMENT REVIEW,
SUPPL. 37.
R. D. LEE & D. S. REHER (RED.)
Population Council 2011**

Generationsskifte.

FOTO: ANDERS TUKLER/NORDIC PHOTOS

andra styrfaktorn i demografisk transition är allt annat än solklar. Ekologiska, politiska och kulturella insikter, åtgärder och påtryckningar har naturligtvis haft betydelse, fast med olika effekt beroende på samhällstyp. I tidens fullbordan leder transitionen emellertid till en jämförelsevis stabil befolkningsnivå, om också med vissa variationer i tid och rum. I en rad länder har det faktiskt inneburit att den naturliga befolkningsutvecklingen (det vill säga sedan immigration och emigration har borträknats) är negativ: folkmängden sjunker.

När medellivslängden ökar och nativiteten minskar, förändras obevekligen befolkningens ålderssammansättning, och

en allt högre andel kommer att vara improduktiva och delvis vårdbehövande seniorer. Förändringarna i kullstorlek och livslängd betyder nya släktskapsmönster. Medan en människa förr i tiden brukade ha gott om ungefär likåldriga syskon och kusiner, är antalet sådana "horisontella släktingar" numera mycket lägre, medan däremot förekomsten av "vertikala släktingar" som mor- och farföräldrar respektive barnbarn ökat.

Släktskapsaspekten tas upp i ett intressant kapitel där det påpekas att redan i många så kallade traditionella samhällen finns tydliga inslag av kollektivt barnomhändertagande. Äldre kvinnliga släktingar i första hand men också andra kvinnor hjälper mödrar med småbarn, och det finns en hel del forskare som anser att vi i detta beteende kan ana en viktig drivkraft i evolutionen av vår arts extrema socialitet.

Var den demografiska transitionen en orsak till eller en följd av att kvinnors "livsroller" så dramatiskt kom att förändras? Tekniska framsteg gjorde att färre män, kvinnor och barn behövdes inom jordbruket, vilket utlöste den urbaniseringsprocess som fortgår världen runt. Små barnkullar med god överlevnadssannolikhet och ökad tillgång till "mormorsassistans" underlättade ytterligare för kvinnor att utbilda sig, skaffa sig ett yrke och tjäna egna pengar. Sådana ambitioner tillfredsställs lättare i en stad än på landsbygden. Urbaniseringen och de förändrade könsrollerna var antagligen på samma gång en drivkraft för och en produkt av transitionen.

Nativiteten i en viss population är naturligtvis en parameter som ytterst styrs av enskilda människors eller pars beslut och beteende. Emellertid brukar makthavare, från kejsare till kommunalråd, vara intresserade av de demografiska konsekvenserna av individernas beslut i denna fråga och försöka påverka deras normer, på många håll i ohelig allians med religiösa krafter. Makthavare avskyr nästan alltid befolkningsminskning och är benägna att gynna tillväxt inom sin egen sfär. Denna attityd är så genomgående att det ligger nära till hands att se den som en adaptiv reaktion i vår arts psyke. I extrem grad drevs vad som kallas "pronatalism" i expansiva och aggressiva samhällen som Nazityskland ("ge Hitler ett barn på hans födelsedag") och Fascistitalien. I mjukversion ser man idag samma attityd i vårt land, där politikerna ständigt framhåller

vikten av att kommunens befolkningsökning inte får bromsas av bostadsbrist.

Skulle en befolkningsminskning verkligen ha de allvarliga konsekvenser för samhälle och medborgare som ofta målas upp i den politiska debatten?

Flera av bokens författare hävdar att denna oro är om inte obefogad så i vart fall starkt överdriven. Inga exempel finns på att samhällen har skadats eller gått under till följd av en måttlig befolkningsminskning.

Glesbefolkade länder har ingalunda större ekonomiska problem eller lägre välbefindande än tätbefolkade, snarare tvärtom. Inte heller finns något påvisbart samband mellan ett lands totala befolkningsmängd och invånarnas välbefindande. I en tid då en växande mänsklighet tär på resurserna och påverkar klimatet finns det dessutom mycket goda skäl för att bejaka regionala eller globala befolkningsminskningar.

Dessutom finns det en mängd av åtgärder som kan tillgripas om den demografiska transitionen i ett visst land faktiskt skulle orsaka ekonomiska problem, något som i boken diskuteras inte minst i ett "svenskt" kapitel författat av Tommy Bengtsson och Kirk Scott. En viktig fråga är hur ett samhälle med minskande befolkning ska få råd att erbjuda en god levnadsstandard åt en växande andel "pensionärer". Ökat skatteuttag kan bli oundvikligt, men också, och kanske i första hand, krävs en flexibel och i genomsnitt höjd pensionsålder. Visst är det besynnerligt att pensionsåldern i stort sett har förblivit oförändrad under en period då medellivslängden har ökat från ungefär 60 till 80 år.

I flera kapitel berörs frågan huruvida ökad immigration är ett sätt att lindra eventuella svårigheter till följd av befolkningsminskning.

Immigration har emellertid hittills inte visat sig vara befordrande på länders ekonomi, åtminstone inte på senare tid och i Europa.

Om den demografiska utvecklingen i framtiden visar sig kräva kraftfulla förändringar i samhällets funktionssätt, står makthavarna inför – milt uttryckt – stora problem. Flertalet tänkbara åtgärder förutsätter att medborgarna i ökad utsträckning prioriterar vad de kan göra för samhället istället för vad samhället kan göra för dem. Om en sådan attitydförändring verkligen skulle sprida sig, vore det sannerligen ett stort steg för mänskligheten. Emellertid förefaller människans natur vara så beskaffad att en rask överväxling från själviskhet till altruism verkar högst osannolik.

Staffan Ulfstrand

Lita aldrig på en igelkott

SAMHÄLLE

När SVT gick ut i direktsändning timmarna efter terrordåden i Norge stod den sammanbitne terror-experten Magnus Norell i studion för att kommentera det nyss inträffade. I bakgrunden rullade bilderna på kaoset i Oslo centrum och den uppenbara frågan som skulle besvaras var; vem eller vilka låg bakom? "Ja, vad tror du, Magnus Norell?", frågade programledaren. "Det går inte att svara på i det här läget", blev svaret. "Jo, men vad skulle man kunna tänka sig", fortsatte programledaren trevande. "Det går inte att säga något i det här läget", upprepade terror-experten monomant.

För en programledare i direktsändning var Norell en mardrömsgäst. Att som inkallad expert stå i en studio och säga att man "inte vet" strider naturligtvis mot den underförstådda dramaturgin, ja, själva kontraktet mellan intervjuare och gäst. Men vad skulle Norell säga? Vem kunde direkt efter sprängattentatet veta något om gärningsmannen?

Norell är vad Dan Gardner i sin bok *Future Babble. Why Expert Predictions Fail and Why We Believe Them Anyway* kallar en "räv" – ett uttryck hämtat från psykologen och forskaren Philip Tetlocks prisbelönta studie, *Expert Political Judgment*, om experter och framtidsprofetior. I sin studie delade Tetlock in experter i "rävar" och "igelkottar" (inspirerad av Isaiah Berlin och den grekiska sentensen: "Räven vet många ting, igelkotten vet en enda stor sak"). Rävarna var försiktiga personer som tvivlade på sin förmåga att förutsäga framtiden och som därför drog slutsatser ur ett brett material, medan Igelkottarna var självsäkra och lät sina utsagor utgå från en enda stor modell.

Genom ett omfattande statistiskt material bestående av 27 450 framtidsbedömningar av 284 experter, inom skilda discipliner, kunde Tetlock visa att experters förmåga att förutsäga framtida utveckling är undermålig. Ja, någon statistisk skillnad mellan expertutlåtandena och vanliga

gissningar gick inte att finna. Men intressant nog fanns det en viss skillnad inom expertgruppen. Det visade sig nämligen att de som var mest självsäkra kring sina utsagor, igelkottarna, tenderade att ha mest fel. Igelkottarna hade överlag fått bättre resultat om de singlat slant.

Gardner utgår från Tetlocks forskning och gör rappt och giftigt upp med en värld av experter och tv-kommentatorer. Han tar sig an biologen Paul Ehrlich som i *The Population Bomb* påstod att svält skulle drabba världen under 1970-talet, ekonomen Ravi Batra som förutspådde ekonomisk katastrof i *The Great Depression of 1990* och nobelpristagaren Paul Krugman som 1997 bedömde att Asien var på väg in i en varaktig depression. Gardner visar till och med att en ofta återopad ekonom som Peter Schiff, som förutsåg borskraschen 2008, historiskt har haft mer fel än rätt. Schiff hade hävdad att kraschen skulle komma i mer än tio år – och till slut kom den.

Problemet är dock att de självsäkra experterna, även om de har fel, verkar fylla ett existentiellt behov hos människan. De ger oss illusionen om kontroll och förutsägbarhet. Efter Norells framträdande i SVT hörde en tittare av sig och klagade på att Norell hade varit otrevlig som inte svarade på programledarens frågor. I kris vill vi få snabba svar. Gardners budskap är att vi måste lära oss att acceptera osäkerheten. Det hade

den sammanbitne terror-experten i SVT redan gjort.

Mattias Hessérus

En smula enkelspårig.

FUTURE BABBLE
WHY EXPERT
PREDICTIONS FAIL AND WHY
WE BELIEVE THEM ANYWAY
DAN GARDNER
Virgin Books 2011

Vi får ständigt nya, skakande rapporter om den fetmaepidemi som sveper genom västvärldens yngre underklass. Den beror på ett överflöd av fet mat, men främst på bristande motion. Alla försök att locka offren till regelbun-

den fysisk aktivitet har hittills varit lönlösa, eftersom inget i den verkliga världen kan mäta sig med en internetvärld fylld av biljakter, lemlästningar, våldtäkter, mord och allt sådant som tonåringar finner oemotståndligt.

I ljuset av det ter sig indignationen över de kravaller som nyligen utspelades i England sakna proportioner. Enligt preliminära uppskattningar motsvarar förstörelsen visserligen ett värde av 100 miljoner pund, men det är en blygsam summa i förhållande till de mångmiljardbelopp slösaktiga politiker runt om i Europa just nu tilldelar sig själva. Och till skillnad från dessa miljarder, som bara kommer att uppmuntra samma politiker, är kostnaderna för upploppen av allt att döma väl investerade pengar.

Ingen som har tagit del av tv:s bevakning av plundring och misshandel kan ha undgått att imponeras av ungdomarnas fysiska vitalitet. Även om inga officiella beräkningar ännu finns måste antalet kilokalorier som under kravallerna frivilligt och entusiastiskt förbrukades av underklassens unga, vida överstiga kostnaden i pund, eller till och med kronor.

Det är möjligt att de inblandade, när de kopplat in de elektronikvaror de stulit, återgår till sin ohälsosamma vegetativa tillvaro. Men kanske kan upploppen ges viss regelbundenhet – experter på motion brukar tala om tre pass i veckan – genom att polisen avlossar sina vapen med än mindre urskiljning än hittills.

När vi nu har funnit ett relativt billigt sätt att värna om socialt utsatta ungdomars hälsa, vore det cyniskt att låta möjligheten gå oss förbi.

TEORIerna om vad som kan ligga bakom massmördaren Anders Behring Breiviks brott är många och intressanta. En vag, men spridd idé är att det på något ospecificerat men ändå påtagligt sätt har att göra med texter eller möjligen bilder, oklart vilka, som publicerats i den här tidningen.

Jag antar att man inte kan utesluta det, även om de flesta läsare av Axess jag träffat har varit osedvanligt hänsynsfulla och milda.

En annan teori är att han, på varierande fackspråk, är tokig. Det låter som en rimlig hypotes, men har den uppenbara nackdelen att den inte ger samhällsskribenter särskilt mycket att arbeta med. Då är Breiviks 1500-sidiga "manifest" främst av medicinskt intresse. Att rata en sådan guldgruva

är motbjudande slösaktigt för alla som lever av sin penna och för sin profil. Jag har själv inte kunnat avhålla mig från att läsa partier av texten och fastnade för ett stycke där Breivik redogör för hur han tvingades genomlida "obligatoriska sticknings- och sykurer" i grundskolan som ett led i den marxistiska konspirationen att "feminisera europeiska pojkar". I efterhand är han ändå glad att så skedde, eftersom det gjorde det möjligt för honom att sy sin egen uniform.

När massmördaren Peter Sutcliffe, känd som "The Yorkshire Ripper", skulle få sin förklaring framlades teorin att hans mördande bottnade i att han tvingats att bära kortbyxor i tolvårsåldern. Det kan låta långsökt, men vem kan med säkerhet hävda att det är fel? Kanske står en liknande förklaring att finna i Breiviks påtvingade syslöjd.

Det är möjligt att Breivik helt enkelt är galen. Men det finns ingen anledning att hasta fram den slutsatsen, innan vi misstänkliggjort alla som möjligt, på något sätt, kan ha ett ansvar för hans brott.

Världens textilslöjdlärare måste ta avstånd från Breivik.

DET TRÖTTSAMMA med finansiella och ekonomiska kriser av det slag som vi åter genomgår, är att alla tar det till intäkt för att glömma basala regler för civiliserat umgänge och oupphörligt talar om pengar. Det är plågsamt, även om den genomsnitt-

liga uppfostran sjunkit så lågt att det enda som avhandlas under korta perioder utan ekonomisk kris är politik och sex. Vi har alla blivit amerikaner.

För några år sedan fanns visst hopp. I kraft av "klimathotet" verkade det dominerande samtalsämnet de kommande decennierna bli vädret, basen för all anständig konversation. Men även vädret vulgariserades raskt till en politisk fråga och glömdes sedan bort vid nästa börsfall.

Det vore lätt att låta misantropin ta överhanden och helt dra sig tillbaka, men eremiter utan religiös kallelse har alltid slagit mig som inbilsk. Vi måste anpassa oss till tidsandan.

I det syftet har jag bestämt mig för att i fortsättningen placera ut en god bok vid varje middagskuvert och göra klart att gästerna förväntas ägna sig åt inre dialog under måltiden, med hjälp av Henry James, William Thackeray eller Jane Austen. I den påföljande tystnaden kommer vänskaper att fördjupas, eller åtminstone förlängas, över många kommande finanskriser.

Läs den digitalt på
PAPERTON

paperton.com

IT'S RARE TO FIND AN INVESTMENT
YOU CAN WEAR.

ROLEX IS MORE THAN JUST A WATCH; IT'S AN INVESTMENT. WITH
A PASSION FOR PERFECTION, METICULOUS CRAFTSMANSHIP
AND TIMELESS ELEGANCE BORN FROM THE HIGHEST QUALITY
OF MATERIALS, THE VALUE OF A ROLEX IS AS LONG-LASTING
AS THE WATCH ITSELF. A MASTERPIECE BUILT TO ENDURE.

ROLEX. LIVE FOR GREATNESS.

1851 *160* 2011
YEARS

NYMANS UR 1851

BIBLIOTEKSGATAN 1, STOCKHOLM | STORA GATAN 26, VÄSTERÅS
WWW.NYMANSUR.COM

ROLEX

Posttidning B

Axess magasin

PressData AB

Box 610

832 23 Frösön

ONLY SEEN IN THE BEST PLACES.

THE OFFICIAL ROLEX SIGN ESTABLISHES THE AUTHENTICITY OF AN OFFICIAL ROLEX RETAILER. OFFERING A RICH AND DIVERSE SELECTION OF ROLEX TIMEPIECES, THESE RETAILERS ALONE CAN PROVIDE THE UNIQUE SERVICE AND EXPERTISE REQUIRED TO MAINTAIN YOUR ROLEX WATCH. AND WITH EVERY PURCHASE COMES A WARRANTY MARKED WITH THE PARTICULAR DEALER'S NAME, AN OFFICIAL STAMP OF THE RENOWNED ROLEX SERVICE NETWORK.

ROLEX. LIVE FOR GREATNESS.

1851 **160** 2011
YEARS

NYMANS UR 1851

BIBLIOTEKSGATAN 1, STOCKHOLM | STORA GATAN 26, VÄSTERÅS
WWW.NYMANSUR.COM

ROLEX